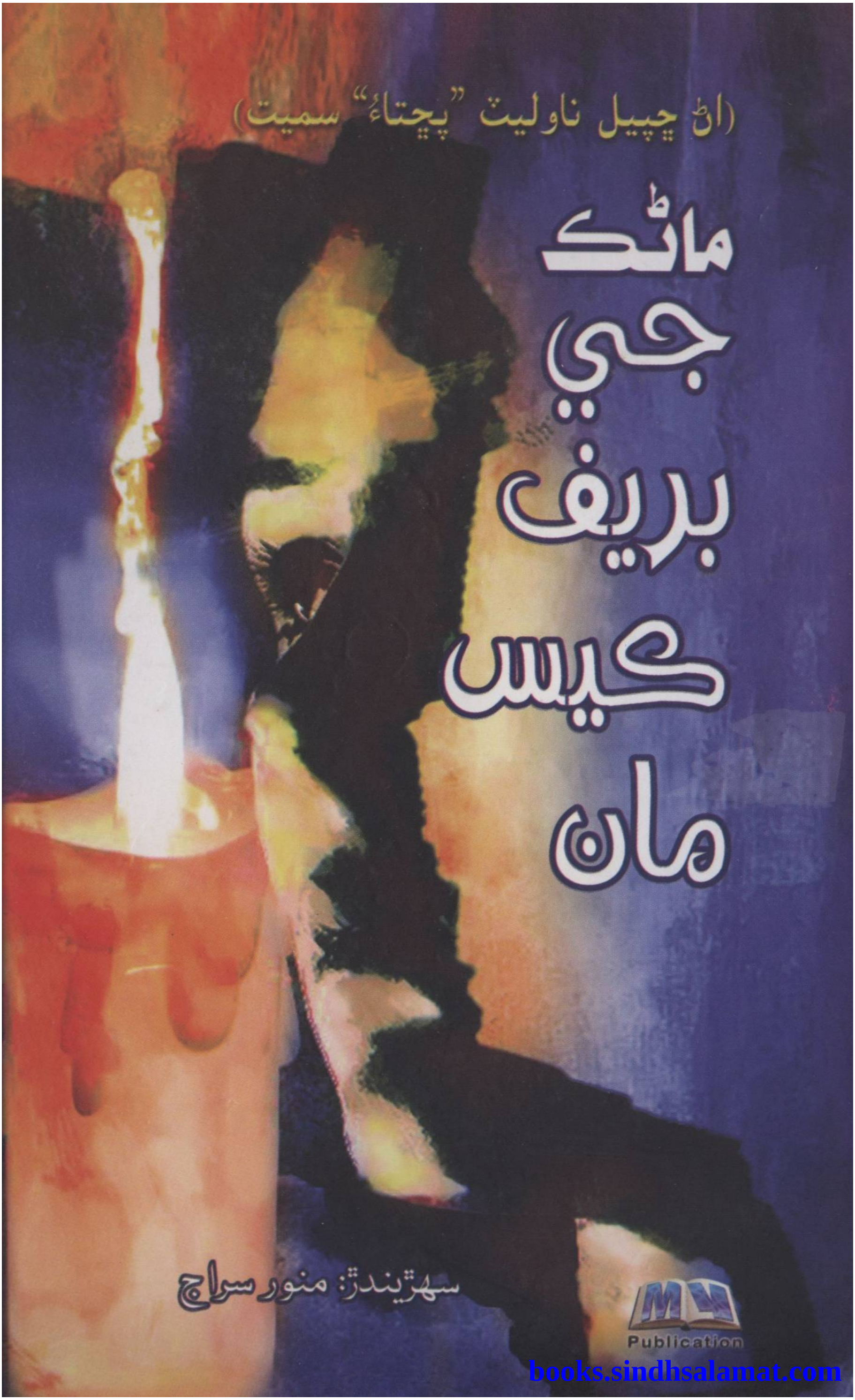

(اڻ ڇپيل ناوليٽ "پڇتاءُ" سميت)

ماڻڪ جي بريف ڪيس مان

سهڙيندڙ: منور سراج

MV Publication

books.sindhsalamat.com

ماڻڪ جي بريف ڪيس مان

ماڻڪ

سهيڙيندڙ: منور سراج

ماءِ پبليڪيشن سکر

PUBLICATION

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سڀ حق ۽ واسطا اداري وٽ محفوظ

ڪتاب جو نالو	ماٽڪ جي بريف ڪيس مان
ليکڪ	ماٽڪ
سهيڙيندڙ:	منور سراج
صنف	ناوليٽ / ٻيون لکڻيون
ڪمپوزنگ	شيردل اعواڻ
ٽائيٽل ڊزائننگ	سهيل احمد شيخ
ڇاپو	پهريون
ڇاپي جو سال	2014ع
ڇپائيندڙ	ماءِ پبليڪشن سکر
قيمت	150 رپيا
ڪتاب نمبر	ٻارهون

ڪتاب ملڻ جا هنڌ: ڪانياواڙ ڪتاب گهر، اردو بازار ڪراچي. ٿامس اينڊ ٿامس، ريگل چوڪ ڪراچي. ڪنگ پن ڪتاب ميلو، پريس ڪلب حيدرآباد. اشرف بڪ اسٽال، مسجد روڊ، نوابشاهه. رابيل ڪتاب گهر، لاڙڪاڻو. وسيم ڪتاب گهر، شڪارپور. ڪامريڊ ڪتاب گهر، ڄامشورو. تهذيب نيوز ايجنسي ۽ بڪ شاپ، پنج گلو خيرپور. الفتاح نيوز ايجنسي ۽ ڪتاب گهر، مهراڻ مرڪز سکر. عزيز ڪتاب گهر، ٻراج روڊ سکر. ناولٽي بڪ اسٽور، ميرپور ماٿيلو. المهراڻ ادبي ڪتاب گهر، سانگهڙ.

لکپڙهه لاءِ

آفيس نمبر 5، فرسٽ فلور، اقصيٰ ٽاور، مشن روڊ سکر

03213985031

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ارپنا

سنڌ جي غير معمولي آرٽسٽ

منير ماڪ جي جينئس

فرزند

علي احمد ميمڻ ۽

سندس امڙ جي

نالي.

مائرون ته هونديون

ئي جينئس آهن!

منور سراج

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پبلشر نوٽ

ماڻڪ يا منير احمد يا وري منير احمد ماڻڪ بس هڪ لفظ "ماڻڪ" آهن: جيڪو سنڌي ادب جو بنا ڪنهن شڪ ۽ شبهي جي موتي آهي. سندس هي ڪتاب بـ بلڪل ايئن آهي جيئن ڪنهن کاڻ مان ڪو ماڻڪ مليو هجي. نامياري ليکڪ محمد علي پٺاڻ ٻڌايو تہ ڪيس پتو پيو آهي تہ نواب شاهہ ۾ ناول نگار منور سراج وٽ سنڌي ٻوليءَ جي يگاني ڪهاڻيڪار ۽ ناول نگار ماڻڪ جو اڻ ڇپيل ناول موجود آهي. اداري پاران منور سراج سان رابطو ڪيو ويو تہ هنن ٻڌايو تہ وٽس برابر هڪ بريف ڪيس آهي. جيڪو ڪيس ماڻڪ سائين جي فرزند علي احمد ڏنو آهي، جنهن ۾ سندس ڇپيل ۽ اڻ ڇپيل مواد موجود آهي. هن اسان جي گذارش تي بريف ڪيس مان نڪتل مواد اماڻيو. جنهن ۾ سندن ناول نہ پر هڪ ناوليٽ "پڇتاءُ" موجود هيو. اسان ماڻڪ يا منير احمد جي نالن سان مختلف ادارن پاران ڇپيل ڪتاب جاچيا پر سندن اهو ناوليٽ نظر نہ آيو. سو فوري طور اهو ڪمپوز ڪرائڻ شروع ڪيوسين. نہ رڳو اهو پر ماڻڪ جو هڪ سنڌي ۽ هڪ اردوءَ ۾ لکيل خط بہ موجود هئا. ان سان گڏ نصير مرزا، نثار حسيني سوڌو مختلف پبلشرن ئوڙي رسالن جي ايڊيٽرن جا ڏانهنس لکيل خط بہ مليا، جن مان اهو اندازو لڳائڻ ۾ سولائي ٿي رهي آهي تہ سنڌ جو هي تمام وڏو لکاري ڪيڏن وڏن ڏکن ۾ قاتل هيو جنهن ڪري هنن پنهنجي زندگيءَ جو انت آڻي ڇڏيو. جيئن تہ خطن مان پتو پئي ٿو تہ ڪين نوڪريءَ لاءِ هڪ شخصيت سان رابطي لاءِ چيو ويو هو ۽ ان ڏانهن هڪ رجسٽري جي رسيد بہ ملي.

ماڻڪ جي بريف ڪيس مان سندن رسالن ۾ ڇپيل ڪجهہ ڪهاڻيون بہ مليون آهن. اهي ڪهاڻيون ان ڪري هن ڪتاب ۾ شامل ڪري رهيا آهيون جو رسالن ۾ ڇپيل انهن ڪهاڻين ۾ ماڻڪ هٿ اکرن سان ايڊٽ ڪئي هئي. جنهن مان اندازو اهو ٿي رهيو آهي، يا تہ ايڊيٽرن سندن انهن ڪهاڻين جي ايڊيٽنگ ڪئي هئي جيڪا ماڻڪ کي سٺي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نہ لڳي ۽ هنن ٻيهر انهن مٿان اصلي جملا ۽ لفظ لکيا؛ يا وري ڪين ڪهاڻين ۾ جهول نظر آيو هوندو تہ هنن انهن کي اڳ جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ بهتر ڪيو هوندو. انهن ڪهاڻين کان سواءِ ماڻڪ جو هڪ ريڊيائي ڊرامو بہ ان بريف ڪيس ۾ موجود هيو جيڪو سنڌ جي لوڪ داستان مورڙي ۽ مانگر مڇ بابت آهي. جنهن مان پتو پئي ٿو تہ ماڻڪ ڊرامي جو بہ ڪيڏو نہ سنولکاري هيو. سندن هڪ تنقيدي مضمون بہ مليو جيڪو سنڌ جي عظيم ڏاهي محترم محمد ابراهيم جوئي جي هڪ ترجمي ڪيل ڪتاب بابت آهي اهو پڙهي ماڻڪ جي تنقيدي ايپروچ جو بہ پتو پئي ٿو تہ هو ڪيڏو پڙهيل ليکڪ هيو.

ماڻڪ سائينءَ جي ان بريف ڪيس مان سندن هڪ پرس بہ نڪتو جنهن ۾ هڪ رپئي جو نوٽ، هڪ رجسٽري جي رسيد ۽ هڪ سنڌس نالي وارو وزٽنگ ڪارڊ مليو جيڪو پڻ هن ڪتاب ۾ شامل ڪيون ٿا. ايئن ڪٿي چئجي تہ ماڻڪ جي زندگيءَ جو هي آخري بچي ويل خزانو پڙهندڙن تائين پهچي پيو ٿي سگهي ٿو تہ اهو مواد چڙ وچڙ ڪٿي ڇپيل بہ هجي، ان ڪري هن ڪتاب جو نالو بہ "ماڻڪ جي بريف ڪيس مان" رکيو ويو آهي، جنهن جي سهيڙڻ ۽ هٿ ڪرڻ جو سمورو ڪريڊٽ منور سراج ڏانهن وڃي ٿو. ۽ ادارو ماڻڪ جي فرزند محترم علي احمد جو بہ ٿورائتو آهي جنهن منور سراج معرفت هن مواد ڇپرائڻ جي اجازت ڏني ۽ ساڻ گڏ نصير مرزا صاحب ۽ س محمد علي پناڻ جو بہ ٿورائتو آهي جن سهڻيون صلاحون ڏنيون. هاڻ هي سنڌي ادب جي موتين جي ڪاڻ پڙهندڙن جِي ٿِي.

پبلشر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ديوانگيءَ جو سفر

منور سراج

نومبر 2013ع جو صبح آهي.

نومبر جا ههڙا ڪيترائي صبح ماڻڪ منير جي اڱڻ ۾ لٿا هوندا. ڪيئن گذاريا هوندا ماڻڪ اهي صبح، شامون، راتيون؟ انهن صبح، شامن ۽ راتين ۾ ڪير به جهاتي پائي نه ٿو سگهي. ماڻڪ ”ساهه مٺ ۾“ جو پهريون صفحو ڪهڙيءَ موسم جي ڪهڙي پل لکڻ شروع ڪيو هوندو!

۽ ”لڙهندڙ نسل“ جي ڪلائمڪس تي ڪهڙي پل پهتو هوندو.

ڪاش! آئون ماڻڪ سان مليو هجان ها! ڪاش آئون ماڻڪ سان ملي سگهان!

هاڻي ته مان چاهيندي به ماڻڪ سان ملي نه ٿو سگهان.

ماڻڪ ته تڏهن خودڪشي ڪري ڇڏي هئي، جڏهن مون کي اڃان ادب جي الف ب جو به پتو نه هو.

ماڻڪ سان نه ملي سگهڻ جو ڏک منهنجو اضافي ڏک نه آهي. حقيقي ڏک آهي!

مون جيترو گهٽو ماڻڪ کي پڙهيو ايترو گهٽو سندس ويجهو ٿي ويس.

هن جون سڀ لکڻيون سدائين پنهنجون پنهنجون پاسيم. مون ماڻڪ کي جڏهن به ۽ جتي به پڙهيو تڏهن ۽ اتي پاڻ کي هن جو حصو محسوس ڪيم. افسوس! نواب شاهه ۾ يعني ساڳئي شهر ۾ هوندي به يا ساڳئي شهر جي آس پاس هوندي به مان ماڻڪ کي ڏسي نه سگهيس.

۽ اڪثر انهن دوستن کان جن جي ماڻڪ سان ملاقات هئي، پڇندو رهيو آهيان ”يار سارنگ سهتا، ماڻڪ ڏسڻ ۾ ڪيئن لڳندو هو؟ ڳالهائڻ ۽ ملڻ جو انداز

ڪيئن هئس؟"

"سائين مير محمد پيرزادا. اوهان ٻڌايو اوهان سان ڪچهرين ۾ ماڻڪ ڪهڙيون ڳالهيون ڪندو هو؟"

۽ سائين مير محمد ٿڌو ساهه کڻي ٻڌائڻ لڳندو. "يار هو ڪچهرين ۾ گهڻو ڪري خاموش رهندو هو. گهٽ ڳالهائيندو هو... تمام گهڻو مطالعو ۽ شعوري سگهه سان مالامال هو.... گهڻو ٻڌندڙ ۽ گهٽ ڳالهائيندڙ هو."

مان ڪنهن ننڍڙي ٻار جيئان تجسس، خوشي ۽ پيار سان ماڻڪ بابت ڳالهيون ٻڌڻ لڳندس!

پر هي ڇا؟ مان ماڻڪ بابت ٻڌندي، سوچيندي ۽ ڳالهائيندي آخر ٻار ڇو ٻڻجي پوندو آهيان؟

ڇو جو ماڻڪ جهڙي جينئس افسانه نگار ۽ ناولسٽ جي سامهون اسين آهيان به ته هڪڙو ٻارا!

دوستن واتان اڪثر ٻڌڻ ۾ پيو ايندو هو ته ماڻڪ جو هڪڙو پٽ به آهي. علي احمد نالو اٿس، وڏي ڏاڙهي وارو باغي پٽ، جنهن کي ماڻڪ کان چڙ آهي. جنهن کي پيءُ تي ڪاوڙ آهي، جيڪو پيءُ جي ادبي حيثيت تي ناراض آهي... وغيره وغيره..... ڪجهه دوستن ته ايترو به چيو پئي ته ماڻڪ جي مولوي پٽ پنهنجي پيءُ جا فوٽا به ساڙي ڇڏيا آهن... هو فوٽا گهر ۾ رکڻ کي بدعت تو پائين... وغيره وغيره...! پر پوءِ به الاءِ ڇو مون سانس ملڻ تي چاهيو!

مون پنهنجي محبوب ليکڪ جي پٽ کي ڏسڻ تي چاهيو.

جڻ ماڻڪ کي نه ڏسي سگهڻ جي ڪمي پوري ڪرڻ تي چاهيم. پر ماڻڪ جي پٽ سان ملڻ به شايد سولو نه هو.

هن جي صحبت الڳ هئي!

هن جو اٿڻ ويهڻ جدا هو.

هن جو سنڌي ادب ۽ اديبن سان ڪوئي تعلق نه هو.

ادبي پروگرامن (اردو توڙي سنڌي) ۾ هن جو اچڻ امڪان کان ٻاهر هو.

مان به شايد هن سان ملڻ جو آسرو ذري گهٽ لاهي ويٺس. شايد اها ڪنهن سياري جي شام هئي! اٿون شهر مان موتي ڪالوني ڏي ايندي رستي ۾

پنهنجي پياري دوست نديم پٽيءَ جي گهر وٺان پئي گذريس ته نديم ڪي نمر جي پرسان ڪنهن باريش نوجوان سان بيٺل ڏٺم. پنهين سان مليس... دعا سلام ٿي، اوچتو نديم جي اکين ۾ چمڪ ۽ چپن تي دلربا مرڪ ڦهلجندي وئي.... "منورا هن دوست کي سڃاڻين ٿو؟" نديم جي مرڪندڙ چپن چيو.

"نه يار"

"هي پاڻ واري منير ماڻڪ جو پٽ علي احمد آهي."

نديم جو جملو ٻڌندي ئي منهنجي چپن مان بي اختيار هڪ جملو اپريو.

"اڙي... يارا.... توهان.... ماءِ گاڊ!، ۽ مون ڀيو ڀيرو ان دوست کي ڀاڪر ۾ ڀري ورتو... ۽ دير تائين ڪيس ڀاڪر جي گهيري گهيري ۾ گهيري رکيو..... ڄڻ ماڻڪ منير کي ڀاڪر پاتو هجيم.... ماڻڪ جو جسم.... ماڻڪ جو وجود..... ماڻڪ جي خوشبو.... ماڻڪ جي اداسي.... ماڻڪ جو ڏک..... ماڻڪ جو حادثو.... الا!...... ماڻڪ جا نيڻ..... ماڻڪ جا هٿ! ماڻڪ جي ڇاتي!! ان ڀاڪر جو گهيرو وسيع ٿي ويو..... سياري جي ان اداس شام کان نومبر جي هن صبح تائين سڀ موسمون انهيءَ ڀاڪر جي گهيري ۾ آهن.

ان شام کان وٺي اسان جون ملاقاتون ۽ مختصر توڙي طويل ڪچهريون شروع ٿيون ۽ اڃان جاري آهن.

مون محسوس ڪيو ته علي احمد جنهن کي مان پيار مان علي پائي سڏيندو آهيان ڏاڍو حساس، انتهائي ذهين ۽ شاندار ماڻهو آهي. برابر هو پيءُ وانگر ناولسٽ ڪونهي، ڪهاڻيڪار ڪونهي پر هو پيءُ وانگر حساس آهي! بي حد حساس! هن جي اکين ۾ ماڻڪ جي خودڪشي وارو حادثو هر وقت اٽڪيل آهي. هن جو اندر زخمي آهي، پيءُ جي پيار، شفقت ۽ موجودگيءَ کان محروميءَ جو ڏک هن جي ذات جو وڏي ۾ وڏو ڏک آهي. ان ڏک، ان حادثي ۽ اڪيلائي سندس شخصيت کي Disturb ڪري ڇڏيو آهي! هن کي جيڪا پنهنجي پيءُ تي ڪاوڙ آهي اها ڪاوڙ سنڌ جي مشهور ليکڪ ماڻڪ منير تي نه آهي پر پنهنجي پيءُ تي آهي... پنهنجي بابا تي آهي. اها ڪاوڙ دراصل ڏک آهي. ڏوراپو آهي، لڙڪ آهي، سڏڪو آهي. پنجن سالن جي ٻنهه ننڍڙي ڄمار ۾ پيءُ جي ڇانءَ کان محرومي ٿي وڃڻ جو ڏک تمام وڏو ڏک آهي. هن جي دل ۾ ماڻڪ منير نالي مشهور ليکڪ کان

وڏيڪ پنهنجي پيءُ جي اهميت آهي. هجي بہ ڇونہ! هن جي ڪاوڙ هن جي شڪايت هن جو ردعمل Justified آهي! ۽ بهرحال ڪاوڙ جي هوندي هن جي دل جي ڪنڊ ۾ پيءُ ماءُ لاءِ بي پناهه پيار آهي. اهو پيار مون ڪوڙ دفعا سندس اداس اکين مان ليئا پائيندي ڏٺو آهي.

هي علي پائي جو نظم آهي.

یہ سانجھ کا سمہ
یہ سمندر کی شور مچاتی لہریں
یہ سرخ انگارے سا ڈوبتا سورج
یہ مجھے اپنے طرف بلاتے ہیں
سر گوشی کرتے ہیں میرے کان میں
لوگوں نے تمہیں تنہا کر دیا تو کیا ہوا!
آؤ ہم تمہیں اپنی بانہوں میں تھام لیں،
شاید کہ سورج کی تپش سے تمہارے داغ دھل جائیں،
تمہارے پیشانی بے داغ ہو جائے،
یہ سمندر کا نمکین پانی تمہیں پوتر کر دے،
کہ شاید ہم اچھے دوست بن جائیں،
اور تمہارا کرب اپنے اندر سمولیں،
سکھ کے رشتے سے دکھ کے رشتے مضبوط ہوتے ہیں
ہم ملکر دونوں رشتے نبھائینگے،
اور جہاں ہم سب الزامات اور تہمتوں سے
ہمیشہ کے لئے آزاد ہو جائینگے۔

۽ رڳو هيءُ هڪڙو نظم ئي نہ هن ڪوڙ نظم لکيا آهن ۽ هن جو هر نظم جڻ باهہ جو ٻرندڙ شعلو آهي.

هن جي اندر ۾ مسلسل هڪ شعلو ٻري رهيو آهي. دنيا جي خوبصورت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ناولسٽ پائلو ڪوهئلو پنهنجي ذاتي تجربن تي مشتمل ڪتاب Like she flowing river ۾ هڪ جاءِ تي لکيو آهي:

"Every human being should keep alive within them the sacred flame of madness, but should behave as a normal person."

يعني: هر انسان کي پنهنجي اندر ۾ پاڳلپڻي / ديوانگي جو هڪ مقدس شعلو زنده رکڻ گهرجي، البت سندس رويو متناسب هجڻ گهرجي.

سو ماڪ کان جيڪو ديوانگيءَ جي آگ جو شعلو سندس پٽ علي پائي جي سيني تائين پهتو آهي اهو واقعي به ڏاڍو مقدس آهي... پڪ سان ان شعلي جي هوندي به ماڪ جو ماڻهن سان رويو اهڙو ئي نارمل هوندو، جهڙو علي پائي جو آهي... ها پر Abnormality ۽ Normality جي وچ ۾ توازن قائم رکندي رکندي اڪثر ماڻهو پاڻ مقدس باهه جي شعلي ۾ سڙي رک به ٿي ويندا آهن. جيئن ماڪ ٿي ويو.... جنهن دنيا جا ڀيا ڪيئي ديوانا روح ٿيندا رهيا آهن. ماڪ جي خودڪشي بلڪ هر آرٽسٽ جي خودڪشي بلڪ هر ماڻهوءَ جي خودڪشي دراصل خودڪشي نه آهي پر قتل آهي، بي حس سماج طرفان قتل.... بي پرواهه رياست طرفان قتل.

ڪوئي آهي جيڪو ڪنهن ڪورٽ ۾ ڪڏهن انهن قاتلن تي ڪوئي ڪيس داخل ڪري؟

هڪ ڏينهن پنهنجي اندر ۾ آگ جو شعلو ۽ اکين ۾ هڪ اڻ وسرندڙ حادثي جو ڏک کڻي جيئندڙ منهنجو دوست علي پائي مون وٽ آيو. ان ڏينهن سندس هٿ ۾ هڪڙو پراڻو بريف ڪيس هو. بريف ڪيس منهنجي سامهون رکندي چيائين، "منور هي توهان جي ماڪ منير جو بريف ڪيس آهي، جنهن ۾ سندس ڪجهه ڪتاب، ڪاغذ، خط ۽ مضمون وغيره آهن. هي بريف ڪيس ماڪ جي خودڪشيءَ کان وٺي امان سنڀاليو آهي. اڄ هي بريف ڪيس مان تو وٽ کڻي آيو آهيان.... جو امان ۽ مان سمجهون ٿا ته ماڪ جي هن بريف ڪيس جو حقيقي وارث منور سراج آهي."

۽ مان حيرت ۽ خوشيءَ جي احساس ۾ پرجي ويس.

خودڪشيءَ جهڙي معصوم احتجاج سان هن بيمار سماج کان منهن

موڙي ويل ڪنهن پويٽ جهڙو روح رڪنڊڙ آرٽسٽ جي بريف ڪيس جو وارث ٿيڻ کان وڌو پلا ٻيو ڪهڙو اعزاز ٿي ٿو سگهي؟ ها، ماڻهوءَ کي خوابن تان دستبردار نہ ٿيڻ گهرجي. مڪمل جنون ۽ سچائيءَ سان ڏٺل خواب ڪڏهن ڪڏهن ضرور ساڀيان جي دهليز تي پهچندا آهن.

بريف ڪيس ۾ ماڻڪ جي هٿن جي خوشبوءِ هئي، اها خوشبو جنهنجي مون کي ڳولا هئي. ۽ اهو ڇهاءُ جنهنجو منهنجي اکين ۾ خواب هو، سو ڇهاءُ بريف ڪيس جي هر خاني ۾ موجود هو.

”علي تنهنجي مهرباني جو هن سڄي شهر ۾ توهان مون کي ئي ماڻڪ جي خوابن جو وارث چونديو.“ مون اهو جملو ان شخص کي چيو جيڪو پنجن سالن جي عمر کان اداسي جي علامت بڻيل هو، جنهن کي چاچن مامن وٽان ڪنهن بہ پيءُ واري آسيس نہ ملي هئي. جنهنجي ماءُ کيس پيءُ بڻجي پيار ڏيڻ جي باوجود بہ پيءُ جي ڪمي پوري نہ ڪري سگهي هئي.

مون گهر اچي بريف ڪيس کوليو.

بريف ڪيس ۾ عجيب خوشبو هئي.

خوابن جي خوشبو.

محبت جي خوشبو.

سڪل گلابن جي خوشبو.

گذري ويل موسمن جي خوشبو.

اکين ۾ رهجي ويل ڪنهن شام جي خوشبو.

خودڪشيءَ جي خوشبو.

جدائي جي خوشبو ۽ زندگيءَ سان پاڙجي نہ سگهيل هڪ واعدي جي خوشبو.

(هڪ ڏينهن منهنجي هٿ ۾ قرت العين حيدر جو ناول ”آگ ڪا دريا“ ڏسي عليءَ ٻڌايو هو تہ ”منور“ امان ٻڌائيندي آهي تہ شادي جي پهرين رات تنهنجي پيءُ مون کان پهريون دفعو جنهن ناول بابت پڇيو هو اهو ”آگ ڪا دريا“ هو. ۽ ان رات امان دير تائين ”آگ ڪا دريا“ تي ڪچهري ڪئي هئي.)

بريف ڪيس ۾ ٻين انيڪ ناولن جي خوشبوءَ سان گڏ ”آگ ڪا دريا“ جي

خوشبو بہ هئي! شايد ماٺڪ جي شاديءَ جي پهرين رات ٿي آگ ڪا دريا جي خوشبو بہ سهاڳ جي خوشبوءَ سان گڏ بريف ڪيس ۾ بند ٿي وئي هئي!

مان هڪ هڪ ڪري بريف ڪيس جي قديم غار مان گلن جي خوشبوءَ ۾ ڳنڍيل شيون ڪڍڻ لڳس.

- ساهہ مٽ ۾ ۽ لڙهندڙ نسل جو مسودو (ماٺڪ جي اکرن جي خوشبو اڃان تازي آهي.)
- هڪ عدد هڪ رپئي جو نوٽ. جيڪو هاڻي (Date expire) ٿي چڪو آهي.
- سيد شاهہ محمد شاهہ ذي جامشورو موڪليل ڪنهن خط جي ٽپال ڪاتي واري رسيد. رسيد نمبر 171. تاريخ 21 جنوري. سال چٽو نظر نہ ٿو اچي.
- آگم پبليڪيشن ڪان نثار صاحب جو هڪڙو خط. ادا. ٽيڪسٽ بڪ بورڊ ۾ تہ في الحال اهڙي خالي جاءِ منهنجي نظر ۾ آهي ئي ڪان. ها باقي شاهہ محمد شاهہ چاهيندو تہ ڪري سگهندو.... وغيره وغيره. تاريخ 24.05.1981.
- ڪراچيءَ مان عزيز سنڌي جو خط.
- مير جو خط
- رياض پائي ذي منير جو خط
- ڊاڪٽر محمد سليمان جو خط
- نصير مرزا جو خط
- عزيز سنڌيءَ جو خط
- ڪنهن مئگزين ۾ ڇپيل ماٺڪ جي ڪهاڻي "سونهان اڻ سونهان".
- ماٺڪ جو وزيٽنگ ڪارڊ.
- ماٺڪ جو اڻ ڇپيل ناوليٽ "پڇتاءُ"
- ماٺڪ جي هڪ بي نام ڪهاڻي.
- هڪ عدد ڪارو پراڻو پلاسٽڪ جو بٽون ۽ بس...!!
- ۽ ها سچي هڪ عدد هڪ اخباري ڪٽنگ. (منير ماٺڪ سنڌي ادب ۾ نون تجربن جو خالق آهي.

هو انتهائي حساس فرد هو سندس لکڻين اجتماعي احساس جو اولڙو آهن.)
(ساس نوابشاهه طرفان ڪرايل ورڪشاپ ۾ ميرتيبي، نثار حسيني ۽ ٻين جا ويچار.)

۽ بريفڪ ڪيس ۾ بند رهجي ويل نومبر جي شام جهڙي هڪ خاموش، اڪيلي ۽ اداس شام

ماڻڪ جي بريفڪ ڪيس جي وارثيءَ منهنجي خوشي ۽ اداسي ٻيڻي ڪري ڇڏي آهي.

نومبر جي ٿي ڪنهن ڏينهن پياري ممتاز بخاريءَ فون ڪري ماڻڪ جو ناوليٽ "پڇتاءُ" ڇپائڻ جو ذڪر ڪيو. منهنجي اداسيءَ جا گهاٽا ڪارا ڪڪر چانديءَ جي مختصر ترين بوندن ۾ بدلجڻ لڳا. ۽ ڀڪ سان ماڻڪ جو ناوليٽ توهانجي هٿن تائين پهچندو ته منهنجي دل جي آسمان تي ست رنگي انڊلٺ اڀري چڪي هوندي.

مان اوهان وانگر ماڻڪ جي پڙهندڙ طور هي ناوليٽ ڇپجندي ڏسي تمام گهڻو خوش آهيان.....

مون کي به اوهان وانگر ماڻڪ کي پڙهندي شدت سان محسوس ٿيندو آهي ته هر بندرو ماڻهو پاڻ کان وڌيڪ بندرو ماڻهو ڏسي پاڻ کي قدآور ماڻهو سمجهي خوش ٿيندو آهي ۽ هر ڏکو ماڻهو پاڻ کان وڌيڪ ڏکو ماڻهو ڏسي پاڻ کي بندرو سمجهي پريشان ٿيندو آهي..... پر سچ بهرحال هر حال ۾ سچ ٿي هوندو آهي.

منور سراج
نومبر جي شام
2013ع
نواب شاهه
(ماڻڪ جو نه هوندي به
ماڻڪ جو شهر)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڇتاءُ

(ناوليٽ)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مون کي پڪ هئي تہ اوهان مون کان اهو سوال ضرور پڇندئو. سچ پچ تہ مان جڻ ان سوال جي اوسيئڙي ۾ هوس. هيءَ تہ عام فهم جي ڳالهہ آهي، هتي نئين اينڊڙ کان پڇيو وڃي: ڏوهہ؟ سو اوهان صحيح ٻڌو آهي تہ مون پنهنجي نوجوان ۽ سهڻي زال جو خون ڪيو آهي . باقي اهو سوال تہ مون اهو خون ڇو ڪيو، ان جو سڌو سنئون ۽ سچو جواب آهي: ڇاڪاڻ تہ اسان جو اهڙي قسم جو انجام ڪيل هو، ٻن زندگين جو رضا خوشيءَ سان ناهہ ۽ فيصلو تہ اسين هڪ ٻئي کي ماري ڇڏيون. اهو اسان جي پنهنجي ذات تي؛ ذاتي اختيار جو استعمال هو. پنهنجي ارادي جو، ٻين لفظن ۾ پنهنجي آزاديءَ جو. ذات جي آزاديءَ جي حق هيٺ اهڙو اختيار تہ هئڻ گهرجي تہ اسين پنهنجي ذات جي آزادي جي باري ۾ ڪهڙي بہ قسم جو فيصلو ڪري سگهون. سو سائين، اسان رضا خوشيءَ سان هڪ ٻئي کي مارڻ جو فيصلو ڪيو. پڌرو آهي تہ انهيءَ سان ڪنهن ٽئين فرد تي اثر نٿي پيو، تہ ڇا اها بي انصافي ناهي تہ ڪو پنهنجي مرضيءَ سان مري بہ نٿو سگهي. جيتوڻيڪ اهو بہ انصاف کان باهر آهي تہ ڪنهنجي مرضيءَ کانسواءِ ڪنهن کي زندگي ڏني وڃي. خير اوهان ائين سمجهندا هوندا تہ مان پنهنجي بيان کي اهڙي ڍنگ سان پيش ڪري پاڻ کي بي ڏوهي ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهيان. پر نہ، مان سمجهان ٿو تہ انسان کي پنهنجي باري ۾ بهرحال ايماندار هئڻ گهرجي. اها ٻي ڳالهہ آهي تہ پنهنجو پاڻ سان بہ ايماندار رهڻ ڏاڍو ڏکيو آهي.

مان مڃان ٿو، ڏوهي آهيان. خون جي الزام هيٺ نہ پر، پر خون ۾ ويساهہ گهاتي ڪرڻ جي ڏوهہ هيٺ. ها، مان ورجايان ٿو، مون مارڻ جي ناهہ جي ڀڃڪڙي ڪري، ڪيت ڪئي آهي ۽ ان ويساهہ گهاتيءَ جو ڏوهاري آهيان. ڇاڪاڻ تہ مون کي مارڻ ڪانپوءِ، رضا خوشيءَ سان ڪيل فيصلي ۽ ناهہ پٽاندڙ مون کي پنهنجو پاڻ کي مارڻو هو. پر مون پنهنجو پاڻ کي ڇڏي ڏنو. پاڻ سان موهہ جي ڪمزوري ۽ ان ڪري گيدي پڻو؟ اجا ڪنهن نتيجي تي پهچي نہ سگهيو آهيان.

اوهان عجب پيا ڪائو. پر جڏهن اوهان حقيقت کان آگاهه ٿيندا ته اوهان جو اهو عجب بي معنيٰ لڳندو. مان اوهان کي اها سموري ڪٿا ٻڌايان ٿو. منڍ کان وٺي، پهرين رات کان وٺي آخري رات تائين.

اها پهرين رات.... چوڏهينءَ جي چانڊوڪي. چوڏار چانڊوڪيءَ جو حسن چانديءَ وانگر ڦهليل. چانڊوڪيءَ جو اهو حسن مون کي ان مهل شعوري طور تي متاثر ڪري نه سگهيو. پر پوءِ ان ڪانپوءِ ڪيترا پيرا چري چاهت جي ڀرپور دٻاءَ هيٺ ان چانڊوڪيءَ ۾ ان ۾ انهن گهڙين کي ماڻڻ ڪارڻ. خير. اسين ٻئي جيپ ۾ وڃي رهيا هئاسين. جيپ مان هلائي رهيو هوس. هوءَ منهنجي برسان فرنٽ سيٽ تي ويٺي هئي. ٻئي چپ هئاسين. منهنجي ذهن کي آئينده جي سوالن ۽ خطرن وڪوڙي ڇڏيو هو ۽ ڳڻتين ۽ امڪاني انديشن سڄي تنتي سرشتي کي ارڙ بلا وانگر جڪڙي ڇڏيو هو. ڪيڏانهن؟ ڇا ٿيندو؟ پوليس. ڪورٽن جا ڌڪا. بي عزتي؟ پر هوءَ مطمئن هئي. جڏهن به مون تيڏي نظر سان ڏانهس نهاريو پئي. اهو ئي اندازو پئي لڳم ته هوءَ مطمئن آهي ۽ پوءِ، يعني ان ڪانپوءِ آخري موقعي تي مرڻ مهل به!

عورت جا انيڪ روپ: هڪ روپ حالتن سان ناهه جوءِ چپ چپات ۾ سڀ ڪجهه ڀوڳڻ جو. اٿين جو ڀوڳنا. جتڪ شخصيت جو اهم جز بڻيل. اينري حد تائين جو اها ڀوڳنا سندس جياپي لاءِ ضرورت. خوراڪ بڻيل!

پر هن ائين ڇو ڪيو؟ ۽ مون؟

معاف ڪجو. هيءَ سوال مون اوهان کان نه پڇيو آهي. پر بي خياليءَ ۾ پنهنجو پاڻ کان ڪري ورتم. ۽ ڪيترا ڀيرا ورجايو اٿم. جواب لهي نه سگهيو آهيان. هتائين ان سان لاڳاپو رکندڙ هن بنيادي سوال وڏيڪ منجهايو اٿم ۽ بي چين ڪيو اٿم ته: مون ائين ڇو ڪيو؟ ۽ ان رات: عجيب بي حسي! پوءِ ماتحندڙ پرپور. پرپور تڪميل پري لذت! ۽ پوءِ: سائنس شادي ڪرڻ ڪانپوءِ. انهن گهڙين کي بيهر ۽ بيهر ماڻڻ ڪارڻ رچ پنيان پٺڪ. ڪارڻ؟ ڄاڻي نه سگهيو آهيان. سواءِ هن جي ته اهو سڀ ڪجهه يقين جي قابل هو. ويساهه ۾ نه ايندڙ ڇا ٿا ڀانيو. هر واقعي يا ٿيندڙ عمل جو ڪارڻ ضروري آهي؟ مان انهيءَ باري ۾ وڌيڪ نه ڇئي نٿو سگهان. سواءِ هن جي ته

جڳ ۾ ڪيترا عمل ڪارڻ ڪانسواءِ لڳندا آهن. ها ڪارڻ ڪانسواءِ (عمل تہ انسان ئي ڪندو آهي. جنهن جي پٺيان ذهن جي سگهہ ۽ توانائيءَ جو وهڪرو هوندو آهي. منهنجو مطلب آهي انساني عمل) عجيب ۽ ويساهہ ۾ نہ ايندڙ عمل. پر ڇا ٿو ڪري سگهجي. سواءِ عجب ڪائڻ جي. ڀلاجي اسين تن جو ويساهہ نہ ڪنداسين ۽ انڪار ڪنداسين تہ انهن جي ڪارڻ جي حقيقت ـ جنهنجو پنهنجي جاءِ تي اٽل ۽ ٺوس وجود هوندو آهي ـ اسان جي انڪار سان ختم ٿي ويندو؟ در اصل دنيا تہ اڄمان نا مڪمل آهي ئي. انسان بہ نا مڪمل آهي. انسان جي جاڻ نا مڪمل آهي. ۽ انجو ادراڪ ۽ ساڃهہ بہ. انسانيت. اڻ تڪميل ٿيندڙ سلسلو آهي. سچ پڇ انهيءَ واقعي ڪانپوءِ ئي مون کي ويساهہ ٿيو تہ مان جيئرو جاڳندو جيو آهيان. انسان جي روپ ۾. اڳ مئل هئس. ۽ نتيجي تي پهتس تہ چرندڙ ڦرندڙ انسان بہ مئل هوندا آهن. جيئري هجڻ ۽ مئل هجڻ ۾ فرق آهي تہ اهو ئي: ڪي گهڙيون آهن. جيڪي واقعن جي روپ ۾ پڌريون ٿيندڙ تيون ۽ روح جي گهراين ۾ پهچي سڄي وجود کي جنجهوڙين ٿيون ۽ جيئري هجڻ جو احساس ڏيارين ٿيون. اهو ئي ڪارڻ آهي جو مان وري وري، انهن گهڙين کي ماڻڻ لاءِ ڦٿڪندو، لڇندو ۽ ڦٿڪندو رهيس.

جيءَ؟

ها. اصل ۾ مان تصور ڪندي حياتيءَ جي انهن ڀرپور تڪميل وارين گهڙين مان لطف وٺي رهيو هوس. مان زندگي جون اهي گهڙيون ڪڏهن بہ وساري نٿو سگهان. ڪڏهن بہ نہ. مان ائين چوندس تہ مون زندگي رڳو انهن گهڙين ۾ ماڻي آهي. باقي حياتي بي جان لڳيم ٿي. مثل ان رات مون تي ڀهريون پيرو پڌرو ٿيو تہ ڪنهن ويران هنڌ تي. چانڊوڪيءَ جي ڦهليل حسن ۽ نويڪلائيءَ ۾. سنگم ڪيڏو نہ...... مون کي لفظ نٿا ملن ۽ تزاڪر نٿا ملن جن سان، ان احساس ۽ ماڻيل گهڙين جي لسٽ کي نروار ڪري سگهان. بس اوهان کي ڇا ٻڌايان، انهن گهڙين ۾ حياتيءَ جو سمورو حسن هو. لذت جي انتها هئي ۽ جمالياتي اُڄ جي تڪميل جو معراج هو. جنهن کان مان اڻ ڄاڻ هوس. ها. اهي گهڙيون، جيڪي ادراڪ کان مٿي، ساڃهي اظهار کان لاچار. رڳو ماڻڻ جي ڀرپور تڪميل تائين محدود آهن. ممڪن آهي اوهان چئو: هيءَ تہ ڪو شاعرانو خيال آهي. خيام جي رباعي جو ڪو مرڪزي خيال،

جيڪو ظاهر آهي. اوهان جي آڏو شاعر جي ماليخوليائي ذهن جي منجهيل خواهش جو چرپائپ وارو اظهار ٿي سگهي ٿو. پر نه. يارو. نه. هيءَ حقيقت آهي. اهڙي حقيقت جنهن تي ڪڏهن ڪڏهن مون کي بہ اعتبار نہ ايندو آهي ۽ خواب جو اولڙو لڳندو آهي. پر بي حسي جي انهن اڻ وڻندڙ ۽ تڪليف ڏيندڙ يادگيرين ڪانپوءِ، ماٺيل گهڙين جو اهو احساس. جيڪو منهنجي روح ۾ رچي ويو آهي. سو شاهدي ڏيندو آهي تہ نہ. اهو سچ هو. بلڪل ساپيان. تڏهن مان ان رات جي واقعن تي ۽ ان رات ڪان پوءِ، ٻين راتين تي چيد واري اک وجهي ڪارڻ ڦولهڻ جي جاکوڙ ڪندو آهيان. نتيجي ۾ ان راءِ تي پهچندو آهيان تہ اهو سڀ ڪجهہ اَڪارڻ، پاڻمرادو ٿيندو رهيو.

ان ڪري مان چوان ٿو جهڙي ريت چيو وڃي ٿو تہ هر عمل يا واقعي جو ڪارڻ ۽ نتيجو هوندو آهي ۽ هر نتيجي پنيان ڪو يا ڪي ڪارڻ. پر جڳ جيون جون اڪثر حقيقتون جڻ تہ اَڪارڻ تي ٻڌل هونديون آهن. ويني ويني اوهانجو موڊ آف ٿي وڃي. اوچتو سخت بوريت. بي بيزاري ۽ بيچيني. ڪڏهن اوچتو خوشي. ڪا اڻ لکي خوشي. يا ڪڏهن پاڻ کي يا ڪنهن کي مارڻ جي پرپور خواهش. ڪارڻ؟ اوهان جاڻي نٿا سگهو. اها ٻي ڳالهہ آهي جو اوهان سوشالاجيڪلي/ سائڪالاجيڪلي يا ٻين ڄاڻن جي گهڙيل اصولن/ مفروضن/ قياسن/چوٽين جي فٽ پٽين سان ڪارڻ نهڪائي پيش ڪيو. يا انهن اوچتين ڪيفيتن لاءِ لا شعور جي ڪا ڪارستاني سمجهي: ماضي جي ڪندرن ۾ دٻيل خواهشن جي ڍير ۾ ڪارڻ ڦولهيو. پر اهي قياس هوندا. قياس ۽ اٽل حقيقت ۾ تہ فرق آهي نہ. (قياسن ۽ نظرين انسان ۽ انسان سان لاڳاپيل شين جي اصليت بگاڙي ڇڏي آهي.) اوهان خود ٿي سمجهي سگهو ٿا. يا اوهان چوندئو تہ اهي ڪيفيتون شهري زندگي ۽ مشيني تهذيب جون سوکڙيون آهن. پر جڏهن پتائي، سچل يا ڪو، اوچتو ڪنهن مخصوص ڪيفيت ۾ اچي شعر چوندو هو. جيڪو نارمل حالتن ۾ چئي نٿي سگهيو. اهو ڇا آهي؟ اوهان ان کي چوندا تہ اهو وجدان آهي. يا ڪي الهام يا ڏات. پر وجدان مخصوص ڪيفيت تہ ٿي سگهي ٿو. ڪارڻ نہ. وجدان بذات خود اَڪارڻ روپ آهي.

اظهار جو. مان اوهان کي پنهنجوئي مثال پيش ڪيان ٿو. پنهنجي زندگيءَ جي روشنيءَ ۾ جڏهن مان پنهنجي هن ڪتا جي پڄاڻي تي پهچندس تہ اوهان پاڻ ئي

متفق ٿيندا. تہ انسان ڪيڏو نہ پيچيدو آهي. هوءِ پرائيوٽ هلندي هئي (يا هلائي ويندي هئي.) مون کان سواءِ ڪيترن سان ستي هوندي ۽ مون سان شادي ڪرڻ کانپوءِ بہ ۽ مان. جيڪو پاڻ کي هر ڳالهہ ۾ محتاط، حقيقت پسند ۽ معقول، منهنجو مطلب آهي Reasonable سمجهندو آهيان...

اهو سڀ ڪجهہ ڪيڏو اٽڪل آهي، بي معني، ائبسرڊ.

دراصل مان هينئر پاڻ کي ڪاموءَ جي سرشار جج وانگر سمجهي رهيو آهيان. جيڪو پستيءَ جي پاتار ۾ ڪريل هوندي بہ. متانهينءَ تان ڳالهائي رهيو هجي.

منهنجو ڪارڻ کان انڪار ڪرڻ - ان جو اهو مطلب ناهي تہ مان ڪو تقدير پرست آهيان ۽ ڪنهن اهڙي طاقت جو قائل آهيان. جنهن ڏانهن هر ان جاٿائي منسوب ڪري پنهنجي جهالت کي لڪائڻ جو انڌو جواز ڳوليو وڃي. مجان ٿو: انساني جاڻ اوسر ڪئي آهي. پر تڪميل نہ. تڪميل ٿيڻ بہ نہ گهرجي. جڏهن تڪميل جو اهڙو احساس ٿيو تہ پوءِ پرايل اوسر جو زوال شروع ٿيندو. جيتوڻيڪ انسان، پنهنجو پاڻ کان وڏيڪ طاقتور قدرن جي مظهرن سان جنگ جوتي. متانهين سوڀ حاصل ڪئي آهي. پر پنهنجو پاڻ کي اجان فتح ڪري نہ سگهيو آهي. پنهنجو پاڻ کي اجان سمجهي نہ سگهيو آهي. فطرت تي سوڀ پائڻ کانپوءِ انسان جي هينئر پنهنجو پاڻ سان جنگ آهي. پنهنجي وجود سان. يعني منهنجي مون سان! مان پنهنجو پاڻ سان برسرپيڪار آهيان. هڪ وجود، هڪ ذات. جا پور ٿي ڪيترن ئي پاڳن ۾ ورهائجي چڪي آهي. پور ٿيل وجود جو چڙوچڙ ٿيل هر پاڳو پنهنجي جاءِ تي مڪمل آهي. خود سَرَ ۽ خود مختيار هڪ ئي وجود جا اهي آزاد ۽ چڙواڳ پاڳا هڪ ٻئي جي آمهون سامهون سنبريل آهن. هيءَ جنگ ڏاڍي پراڻي آهي. فطرت سان جنگ جي ابتڙ. هن جنگ جي ڪا پڄاڻي ناهي. ڪو بہ انجام نہ. نہ سوڀ نہ هار. سواءِ هن جي تہ هن جنگ جي نتيجي ۾ اها هستي رڳو اذيت ۽ پيڙا پوڳي. ظاهر آهي تہ رضا خوشيءَ سان ڪو بہ اهڙي پيڙا پوڳڻ لاءِ تيار نہ ٿيندو. ان ڪري انهيءَ ابتداءَ کان بچڻ لاءِ سنڌو سنئون بچاءَ اهو آهي تہ وڏيڪ عذابن جي ڪَنَ ۾ ڦاسڻ بدران آڪارٿيت يا اريشنلزم جو سهارو ورتو وڃي. ڪارڻ ڦولهڻ بدران

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آڪارڻ جو لباس وېڙهيو وجي. هر آدرش کي شڪي نگاهه سان ڏسي، اجائي جا ڪوڙ ڪرڻ بجاءِ زندگي جي بي معنائيءَ ۾ پناهه ورتي وڃي.

ڪيئن؟ بي معنائيءَ جي سوچ جو هيءُ انداز بہ لاجواب آهي نہ؟ ۽ انهيءَ ڪان وڌيڪ دلچسپ: جو زندگيءَ کي بي معنيٰ ۽ لاحاصل سمجهندي بہ، سرت رکندي بہ ۽ محسوس ڪندي بہ، جيئرو رهڻ لاءِ جستجو ڪرڻ! ڇا هيءُ انتهائي پوائنٽو ايڊوينچر ناهي؟ جي ماڻهو زندگيءَ جي بي معنائيءَ جي مسرت ۽ ان جو شديد احساس رکندي بہ، زنده رهن ٿا، جيئري رهڻ جي آس رکن ٿا. پاڻ پتوڙين ٿا ۽ ٻيڙا پوڳيندا رهن ٿا. ان ٻيڙا مان ماڻيندا رهن ٿا، اهي احمق تہ آهن، پر سورهيہ ۽ همت وارا بہ.

ڪي نہ؟

منجهيل منجهيل، سڀ ڪجهہ منجهيل.

اوهہ! معاف ڪجو، پانيان ٿو اوهان ڪَڪِ ٿي رهيا آهيو. ڪَڪِ ٿيڻ جو سبب بہ آهي. مان پاڳمرادو ڪٿان جو ڪٿي وڃي نڪتس. مون کي اوهان جي احساسن جو قدر آهي. مان سمجهان ٿو تہ اوهان وڌيڪ پتاڙ ٻڌڻ بدران اهو چاهيندا هوندا تہ سڌو سنئون قصو ٻڌايان. جنهن باري ۾ مان اوهان کي ٻڌائي چڪو آهيان تہ اسان جو اهڙو رضا خوشيءَ سان ٺاهہ ٿيل هو. البتہ مون هن کي ڇو قتل ڪيو، جنهن باري ۾ مون کي هن جو احساس آهي تہ اوهان اهو ڄاڻڻ چاهيو ٿا تہ اسان جا لاڳاپا ڪهڙي قسم جا ها ۽ اهڙي قسم جا تفصيل. اوهان جي تجسس جي اها ئي تقاضا آهي، پر هنن حالتن هيٺ، جڏهن تہ مون کي يقين آهي، ڪيس پوري ٿيڻ کانپوءِ مون کي ڦاهيءَ تي چاڙهيو ويندو. جو مون پاڻ ئي اهڙي خون جو مڃيو آهي. تڏهن هي منهنجي زندگيءَ جون پويون گهڙيون آهن ۽ منهنجي دلي خواهش آهي تہ اوهان کي پنهنجي زندگي جو هيءُ داستان اهڙي ريت ٻڌايان، جيئن مان چاهيان ٿو، ڪاموءَ جي لفظن ۾. هر انسان وانگر مان بہ پنهنجن خواهشن جو غلام آهيان. ان ڪري، مون کي پنهنجي خواهش جي تڪميل ڪرڻ ڏيو تہ ـ اصل ۾ مان چاهيان ٿو تہ اوهان هيءَ واقعياتي ڍانچي ۾ . اندر روح کي محسوس ڪيو. هونئن بہ مان صاف

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گوئيءَ سان مڃان ٿو تہ: پنهنجي مرضيءَ سان ٻڌائڻ. ٻين لفظن ۾ ڳالهائڻ ۾ عجيب قسم جو مزو اچي ٿو ۽ هلڪائي محسوس ٿئي ٿي. ان جو شايد اهو ڪارڻ هجي تہ. پنهنجي مرضيءَ سان ڳالهائڻ ڪري شايد. پنهنجي موجود وجود جو احساس نٿو رهي، ان ڪري...

جيءُ؟ ها ها. مهرباني. جيتوڻيڪ مان سمجهان ٿو تہ اوهان اهو اخلاقي طور ٻيا چئو تہ ڪا ڳالهہ ناهي.

مڃان ٿو پنهنجي سنڌي روايت موجب منڍ ۾ ئي ٻڌائڻ ڪپندو هو تہ مان پاڻ ڪير آهيان. ڪٿي جو وينل ۽ نالو. سو، منهنجا ڀائرو پاڻ سمون آهيان. اسان جو پنهنجو ڳوٺ آهي. سيوهڻ کان ڏهہ ميل ڪن اوپر پاسي. هڪ پاسي دريا شاهہ تہ ٻئي پاسي جبل. ڪو وڏو زميندار ڪونہ آهيان. عام سنڌي چوڻيءَ وانگي تہ پنهنجي مڇيءَ مانيءَ وارو. زمين جا اٽڪل چار سو جريب پيءُ کان ورثي ۾ مليا اٿم. ها. ٻہ سو ايڪڙ. مون ڪنهن ڪتاب ۾ پڙهيو هو تہ عورت پنهنجي جمار گهٽ ۽ مرد آمدني وڌائي ٻڌائيندو آهي. نيٺ مان بہ انسان آهيان نہ. خير....

معاف ڪجو. مان سگريٽ دکائي وٺان. سخت ٻاڙ لڳي اٿم. اوهان مان ڪير پيئندو؟ خيال نہ ڪيو. پنهنجا آهن ۽ جام آهن. پرواهہ نہ ڪيو ٻيا اچي ويندا. منهنجو خيال آهي تہ چانهہ جو هڪ دور ٿي وڃي. مون وٽ سڀ سامان آهي. کنڊ. چانهہ جي پتي. ڪير جيل ۾ سڀ ڪجهہ ملي سگهي ٿو. ايمانداري ڏيکاريندي هيءُ جو چيو وڃي ٿو تہ عورت ڪانسواءِ هتي سڀ ڪجهہ ملي ٿو. سو غلط آهي. عورت سان بہ ملي سگهو ٿا. سائين اسلامي مملڪت آهي. هر شيءِ اسلامي آهي. اسلامي شريعت. اسلامي سياست. اسلامي اقتصادي نظام. اسلامي ڪرتوت ۽ سڀ ڪجهہ اسلامي! مون کي ننڍي هوندي تاريخ ۾ پڙهايو ويو هو تہ: اسان جي نيڪ مسلمان اڳواڻن ا سلام ۽ مسلمانن جي بقاءَ دنيا وارن کي مثالي اسلامي حڪومت جو خاڪو ڏيڻ لاءِ ننڍي کنڊ جو هيءُ حصو ورتو هو. اهو تہ ٻڌو آهي. اهي نيڪ مسلمان اڳواڻ وڏيرا ۽ نواب ئي هئا. جيڪي سجو سال پنهنجن جو رت پي سجيل رهندا آهن ۽ سال ۾ هڪ بہ پيرو پنهنجي خدا جو ڏن ڏيڻ لاءِ هڏائون پيٽ عام

خلق کي ڪارائي جنت ۾ جڳهہ الاٽ ڪرائيندا آهن... ها، سو ڳالهہ پئي هلي عورت جي: ادا، هڪ ڪان بہ چار زالون ۽ وڌيڪ پانهيون شريعت پٽاندڙ رکي سگهو ٿا. هن شرط سان تہ سڀني سان انصاف ڪري سگهو. هڪ ديندار مسلمان لاءِ اهڙو انصاف ڪرڻ ڪا ڏکي ڳالهہ ڪا نہ آهي. جيڪڏهن انساني ايجاد جهاز ۾ حج جو فرض ادا ڪرڻ جائز آهي تہ پوءِ، ڪشتن، معجونن، ڪيپسولن وسيلي اهڙو انصاف ڪرڻ بہ جائز ٿيو نہ! ان ڪري دينداري لاءِ عورتن سان بي انصافي جو تہ سوال ئي پيدا ڪو نہ ٿو ٿئي. سنڌ جا وڏيرا، پير، مير ۽ مولوي هِن ڏِس ۾ تہ ڪڏهن بہ بي انصافي نہ ڪندا آهن. نيٺ اهري ريت اسلام ۽ اسلامي انصاف جون تقاضائون تہ پوريون ڪرڻيون آهن نہ! پوءِ جنهن کي الله ايمان جي دولت ڏئي

اوهان ڪلو پيا. بهرحال، چانهہ سان گڏوگڏ مان اوهان کي ٿورڙن اکرن ۾ پنهنجي باري ۾ ٻڌايان ٿو: منهنجو بابو سائين ترجو چڱو چوکو زميندار هو. مان سندس هڪ ئي پٽ ۽ اولاد هيس. بابي بہ شاديون ڪيون هيون. مان پهرينءَ مان هيو مانس. بيءَ مان ڪيس ڪو بہ اولاد ڪو نہ ٿيو. هن ٻي شادي بظاهر تہ عشق ۾ ڦاسي ڪئي هئي، (ها، اسلامي انصاف ڪرڻ لاءِ)، پر اصل ۾ مامرو دولت جو هو. منهنجي ماٽيلي ماءُ کي ورثي ۾ ڳچ پلي زمين مليل هئي. ٻي شادي ڪرڻ ڪانپوءِ بابي، امان جو خيال بنهہ لاهي ڇڏيو. گهر ۾ ماسيءَ، يعني منهنجي ماٽيلي ماءُ جو راڄ هلندو هو. هوءَ مڪار، ڪتي جي ڏيءَ، ڪميڻي، ڪريل طبيعت جي ۽ واترادي عورت هئي. بابو سندس هٿن ۾ ڪينهوڙو هو. هوءَ امان سان عقوبتون ڪندي هئي. (جيڪي هڪ پهاج کي ڪرڻ گهرجن) امان پنهنجي گهر ۾ ڊاري هئي. ظاهر آهي تہ مان پاڻ کي ائين سجهندو هوس، جو مون کي امڙ سان انس هو. جڏهن منهنجي نڳي ماءُ امان کي طعنا ڏيندي هئي. چِڙ ٻيندي هئي يا ڪيس ذهني عذاب ڏيڻ لاءِ ڪو مڪاريءَ جو ناٽڪ رچائيندي هئي ۽ بابو يا تہ خاموش ٿي ناٽڪ ڏسندو هو يا هن مڪار عورت جو بدر وٺندو هو تہ مون کي مٿس سخت نفرت پري ڪاوڙ ايندي هئي.

بنهي عورتن جي وچ ۾ جهيڙي جو ڪارڻ مان بہ هوس. اهو هيئنءَ تہ: بابي جو مان اڪيلو پٽ ۽ اولاد هوس ۽ پهرين زال مان منهنجي نڳي ماءُ کي ڪنهن زناني بيماريءَ ڪارڻ اولاد نٿي ٿيو. ڊاڪٽرن ڪان وٺي پيرن فقيرن ۽ قبرن تائين

جتيون گسايائين، ڪجهه نه وريس. نتيجي ۾ انهيءَ انديشي ۽ يقين هيٺ ته سچي ملڪيت جو وارث سندس پهاج جو پٽ ٿيندو ته هوءَ وقت بوقت جهيڙي ۾ اندر جي باهه وچان مون کي نشانو ناهيندي هئي. انسان جڏهن ذليل ٿيڻ تي اچي ٿو ته پوءِ سندس لاءِ ڪا حد مقرر ٿيل ٿي ڪا نه آهي.

۽ جڏهن امان نويڪلائيءَ ۾ پنهنجي منهن روئيندي هئي ته مان به سندس هنج ۾ منهن وجهي روئيندو هوس ۽ پوءِ سندس ڇاتيءَ ۾ منهن وجهي پئجي رهندو هوس. ائين سمهڻ ۾ مون کي ڏاڍي لذت ملندي هئي ۽ هڪ قسم جي اهڙي روحاني آسيس، جنهن جو ذڪر مان بيان ڪري نٿو سگهان ۽ خاص ڪري روئي بس ڪرڻ ڪانپوءِ هڪ عجيب قسم جي هلڪائي ۽ ... ۽ ... احساس، جنهن کي مان لفظن جي ڪوزڪيءَ ۾ قاسائي نٿو سگهان. هينئر به منهنجي ذهن ۾ اهڙي قسم جو ڏيک جڻ ٽڪ بڌي بيٺو آهي ۽ بوءِ ...... سندس جسم مان ايندڙ پگهر جي مخصوص بوءِ. منهنجن ناسن مان اندر گهڙي روح جي گهرائيءَ ۾ ڦهلجي رهي آهي ۽ ململ جي چولي هينان سندس ٿڻ، جن کي پڪڙي مان هيٺ مٿي ڪري کيڏندو هوس ۽ پاسيرو ڳتو رکي سمهي پوندو هوس، شايد جمار آهر لاشعوري طور سائس منهنجي همدرديءَ جو اظهار هو ۽ پوءِ هوءَ جڏهن مون کي پنهنجي مقدس پاڪر ۾ پڄي ڇڏيندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن هلڪين ٿڦڪين سان الاهوءَ جي سريلي لوليءَ ۾ مامتا جو منو ۽ لازوال قرب پري ننڊ جي سنڌر واديءَ ۾ موڪلي ڇڏيندي هئي. عام طور خدا ۽ مامتا جي تصور جي پيٽ ڪندي، مون کي نتيجو ڪڍڻو پوندو آهي ته: خدا کان وڌيڪ مون کي مامتا جو پڙ ڳرو لڳندو آهي. خدا جي خاصيتن ۾ رحيم سان گڏ قهار به آهي ته جبار به، پر ماءُ رڳو رحيم ئي رحيم آهي. جبر ۽ قهر ته وٽس نانءُ جو به نه آهي. يا مان غلط ٿو چوان؟

ها دوستو. اهڙي ريت ئي_ همدردي ڪرڻ ۽ ان ريت سندس ڏک ۾ شامل ٿيڻ ڪانسواءِ مان سندس لاءِ ڪري به ڇا ٿي سگهيس. سواءِ ان جي ته مان به سندس وانگر ڪڏهن ڪڏهن اڪيلائيءَ جو سهارو وٺان. يا اڪيلائيءَ ۾ پناهه وٺان. پر هينئر چوڻ وڌيڪ درست ٿيندو ته ڪا پرپور خواهش / چڪ مون کي اڪيلائي جي اوڙاهه ۾ ڌڪيندي هئي ۽ مان چڪجي ويس.

اڪيلو! ڪيڏو نہ اڪيلو! اوهہ!

خير، اڪيلائيءَ سوچ ڏنم. ۽ سوچ پنهنجي وجود جو احساس. تہ مان بہ آهيان. موجود. ۽ اهو مان آهيان. انهيءَ پاڻ _ آگاهيءَ سوال ڏنم. پنهنجي هستيءَ سان لاڳاپو رکندڙ: تقدير جا، خدا جا، انساني لاڳاپن سان تعلق رکندڙ هر پهلوءَ جا. زندگيءَ جي مقصد جا.... ڪڏهن ڪڏهن عجيب احساس ٿيندو هو. پاڻ آگاهيءَ جي ڏِس ۾: مان آهيان بہ، نہ بہ آهيان. وڌيڪ پوائنٽو احساس تہ مان اهو ساڳيو نہ آهيان، جو اڳ هوس. هر پيري بيو، بيو آهيان. هڪ کان وڌيڪ. مان جا روپ، ڪيڏو اچرج ۾ وجهندڙ. پڳل پور ٿيل مان. مڪمل مان، اڻ پورو مان!

اليوزن! سڀ ڪجهہ اليوزن لڳندڙ.

سمجهان ٿو هيءَ تڏهن جو ذڪر آهي، جڏهن مان سيڪنڊري اسڪول ۾ پڙهندو هوس. يا هاءِ اسڪول ۾ _ مان سوچيندو هوس سواءِ ڪنهن نتيجي تي پهچڻ جي. ۽ جي نتيجو هو تہ: اباٽڪائي ۽ اداسيءَ جي ڏنڏ ۾ ويڙهجي، ان مان ملندڙ ڏک ۽ هلڪي پيڙا مان لطف وٺندو رهان. پيڙا مان اهڙي لطف جو احساس بعد ۾ آهستي آهستي ٿيڻ لڳم. جڏهن اڪيلائي، اڪيلائيءَ ۾ اباٽڪائي، ياس ۽ درد، منهنجي وجود جا ۽ حياتيءَ جا لازمي اڻ ڇجندڙ جز بنجي ويا. ظاهر آهي تہ اڪيلائيءَ ۾ اهڙن احساسن پنيان تصورن ۽ ويچارن جي عجيب ۽ غريب دنيا بہ هوندي هئي. مان هن باري ۾ وڌيڪ اجائي پٽاڙ ڪرڻ نٿو گهران، جو اوهان بہ نہ چاهيندئو. البتہ اهو ٻڌائڻ وسري ويم تہ بابي کي هڪ ٻي اولاد هئڻ ڪري، هو مون کي ڏاڍو پيائيندو هو. پر مان سندس پيار جي موٽ سخت نفرت سان ڏيندو هوس. سبب پڌرو آهي، امڙ جي ڪري. ۽ بيو تہ، امان ۽ منهنجي نڳي يا ماتيلي ماءُ جي وچ ۾ جهيڙو ٿيندو هيو تہ منهنجي دل چوندي هئي تہ بابو امان جو سات ڏئي. جو هو نہ ڏيندو هو. نتيجي ۾ منهنجي دل ۾ اهو وِهندو ويو تہ اهو منهنجو پيءُ ناهي. جڏهن هو مون کي پيار ڪندو هو تہ مان ڪائنس ذارياڻپ محسوس ڪندو هوس. بيزاري ۽ ڪوفت ٿيندي هئي. مون ڪائنس نفرت جو اظهار ڪڏهن بہ ڪلم ڪلا ڪو نہ ڪيو. باقي پيار ڪرڻ مهل ڪائنس جلد جند ڇڏائڻ جي ڪندو هوس. مون کي بابي کان ذارياڻپ ۽ ججهڪ جو احساس سندس مرڻ تائين. يعني منهنجي جوان

ٿيڻ تائين رهيو ۽ وڏيڪ اڳتي هلي اهو پڻ سمجهيم ته بابي جو پيار، امان جهڙو خلوص وارو ۽ پاڪ ڪونہ هو. پر ملڪيت جي وراثت جي بنيادي غرض جذبي هيٺ مڪروهہ ٿيل ۽ ذاتي تسڪين ۽ مرداڻي انا جي جذبي سان ڪوڙهہ ۾ ورتل.

هتي مان اوهان کي هڪ نرالو واقعو ٻڌايان ٿو. هڪ ڀيري چا ٿيو تہ جڏهن بابو، امان کي گهٽ وڌ ڳالهائي رهيو هو تہ، اوچتوئي مون کي ڇڄهڪي اچي وئي ۽ الر ڪري بابي کي دسڻ لاءِ اڳتي وڌيس تہ وچ ۾ امان اچي جندن کان ورتو. هوءَ چتي شينهن وانگر متان اچي ڪڙڪي. ٻجا، رانپوتا، ڇماٽون، پاراتا. منهنجو جوش، جنهن کي مان غيرت جو جوش چئي سگهان ٿو. ڏڦ تي ويو ۽ پوءِ جڏهن بابو، چپ چپات ۾ ٻاهر نڪري ويو تہ هوءَ پنهنجي منهن رئڻ ۾ اچي چتڪي. مان وائڙو. سواءِ ڪنهن سوچ جي ٻڌتر ۾ وائڙو وائڙو بيٺو هوس، تہ مون کي ڳراٽڙيءَ ۾ ڪٽي ورتائين ۽ اوچنگارن ۾ اچي پئي. اها آهي سنڌي عورت. جنهن جي وفاداريءَ جي خصلت انساني عقل تي ٻڌل هجڻ بجاءِ، جانورن واري ڪنديشڊ خصلت جهڙي آهي. جيڪڏهن مون کي معاف ڪيو تہ مان سڌن لفظن ۾ ان کي ڪتي واري غير انساني وفاداري چوان.

مان جڏهن سوچيان ٿو تہ انسان جي لاڳاپن ۽ انسان جي زندگي ۾ ڪڏهن ڪڏهن خصيص ۽ ڪِينَ جهڙا واقعا بہ سنجيده ۽ اڻ ـ معمولي شڪل اختيار ڪري سگهن ٿا. تہ انهيءَ حقيقت تي اچرج سان گڏ ڪنبڻي بہ وٺيو وڃيم. رڳو هڪ خصيص واقعي جي ڪري ٻاراڻي اوستا ۾ مون کي امڙ جي پيار ۽ سندس منڙي قرب مان ملندڙ روحاني آسيس ۽ پنهنجائپ واري احساس ماڻڻ کان بہ محروم ٿيڻو پيو. ها. هڪ نہ ـ جهڙي ڳالهہ جي ڪري! جنهن ڏينهن بابي جي ٻي شادي ٿي رهي هئي. ٻاهر دهل شرنايون وڄي رهيا ها، سموري خلق شاديءَ جي خوشيءَ واري موقعي مان مزو وٺي رهي هئي. مان پنهنجي هڪ نوڪر سان ڪيڏي رهيو هوس. اوچتو، ٻاراڻي معصوميت ۽ سادگيءَ وچان مون ڪائنس پڇيو: ٻچو، شاديءَ ۾ چا ٿيندو آهي؟ اتي هڪ مشڪرو حجم بہ وينو هو ۽ پوڳ وڃهي ماڻهن کي ڪلائي رهيو هو. تنهن منهنجي سوال جي ٺپ ورندي ڏيندي چيو تہ: ننڍڙا

رئيس..... ٿيندي آهي. هن اهڙو لفظ چيو جنهن کي عام اخلاقي ٻوليءَ ۾ گار چئجي ٿو. بس پوءِ ته ٺهڪڙو پئجي ويو. مان وڌيڪ سوال ڪرڻ بدران ڦڪو ٿي اندر گهر ۾ آيس ۽ سينگاريل گهر ۾ ۽ سينگاريل. سهرا ڳائيندڙ عورتن جي جهرمٽ ۾ امان کي ڳولهڻ لڳس. هوءَ نه لڌي. ان مهل عورتن جي مون ڏانهن عجيب پر سرار نظرن اڻ چاتل ڊپ ڏنم. اهو ڊپ، جنهن ۾ خطري ۽ عدم تحفظ جو ڳڙڪائيندڙ احساس هو. منهنجي هيسيل نظرن تي ڪنهن اڌڙوٽ مائيءَ کي (شايد) ٻاجهه آئي، تنهن چيو: ابا، ماڻهين هيڏانهن وڃي اٿئي. هن ڪوٺيءَ ۾. اندر گهڙي امان کي ڏٺم. هن ٻين عورتن وانگر نوان وڳا نه پاتا ها ۽ سينگار نه ڪيو هو. هن مون کي ڏسندي ئي ياڪر ۾ جهٽي ورتو ۽ اوڇنگارون ڏئي روئڻ لڳي. پهرين ته مان وائڙو ٿي ويس ۽ حواس خطا ٿي ويم ۽ پوءِ ڪارڻ ڄاڻڻ کانسواءِ ئي ساڻس گڏوگڏ مان به روئڻ لڳس. هن مون کي، پوري سگهه ۽ مامتا جي ڀرپور اڌمي ساڻ سيني سان ملائي، ڀچي، پنهنجي وجود سان هڪ ڪرڻ چاهيو. ۽ پوءِ ڪافي دير ڪانپوءِ نما شام جو، جڏهن مان ٻاهر آيس، ڏٺم، محسوس ڪيم: شادمانن ۽ شرنايُن ۾، دهلن ۾ ۽ نون وڳن ۾، سرهاڻ ۾ ۽ ٻوڳن ۽ ٺهڪڙن ۾، مطلب ته زندگيءَ جي ڀرپور اڌ من جي خوشين وارين گهڙين ۾ به. ڪا شام، هر شام ڪان ڪيڏو وڌيڪ اداس ۽ اباڻڪي هوندي آهي. ٻسي ۽ غمگين هوندي آهي. پيڙا جو چيڪڙو هوندي آهي. هن ڪان اڳ، هر شام جي اداسي مون کي منڙو منڙو پيڙا ڀريو درد ڏيندي هئي. جنهن درد ۾ هڪ سرور هو. لئي هئي. جيئن اڳ مون اوهان کي ٻڌايو آهي. پر هن شام جي اداسي ۽ اباڻڪائي چيڪڙو بنجي منهنجو هنيانءُ نپوڙڻ لڳي. روح وڍجڻ لڳو ۽ ساهه ٻوساٽجڻ. مان ڊوڙي وڃي، وري امان جي هنج ۾ ڪريس. ڪڏهن نه ختم ٿيندڙ تحفظ ۽ سلامتيءَ واري هنج.

سو ادا. اصل ۾ مون اوهان کي ٻڌائڻ پئي چاهيو ته مون کي امڙ جي انهيءَ لازوال قرب ۽ پيار کان به محروم ٿيڻو پيو. جيئن مان وڏو ٿيندو ويس ۽ منهنجي لا شعور ۾ ويٺل هن مشڪري حجم واري لفظ، ٻين لفظن ۾ گار جي اگري حقيقت پڌري ٿي. ڪورس جي ڪنهن ڪتاب ۾ پڙهيل قصي تي، منهنجي دل ۾ به ايندو هو ته. الا! منهنجو به ڪو پيءُ نه هجي ها.

اسان جو هي يار ڪلي پيو. جائي به ڪِلڻ جهڙيون ڳالهيون آهن. ڪٿي

اوهان ڪڪ تہ نہ ٿيا آهيو؟ جيتوڻيڪ اوهان جي خاموشي ۽ ڌيان جي يڪسوئيءَ مان اندازو لڳائي سگهان ٿو تہ اوهان چڱيءَ طرح ۽ دلچسپي سان ٻڌي رهيا آهيو نہ؟ پر منهنجو اندازو غلط بہ ٿي سگهي ٿو.

جي؟ ڇا چيو؟

ها. صحيح پيا چئو. مون کي بہ اهوئي ڀيو لڳي تہ منهنجي ڪچهري مچندي پئي وڃي. پراڻان پڄاڻيءَ تي پهچڻ لاءِ مهل پئي آهي. اصل ڳالهہ تہ اڃان شروع ئي ڪا نہ ڪئي اٿئون. جنهن جو لاڳاپو اوهان جي سوال سان آهي. ڪٿي اوهان کان منهنجو سوال وسري تہ نہ ويو آهي؟ نہ. نہ. سچ پچ اهو منهنجي لاءِ اهڙو حادثو آهي. جنهن منهنجي زندگي ۾ فيصلي پڄاڻيءَ موڙ آندو ۽ هتي ڏڪي آندو. ۽ اوهان جهڙن دوستن سان ملڻ جو هيءُ وجهہ مليو. جيڪڏهن اوهان چاهيو تہ مان منهنجي ننڍپڻ جو هيءُ ٿيندڙ ذڪر هتي ئي ختم ڪري.

چڱو ڀلا. مهرباني. جڏهن ڳالهہ مان ڳالهہ نڪتي آهي تہ ـ اهئين بہ جيئن مون اوهان کي اڳ ٻڌايو آهي. هن ريت آزاديءَ سان ڳالهائيندي. يا چڙواڳيءَ سان چئوس. ڳالهائيندي مون کي مزو پيو اچي. سياويڪ آهي: انسان کي پنهنجي باري ۾ يا پنهنجي لاڳاپي سان ٻين جي باري ۾ ڳالهائيندي ڏاڍو لطف ايندو آهي. خير... اوهان هڪڙي مهرباني ڪندا. جڏهن ڪڪ ٿيو تہ مون کي چٽي ڏيندا. تہ جيئن باقي قصووري سياڻي ... ڀلي. جيئن اوهان جي مرضي.

چانهہ جو ٻيو دور هلايون؟

ٿوري دير رکي. چڱو ڀلا. جيئن اوهان جي مرضي. ڇوا اوهان سگريٽ نٿا پيئو؟ لڄ نہ ڪريو. لحاظ بہ نہ. جام آهن.

ها سائين. اڳتي هلي هن مونجهاري جي جواب ۾ تہ: انسان ڪيئن ٿيو پيدا ٿئي. جڏهن حجم واري ڳار، سياويڪ حرڪت جي حقيقت پڌري ٿي تہ مون کي ان کان ٻچان اچڻ لڳي ۽ پنهنجي جسم مان عجيب قسم جي بوءِ پيشاب جي بوءِ سان ملندڙ جلندڙ نڪاٽيءَ سان محسوس ڪندو هوس. پنهنجو پاڻ کان ڏاڍي ڪراهت ايندي هئي. پنهنجو پاڻ کي نہ وڻندو هوس. ٻئي ذهن سان سوچيندو هوس. منهنجو غليظ ۽ گندو وجود جيڪر ختم ٿي وڃي. پاڪ ۽ صاف جسم جيئرو رهي! پر منهنجو گندو وجود ڪهڙو آهي. جيڪو نـاس ٿيڻ گهرجي. ۽ پاڪ پوتر وجود

ڪهڙو. جيڪو جيئرو رهڻ گهرجي. منهنجي ذهن ۾ چٽو ڪو نه هو. بهرحال. سچيءَ دل سان ته مون مرڻ نٿي چاهيو. انسان جي جيئري رهڻ جي ڪمزوري به ڪيڏا نه روپ ٿي ڌاري! شوپن هار سچ چيو آهي: زنده رهڻ جي آس، ارادي جو ٻيو نالو آهي ۽ سدائين حاوي ... (مون کي پورو ياد ناهي).

خير. ان ڪانپوءِ مان امان کان به ڌاريائپ محسوس ڪرڻ لڳس ۽ منجهائنس مون کي ساڳي. پيشاب جهڙي، ڌپ اچڻ لڳي ۽ گهڻو ڪري ڪائنس پري پري رهڻ لڳس. جڏهن هوءَ مون کي پيار ڪندي هئي، مون کي نه وڻندو هو. چميون ڏيندي هئي ته لڳندو هو: ڳل تي ڪو گند لڳي ويو آهي. سندس چمين واري تڪ جي بوءِ مان دل ڪچي ٿيندي هئي. پوءِ مان ڪئين ڀيرا امان کي ٻڌائڻ کانسواءِ منهن پيو ڌوئيندو هوس. ان گندگيءَ کي صاف ڪرڻ لاءِ ڪڏهن ڪڏهن اوپرائپ جي احساس هيٺ امان کي ٻڪو تڪ گهوري ڏسندو هوس ته هوءَ منهنجي اڌوا ڳهاڙي ٿي ايندي هئي. نتيجي ۾ سندس لاءِ منهنجا تقدس، قرب، پيار ۽ پنهنجائپ وارا تصور. احساس ۽ لاڳاپا پڇي پور ٿيندا ويا. ظاهر آهي ته مان ان جو ڪو واضح اظهار نه ڪندو هوس، پوءِ به ساڻس گڏ سمهندو هوس. عادت ڇڏيوس. پرورش جي عمل ۾ اختيار ڪرڻ. منهنجو مطلب آهي ايڊاپٽيشن ڇڏيوس. يا ٻيو ڪجهه. ساڻس گڏ سمهندي تحفظ جو احساس ماڻيندو هوس! پر اهو وري ورجايان ٿو ته سندس چميءَ ۽ ڀاڪر مان مون کي بڇان ايندي هئي.

مان سوچيندو هوس، مان ڪڏهن به شادي نه ڪندس. پر جيڪڏهن ڪيم به ته: اُئين نه ڪندس. جيئن هاٿي ماٺهو شاديءَ ۾ ڪندا آهن. منهنجو مطلب آهي: حجم واري ڳالهه. پر ائين ڪندس جيئن مون اوهان کي اِڳ ٻڌايو آهي. پنهنجي پيار جو انداز. جيڪو منهنجي ذهن ۾ چٽو ته ڪو نه هو. سواءِ محسوس ڪرڻ جي. البته هن وقت منهنجي ذهن ۾ پيار لاءِ منهنجو پنهنجو تصور موجود آهي. ضروري ناهي ته اوهان به ان سان اتفاق ڪيو. منهنجي اڌو پيار هڪ جذباتي لڳاءُ Emotional attachment آهي. جنهنجو محرڪ اندرو جذبو وڌيڪ ۽ سجاڳ ذهن/ائپروچ گهٽ. يا نه برابر آهي. پيار هڪ محتاجي آهي. جيڪو بس وجودن کي لاچار بي وس ۽ نپ اندو ڪيو ڇڏي. اهڙي ريت پيار وارو لڳاءُ بدترين قسم جي غلامي آهي. جيڪا انسان/ فرد جي آزاديءَ. شخصيت ۽ انفراديت کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪچلي ڇڏي ٿي. پيار انساني لاڳاپن ۾ اٽيچمينٽ جو هڪ روپ آهي. پر اهو ريشنل هئڻ گهرجي. اريشنل نه. محتاج ۽ غلام نه. ڇريہر ۽ اوسر جي آزاديءَ کي چيپاٽيندڙ نه. منهنجي خيال ۾ ته سڀئي، پنهنجي پنهنجي پنيان رڃن ۾ پٽڪي، جبلن ۾ جهاڳي. ڪا عقلمندي ڪا نه ڪئي هئي. هن پنهنجي ذاتي آزادي جو. محض پنهنجي لاءِ هڪ فرد لاءِ جنهن سندس لاءِ ڪنهن به قسم جي پاس خاطري نه ڏيکاري. بليدان ڏنو. پنهنجي آزاديءَ تان هٿ کڻڻ نه رڳو ڏاهپ ڪا نه آهي، پر انساني ڏاهپ. خودداريءَ ۽ خود پنهنجي ذات خلاف هڪ وڏو ڏوهه آهي.

معاف ڪندا. مان اجائي پٽاڙ ۾ پئجي ويس. بهرحال، مان پيار ۾ به انفرادي آزادي. خودمختياري ۽ ريشنلزم جو وڏيڪ قائل آهيان. سو مون ڳالهه پئي ڪئي ۽ ائين مون اجان وڏيڪ اڪيلائيءَ جي اٿاهه ساگر جي گهرائيءَ ۾ ان سان گڏ فطرت جي ڪشادي ڦهليل هنج ۾ پناهه ورتي. مون اوهان کي پنهنجي ڳوٺ جي باري ۾ ٻڌايو آهي ته هڪ پاسي سنڌو درياهه ۽ ٻئي پاسي جبل. اسان جو ڳوٺ ڪچي سان لڳو لڳ آهي. مان اڪيلو ئي اڪيلو درياهه ڏانهن نڪري ويندو هوس. جبلن منجهان سج اڀرڻ ۽ لهڻ جا من موهيندڙ ڏيک پيو پسندو هوس. آس پاس جا فطري ڏيک.ٻوڪن جي ساوڪ. انهن جي سڳنڌ. درياهه شاهه جون موجون. ڪچي جي مٽيءَ جي مخصوص بوءِ ۽ اهڙي سموري قدرت جي سونهن نويڪلائي، تصورن ۽ احساسن جي اداس ۽ اڀاٽڪي دنيا منهنجي ٻاروتڻ ۽ وهيءَ واري حياتيءَ جا بهترين ۽ وفادار ساٿي ها. پيڙا ڀري مصيبت هيءَ هئي ته منهنجا ڪي به ياءُ پيئڻ ڪو نه ها اڳتي هلي. هاءِ اسڪول جي مٿين درجن ۾. منهنجي هڪ ساٿيءَ جو واڌارو ٿيو. ڪتاب ۽ رسالا. هنن ڏينهن ۾ ڪجهه وقت مون پاڻ.جيڏن سهڻن ڇوڪرن سان عشق جا ناٽڪ به رچايا. رسڻ ـ پرچڻ. لليون گسائڻ ۽ جسم جي بدبودار تنگن ۾ آگربون ٿنبڻ. مٺ هڻڻ ۽ ڪن سان جنسي لاڳاپا. مان هن دور کي سونهري دور چئي سگهان ٿو جو هن هم جنس پرستيءَ جي عشق ۾. ننڍين ننڍين ڳالهين. واقعن ۾ لطف ايندو هو. پائنبو هو ته دنيا جون حدون ئي اسان تي پوريون ٿين ٿيون. ننڍين واقعن م گم ٿيل ۽ وجود جو احساس نه ـ بهرحال ڪتابن جي چوس. مون کي هن اوڙاهه مان به ٻاهر ڪڍي ڦٽو ڪيو ۽ اها چوٽي گهٽي حد تائين مون سان چهٽي رهي ته: ڪتاب ذهني عذاب کان ڇوٽڪاري لاءِ مجرب نسخو آهن.

۽ وفادار ساٿي. هر انسان وانگر مون کي به ساٿيءَ جي گهرج هئي، سو مون ڪتاب کي پنهنجو ساٿي بڻايو. جيڪي اڄان تائين توڙ نڀايو اچن.

پر.... هن باري ۾ جو مون محسوس ڪيو آهي، اوهان کي ٻڌايان ٿو. ممڪن آهي، اوهان جيڪي ڪتابن پڙهڻ جا هيراڪ آهيو محسوس نه ڪيو هجي (يا ڪيو هجي). بهرحال منهنجي لاءِ ڪتابن ۾ پناهه وٺڻ جو سبب ڇا هو؟ اهو ٿئي ٿو: نه ڪڏهن ڪڏهن، جڏهن هن ڦهليل بي انت وسيع ڪائنات جي هيڏي ساري سيني تي پنهنجي نه ـ جهڙي ذرڙي وجود جي بي معنائيءَ جو احساس وڌ وڃي. تڏهن انهيءَ احساس جي پيڙا کان بچڻ لاءِ صفحن تي ڦهليل اکرن جي ڍير ۾ گهٽ هٿي پنهنجو وجود. پاڻ کان لڪايان. نه جيئن پنهنجي وجود جي جيئري هجڻ جي ڄاڻ کان اڻ ڄاڻ رهان. ها دوستو. اصل ۾ اسان جهڙن ماڻهن لاءِ پنهنجي وجود کي گم ڪرڻ. پنهنجو پاڻ کي پنهنجو پاڻ کان لڪائڻ جو مسئلو اهم آهي. پر ڇا، بي معنيٰ وجود جي احساس کي متائڻ لاءِ اکرن جي ڍڳ ۾ گهٽ هٽڻ سان مقصد حاصل ٿي سگهي ٿو؟ بلڪل نه. اهو سراب آهي. جيڪڏهن وقتي طور تي انهيءَ طريقي سان مقصد حاصل ڪري به سگهجي ٿو ته. ان جو پوءِ جو اثر After effect ڏاڍو پوائنتو ۽ مهانگو ٿئي ٿو. منهنجو تجربو آهي: ڪتاب اڪيلائيءَ جي گهڙين ۾ نهايت دلفريب اثرائتي انداز ۾ انهيءَ احساس کي ظاهري نه متائين ٿا. پر پوءِ. بعد ۾. ساڳئي بي معنائيءَ جي احساس کي وڌيڪ خطرناڪ حد تائين. يا ائين چئجي ته منطقي انداز ۾ اپارين ٿا. اهو وجود. جيڪو روايتي مليل زندگي جي روزمره جي انيڪ ۽ ننڍڙن ننڍڙن واقعن جي ڏوڙ ۾ دفن هئڻ گهرجي. ڪتاب. انهيءَ دفن ٿيل هستيءَ کي ڏونڌاڙي: ڇڪي ٻاهر آڻين ٿا. (هن ڏِس ۾ مان غير رواجي واقعن جي اهميت کان انڪار نٿو ڪيان. جيڪي به ڏونڌاڙين ٿا ۽ زندگيءَ کي ڪو نئون موڙ ڏيڻ ۾ مدد ڪن ٿا.) ۽ پوءِ اسين پنهنجي دفن ٿيل هستي، پاڻ پنهنجي اکين سان ڏسون ٿا. (ته ڪيئن ۽ ڪٿي بيٺل) ۽ پوءِ نتيجو؟ اسان جهڙن حساس وچولي طبقي وارن کي پنهنجي هستيءَ جو. پنهنجن اکين سان اهو ڏيک. اچرج ۽ عجب ۾ وجهيو ڇڏي: هان! اهو مان اهيان. مان ـ ۽ پوءِ حياتيءَ جي اسٽيج تي اسين پنهنجي ڪردار جي باري ۾ سوچڻ لڳون ٿا. اها سوچ عجيب قسم جا ڪي تصور ڏئي ٿي. اهي تصور انفرادي سطح تي مختلف ٿين ٿا ۽ وچولي طبقي جو هر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڄڻو پنهنجي انهيءَ سوچ ۽ تصور پٺاندڙ پنهنجي زندگيءَ کي اهو روپ ڏيڻ جي جاکوڙ ڪري ٿو. اها ڌار ڳالهه آهي ته ڪير، ڪيتري قدر صحيح آهي يا غلط. ڪامياب وڃي ٿو يا ناڪام. يا رڳو جيئڻ گهٽو ڪري محروم مڊل ڪلاس وارن جي مامري ۾ ٿيندو آهي: تصورن ۽ خيالن جي دنيا وسائي، تمنائن جي تڪميل جو سولائيءَ سان لطف ماڻين ۽ ان ريت پنهنجي زندگي کي سواءِ ڪنهن جسماني جاکوڙ جي، پنهنجن وڻندڙ رنگن روپن کي پنهنجي وجود ۾ اوتي، پنهنجي تسڪين ڪن. جهڙوڪ جائي پائي به ـ خير، ڪتابن ۽ اڪيلائيءَ مون کي حياتي ۾ پنهنجي رول جي باري ۾ عجيب ۽ اذيتناڪ تصور ڏنو. اهو ته مان وِيڳاڻو ۽ اوپرو آهيان. ڏڪاريل ۽ ٻاهر نڪتل. مون کي انهن مڙني انسانن تي، جيڪي پنهنجي سموري چرپر، مقرر ٿيل نيمن پٺاندڙ. سواءِ ڪنهن ان باري ۾ سوچڻ جي ۽ محسوس ڪرڻ جي، روزانو پوري ڪندا رهن ٿا، ڏاڍو رشڪ ايندو هو. مان اوهان کي ڪيئن ٻڌايان ته زندگيءَ جي اسٽيج تي اوپرو بڻجي تماشو ڏسندڙ وارو ڪردار ڪيڏو نه پيڙا پريو ۽ انتهائي ٽريجڪ آهي. ۽ اهي هاري، ڪمي ڪاسبي، (يا سرگرم سماجي، سياسي ڪارڪن) جيڪي سواءِ سوچڻ جي ته پاڻ ۾ آهن، سواءِ ڪنهن احساس جي ته پاڻ موجب آهن، جيئري رهڻ جو مقصد ڇا آهي يا مڙهيل مقصد جو بار ڍوئيندي ـ مات ميٺ ۾ ڳهندا رهندا آهن. مقدر ڄائي، يا مقدر هجڻ جي ساڃهه ۾ احساس کان به اڻ ڄاڻ ۽ بي پرواهه رهندي، ڄمر، ۽ پوءِ ننڊ پڻ کان وٺي جوانيءَ تائين، جوانيءَ کان ٻڍاپڻ تائين ڳهي ڳهي مري ويندا آهن ـ منهنجي لاءِ آدرشي ڪردار هوندا ها. ڇاڪاڻ ته انهن جي عام زندگيءَ ۾ اها نفسياتي لوچ پوچ ۽ ڇڪتاڻ ڪا نه ڏسڻ ايندي هئي، جيڪا اسان پنهنجي ئي ذات جي گهرائيءَ ۾ پاتال تائين غوطا کائيندڙ اوپرن مڊل ڪلاس وارن ۾ هوندي آهي. يا اسين جيڪي زندگيءَ جي اسٽيج تي ڪنهن رول لاءِ هٿوراڙيون ڏيندي، هٿ نوڪين اصولن . آدرشن/ مقصدن جا خيال نقطا پنهنجي ذهن ۾ وهاري، انهن جي ڇوڏاري چرپر..جستجو ۽ جاکوڙ جو ڄار اڻندا آهيون ۽ پوءِ پاڻ تي ان ڄار ۾ ڦاسي، ڦٿڪندا ۽ لڇندا رهندا آهيون. پنهنجي ڪئي جي ناڪاميءَ تي ٻين مٿان ڇوهه ڇنڊيندا آهيون. نيٺ نستا ۽ ساڻا ٿي پئجي رهندا آهيون ۽ پوءِ ....

ها. جڏهن آدرشن جو ذڪر نڪتو آهي ته مان اوهان کي ٻڌايان: ڪنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دور ۾ مان بہ ڏاڍو آدرشي هوس. ڪاليج ۽ يونيورسٽيءَ واري زماني ۾. هر نوجوان وانگر. پر اهو آدرش ڪهڙو هو؟ مون کي خود خبر ڪا نہ هئي. بس، هن چٽي احساس هيٺ تہ موجوده سڀ ڪجهہ سرشتو / نارمس / قدر/ وغيره اڻ معقول ۽ بي انصافيءَ تي ٻڌل آهن، تبديل ٿيڻ گهرجن ۽ (هڪ مبهم ۽ اڻ چٽو تصور) هئڻ گهرجي. ۽ اهو هئڻ گهرجي ــ جي پرپور خواهش هيٺ، مان هر روايت ۽ روايتي قدرن کان باغي بڻجي جلسن جلوسن. هل هلاچي ۾ حصو وٺندو هوس. منهنجا پائرو! اهو هو منهنجو آدرشي انداز. (اڄ جي سنڌي نوجوان وانگر) مون کي ٻيٽ ڪا نہ هئي، ۽ نہ ذهني طور صاف هوس تہ ڇا ٿو چاهيان. خير، پوءِ اهو جوش ايم اي جي آخري سال تائين ناس تي ويو ۽ اهو بلڪل ٺڏهن ختم ٿيو. جڏهن هڪ پيري اڪيلائي جي گهڙين ۾ پنهنجي هاسٽل جي ڪمري ۾ ويٺي ويٺي، مون کي آدرش ۽ انهيءَ لاءِ جستجو ڪرڻ جي سوا ان جي باري ۾ پنهنجي ذهن جي واديءَ ۾ پتڪٽو پيو: پاڻ کي نمايان ڪري ٻين جي هٿان پنهنجي نالي جي ذڪر جي تمنا آهي؟ ٻين مٿان پاڻ کي مڙهڻ ۽ پنهنجي اهميت جي احساس جي تسڪين؟ امر ٿيڻ جو جنون؟ يا سچ پچ ايمانداريءَ سان انهيءَ گهڙيل آدرش کي شعوري، دلي ۽ عقلي سطح تي برحق ۽ وقت جي سچائي سمجهي ڪري، انهيءَ لاءِ جاکوڙ ڪرڻ جي حقيقت لڪل آهي؟ يا پنهنجي ذهني موت آڻڻ خاطر، جسماني چرپر جا دروازا کولڻ؟ مان وقت جي سچائيءَ کان انڪار نٿو ڪيان. ۽ نڪوئي ان سچائيءَ خاطر جاکوڙ کان انڪار ڪيان ٿو. پر ڇا اهو ممڪن آهي: اهو آدرشي فرد، پنهنجي انا جو موت آڻي ٿو؟ آدرش جي نالي ۾ جستجوءَ دوران پنهنجي سوچ ۽ عمل ۽ انهيءَ مان حاصل ٿيندڙ تسڪين لاءِ محور، مرڪز، نيوڪلس ۾ پنهنجي ۽ پنهنجي ذات کي نٿو رکي؟ آدرش جي نالي ۾ سرگرميءَ جي سموري چرپر. ذات جي نيوڪلس جي چوڌاري نٿي ڦري؟ مان هن باري ۾ ڪا بہ فصيلي واري راءِ ڏئي نٿو سگهان. البتہ هيءَ ضرور چوندس تہ زندگيءَ جي اسٽيج تي هر انسان جو ڪو سرگرم رول هئڻ گهرجي، بجاءِ اوپري تماشو ڏسندڙ جي.

ڪٿي اوهان هنن اڻ لاڳاپيل ڳالهين مان ڪڪ تہ نہ پيا ٿيو؟ جيتوڻيڪ هنن ڳالهين جو تعلق اسان جي، انسان ذات جي زندگيءَ سان ضرور آهي نہ؟ اها ٻي ڳالهہ آهي تہ اسان اوپرا وارا انهن کان بنهہ اڻ لاڳاپيل رهي. پنهنجي سموري حياتي

مسٽيريس جي ڏنڌ ۾ ۽ ڏند ڪٿائن جي منتري ۽ سندر جڳ ۾ گذاري ڇڏيون ۽ انسان ذات جي مسئلن ۽ انهن ڪي نبيرڻ جو ٺيڪو اولهہ جي گورن جي حوالي ڪري ڇڏيون. جيڪو هنن سواءِ ڪنهن جي پڇڻ جي کڻي ڇڏيو آهي، اهو ئي سبب آهي جو ”اهي گورا انسان جي موضوع تي ڳالهائيندي ٿڪبا ئي ناهن.“ هڪ انقلابي الجزائري فرانز فينن جي چوڻيءَ پٽاندڙ، ”پر جڏهن بہ ڪين ڪو انسان نظر ايندو آهي تہ هن ڪي ماري ڇڏيندا آهن.“ انسانيت مٿان ٺيڪيداريءَ هيٺ ڪين اهو حق ملڻ ٺي گهرجي نہ؟

جي ها: اوهان بلڪل صحيح چيو: مسلمانن مٿان اهڙي ٺيڪيداريءَ جو حق اسان وٽ پنجابين اڙدوي پناهگيرن پاڻ وٽ رکيو آهي. جيڪي مسلمانن کي بي رحميءَ سان ماري، سوپ ۽ سورهيائيءَ جا بِلا پنهنجن ڪپڙن تي سجائي گهمندا آهن ۽ مسلمانن جو عام قتل ڪري پاڻ کي سرويچ ۽ جنتي سڏائيندا آهن!

مون کي احساس آهي تہ پنهنجي هن گڏجاڻي ۾ ڳالهہ ٻولهہ جو مقصد منهنجي خانداني ڪٿا نہ، پر مون سان ٿيندڙ واقعي، (قانوني لفظن ۾ ڏوهہ) جنهن ڪارڻ مان هتي آيو آهيان، سو ٻڌائڻ آهي. انڪري مان پنهنجي گهريلو داستان کي مختصر ڪريان ٿو.

هر جاندار وانگر بابي کي مرڻو هو، سو مري ويو. جڏهن مان يونيورسٽيءَ ۾ ايم اي جي آخري سال ۾ هوس. انهن ڏينهن ۾، مان پنهنجي دلپسند ۽ محبوب فلاسافر شوپنهار، جنهن جي فڪر کان وڌيڪ مان سندس انتهائي المناڪ شخصيت ۽ زندگيءَ کان متاثر هوس ۽ سندس ذاتي زندگيءَ جي احوال پڙهڻ کانپوءِ يقين جي حد تائين پائيندو هوس تہ مان سندس ٻيو جنم آهيان. يا سندس روح جو پڙاڏو: ڏک ۽ اداسيءَ سان ٽب ٽار نراس، درد ۽ پيڙا جو بت. سندس ارادي جو اولڙو. پنهنجي هن موجود شڪل ۽ روپ ۾. مان شوپنهار جي فڪر بابت امتحاني پيپر لاءِ ٿيسز لِکي رهيو هوس ۽ ان سان گڏ اڪيلائيءَ جي گهڙين ۾ اداسيءَ جي هڪ مخصوص قسم جي سرور مان لطف ماڻي رهيو هوس. تہ هڪ ڏينهن صبح جو يارهين وڳي ڌاري مون کي تار ملي. پڦين مري ويو. جلد پهچ. ايمانداريءَ سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اوهان کي ٻڌايان ٿو ته انهيءَ تار مون تي ڪنهن به قسم جو جذباتي تاثر نه ڇڏيو. نه صدمو، نه خوشي. مان سڪون، اطمينان ۽ خاموشيءَ سان گوٺ پهتس. بابي جي جنازي ۾ شامل ٿيس. ۽ هتي مان پنهنجي خاندان جي باري ۾ ٿيندڙ ذڪر جي پڇاڙي ڪيان ٿو.

اهڙي ريت مان سموري ملڪيت جو مالڪ ٿيس. سواءِ ڪنهن پورهئي جي. مون پڙهڻ اتيئي ڇڏي ڏنو. زميندار‌يءَ جي ڪمن کي لڳي ويس ۽ ان ريت مون پنهنجي نئين زندگي جي شروعات ڪئي.

هن ڪان اڳ ڪو وقت هو جڏهن مان گهڻو ڪري سوچيندو هوس، هيڏي ساري ڄمار ڪيئن گذرندي ۽ پوءِ اهو احساس ختم ٿي ويو ته: باقي هي سال به گذري ويندا. ۽ جڏهن ملڪيت جو مالڪ ٿيس ته ڄمار جي ڳٽيءَ جو مسئلو مون لاءِ رهيو ئي نه. ۽ هينئر جڏهن چاليهن جي ويجهو آهيان ۽ هتي هن قيد ۾ آهيان، جتي منهنجي ڄمار جو فيصلو مان ئي ڪري نه سگهان ٿو، بلڪ انصاف جي ٽپي هيٺ اهو شخص. جنهن جو مون سان ڪڏهن لاڳاپو ئي نه رهيو آهي.

جي سائين؟

ها، اهو ذڪر مان اوهان سان ڪرڻ وارو هوس. منهنجي منٽزي امڙ به ان وچ ۾ گذاري وئي. منهنجي ننڍپڻ واري اوپرائپ ۽ ڪائنس ڏاربائپ جا احساس ختم ٿي چڪا ها. مان سندس بي حد عزت ۽ احترام ڪندو هوس. سندس وفات جو مون کي سخت صدمو رسيو. لڳم: منهن جي وجود جو ڪو انتهائي اهم ۽ بنيادي پاڳو ڇڄي، پٽجي ڌار ٿي ويو آهي ر وقت انهيءَ ذهني کوٽ کي به ميٽي ڇڏيو. جيڪڏهن مان منافقيءَ کان ڪم نه وٺان ته هينءَ چوان: زندگيءَ جي روزمره جي سرگرمين، مصروفيتن (يا ڪردار چئوس) امان جي اها ڪمي ٿلهو وقتي ثابت ڪئي. باقي منهنجي نڳي ماءُ. تنهن کي مون پنهنجي اصل گهر مان ڪڍي ٻئي گهر ۾ موڪلي ڇڏيو.

۽ مان روايتي انداز ۾ هر وچولي طبقي جي زميندار وانگر يا ڇڱي خاصي ڪاتيدار وانگر زندگي گهارڻ لڳس. زمين جي سنڀال هارين کان گهڻو ڪم وٺڻ. پنهنجي صحت جو خيال رکڻ. پنهنجي ذات سان محبت ڪرڻ. وڏن شهرن جا چڪر. وڏيون هوٽلون. عورتون ۽ پنهنجي وس آهر عياشي. منهنجي هستي روايتي ننڍي

وڏيري وانگرپنهنجي ماحول ۽ حالتن جي ڏانچي ۾ ڍلجي وئي. ۽ اڳ وانگر ٿيندڙ پنهنجي هستيءَ جي موجودگي جو احساس مٽجي ناس ٿي ويو: اهو ته جڻ مان آهيان ئي ڪو نه. جي آهيان ته مان ئي! آهستي آهستي حياتيءَ جي اها روٽين زندگيءَ جي اسٽيج تي مون کي منهنجو رول ملي ويو. روٽين ائين ٿي وئي جڻ جم کان وٺي مان ائين هوس. منهنجو ماضي هوئي ڪو نه. منهنجو اهو احساس ته مان آهيان ۽ ڏاريو ۽ ويڳاڻو آهيان. سو ختم ٿي ويو. ۽ پنهنجو پاڻ کان اڻ مطمئن هجڻ جو احساس پڻ الاءِ ڪيڏانهن گم ٿي ويو. جڻ هوئي ڪو نه. پوري طرح زندگيءَ جا اسرار هٿ چڙهي ويم. ڪڏهن ڪڏهن، جڏهن وڏن زميندارن جي پيٽ ۾، پنهنجو وجود خود بخود ڪمتر نظر ايندو هو. تڏهن حافظي جي ڪوٺائي ڪندي، انساني سماجي ناتن تي سوچيندي منهنجو ماضي منهنجن اکين آڏو ايندو هو. پر ڊنڊلو، هڪ خواب لڳندڙ ۽ انهيءَ ۾ به حراماپائي (يا پنهنجو پاڻ کي دوکو ڏيڻ چئوس) ڪندو هوس. اها هن ريت ته جھٽڪ پنهنجو پاڻ کي زبردست شاباس ڏيندي چوندو هوس: اهو مان ئي آهيان جو اهڙين پوائنٽين ذهني ۽ جسماني محرومين کي مڙسيءَ سان منهن ڏئي جيئرو رهيو آهيان. جيتوڻيڪ عام زندگيءَ ۾ اهڙي قسم جون محروميون ۽ انهن جي نتيجي ۾ ذات جون پوڳنائون عام رواجي بٽيل آهن.

ها، تڪليفون، اذيتون، ڏک ڏاکڙا، جيڪي ڪتابن ۾ رومانٽڪ لڳندا آهن. اصل زندگيءَ ۾ انهن کي سهڻ، پوڳڻ جي گهرائي ۽ ڪيفيت ٻي هوندي آهي، جيڪڏهن اصل زندگيءَ ۾ اهي ڏک ڏاکڙا ۽ ايذاءَ به ناولن ۽ ڪهاڻين وانگر لڳندڙ محسوس ٿيندڙ هجن ته پوءِ چا ڪجي.

ها، هن دور ۾ منهنجو وڻندڙ مفڪر نٽشي بڻجي ويو Life it self is will to power زندگي بابت نتيجي واري اها منهنجي راءِ هئي. مان پوريءَ ريت نند پڻ ۽ زميندار ٿيڻ کان اڳ واري جذباتي ذہڻ منجهان چڪجي ٻاهر آيس. هر ڳالهه ۾ عقل پسند. يعني ريشنل ٿيڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳس ۽... اهڙي ريت منهنجو نٺيپڻ گذريو ۽ جواني......

منهنجو خيال آهي، هن بيان کي هتي ئي دفن ٿيڻ ڏجي. معاف ڪجو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مون (شايد) اوهان جو ڪيترو وقت اجايو وڃايو. مهرباني. اهو اوهانجو ڪرم آهي. هاڻي اچو ته ان قصي کي وٺون. جنهنڪري مان هتي آيو آهيان. منهنجو خيال آهي ته ان کان اڳ هڪ دور چانهه جو ڪيون. ڇا خيال آهي؟ مان چانهه ناهي ڏنو وٺان. اوهان ٽڪ پيجي وٺو.

مان وري به ورجايان ٿو ته هن واقعي جي پڇاڙيءَ تي. ظاهري واقعي جي ڍانچي اندر لڪندڙ احساس کي ۽ اڻ وسرندڙ حقيقتن جي روح تي ٿي نظر رکجو ۽ اوهان ڏسندا ته انساني لاڳاپن ۾ ڪڏهن ڪڏهن بي بنياد ڪيئن جهڙا واقعا به ڪيڏي اهميت وٺيو وڃن. ۽ انهن عام رواجي واقعن جي تهه ۾ ڪيڏي گهرائي ۽ وسعت ٿئي ٿي. ۽ انسان ڪڏهن سواءِ ڪنهن ظاهري ڪارڻ جي ڪٿي جو ڪٿي ڌڪجيو وڃي. مان اڳواٽ هيءَ انهيءَ ڪري به پيو ٻڌايان ته جيئن. اڳتي هلي. پڇاڙيءَ تي اوهان عجب ڪائي ائين نه چئو. ائين به ٿي سگهي ٿو ڇا؟! پر جيئن مان اڳ ۾ ئي چئي آيو آهيان ته — هيءُ انسان. سندس وجود. موجودگي ۽ پاڻ ۾ ناتا ۽ ورتاءُ اهڙا ته پيچيده آهن جو.

خبر ناهي اسين ڇا ٿا چاهيون ۽ ڇا نٿا چاهيون. چاهيندي به. خواهشون رکندي به. اهو نٿا ڄاڻون ته ڇا ٿا چاهيون. چاهنا. تمنا ۽ اهڙي قسم جون نفسياتي ضرورتون. اهو شديد چتو احساس هوندي ته: گهرجي —پر ڇا؟ جي گهربل آس پڄي به ٿي ته. اطمينان نه ۽ وڌيڪ خواهش. آس: اڄان به..... ڄڻڪ ڪجهه رهيل. ڪمي ٿيل.

سڀ ڪجهه بڪواس آهي.

Imperfect understanding of him self

اوهه! مان جذباتي ٿي ويس. معاف ڪندا.

ڪٿي اوهان مون کي اٿنار مل سمجهي دل ٿي دل ۾ کلي ته نه رهيا آهيو؟ ۽ سوچيندا هجو: هي اڌ چريو هينئر پنهنجي اصل روپ ۾ پڌرو ٿي رهيو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ها دوستو، جڏهن تہ اصل روپ ڪو بہ ڪونهي. انسان جو، تنهنجو، منهنجو، ڪنهنجو بہ نہ اسين سڀ ٻين جي، اڌارن. مرضيءَ آهر اسان جي پنهنجي، منهنجي مرضيءَ ڪانسواءِ ورثي ۾ مليل روپن ۾ ورتل آهيون.

هوءَ حيدرآباد ۾ لطيف آباد نمبر ستين ۾ هڪ ننڍڙي پر سهڻي اڏيل، بنگلي نما گهر ۾ رهندي هئي. منهنجي ساڻس پهرين ملاقات هڪ وڏي هوٽل ۾ ٿي. ظاهر آهي مان حيدرآباد ۾ ڪڏهن ڪم ڪارين ڪانسواءِ بہ، نلهو تفريح يا ائين چئوس عياشيءَ لاءِ ايندو هوس ۽ ڪنهن وڏي هوٽل ۾ رهندو هوس. مان ايمانداريءَ سان اوهان کي ٻڌايان ٿو تہ منهنجي عياشيءَ ۾ ڪنهن عورت سان لڳ شامل ڪو نہ هو، نہ چاڻ چو، لڳ ڪرڻ لاءِ منهنجي دل نہ چوندي هئي. البتہ مان گهرايل عورتن کي اگهاڙو ڪري، سندن جسم کي وڏي چاهہ ۽ عجيب قسم جي اندروني لذت سان ڏسندو هوس. ائين عورت جي بنهہ اگهاڙي جسم کي ڏسندي مون کي عجيب قسم جو مزو ايندو هو. خير. هوءَ هوٽل وارن جي معرفت هڪ رات لاءِ هڪ پرائيويٽ جي حيثيت سان مون وٽ پهتي. سندس شخصيت انتهائي چڪيندڙ هئي. بيضائي چهرو، چمڪندڙ ڪاريون اکيون ۽ گلابي رنگ. عام رواجي ايندڙ عورتن کان مختلف. هن معنيٰ ۾ تہ بنهہ نہ ڳالهائيندي هئي. ۽ نڪو هٺرادو شرم ۽ مردن کي نڳڻ لاءِ بناوتي حيا جو مظاهرو ڪندي هئي. مان ميٺ ۾ چيو مڃيندي هئي. جيئن چوندو هوسانس. تيئن ڪندي هئي. البتہ مون کي سندس اهي تعجب ڀريل اکيون نتيون وسرن. جڏهن پوري رات تائين مون، ساڻس اهو ڪجهہ نہ ڪيو، جنهن جي ڪيس توقع هئي. ۽ صبح جو وڃڻ وقت انهن عجب ڀريل نظرن سان ڏٺو هئائين ۽ ماٺ ميٺ ۾ . سواءِ ڪجهہ ڪچڻ جي هلي وئي هئي. باقي سندس عجب ڀريل نظرن جو من موهيندڙ ڏيک منهنجي ذهن ۾ تڪ ٻڌي ويهي رهيو ۽ اجان تائين. جڏهن ان جو تصور ڪيان ٿو تہ۔

ڪڏهن ڪڏهن لڳندو هوم تہ جڻڪ مان بہ ٻين وانگر سندس محبت جي جار ۾ وچڙجي ويو آهيان. گرفتار ٿي ويو آهيان. پر نہ. پنهنجي هن پختي ويساهہ هيٺ تہ هڪ ڪرو عشق / محبت بڪواس آهي. اريشنل آهي. ۽ انساني

گٽن جي خلاف. مان روايتي مجنونءَ واري هڪ ڪَري monotonous عشق لڳاءَ يا دل لڳي، اٽيچمينٽ چئوس، ڪي چريائپ سمجهندو آهيان. اوهان پاڻ ئي سوچيو تہ: هيڏي ڦهليل سندر ۽ خوبصورت جڳ ۾ هزارين لکين حَسِين آهن، انهن ۾ پلا ٿلهو هڪ سان ئي چريائپ جي حد تائين جذباتي موهہ رکڻ ڪهڙي ڏاهپ آهي؟ اهو ئي سبب آهي جو انساني يا عورت ۽ مرد جي ناتن ۾ مونو گميءَ کي مان غلاميءَ جو هڪ پوائنٽو، غير انساني ۽ اڻ وڻندڙ روپ سجمهندو آهيان. ۽ بين لفظن ۾ ڪتي واري وفاداري انساني سڀاءَ جي ابتڙ ۽ چڙ ڏياريندڙ لڳندي آهي. سو مان ڏانهنس پنهنجي اڻ جاتل ڇڪ جو ڇيد ڪندي هن نتيجي تي پهچندو هوس تہ اُن جا ہہ سبب ها: هڪ تہ هوءَ مون سان تمام سٺي نموني پيش ايندي هئي. سٺو رسپانس ڏيندي هئي، سٺو نچندي هئي ۽ سندس جسم جي لچڪ ۽ لوڏ، جنهن تي سڀ اکين چڪن ها، مون کي وڻندا ها. ۽ وڏي ڳالهہ تہ هوءَ منهنجي طبيعت / سڀاءَ مطابق هئي ۽ ٻيو سبب هيءَ ٿي سگهيو ٿي تہ: پنهنجي وڏيرپ واري برتريءَ جي احساس جي تسڪين ٿيندي هئي. ڇاڪاڻ تہ ڪيس فتح ڪرڻ لاءِ هڪ چڱي خاصي مهذب حلقي ۾ چٽا پيٽيءَ واري صورتحال پيدا ٿي وئي هئي. مون کي ڄاڻ ڪانهي تہ اهڙي ريت مقابلي واري حالت ۾ جيتيل عورت مان مزو ماڻڻ جو اوهان کي ڪڏهن موقعو مليو آهي يا نہ.

پر صاحبو، اهڙي ريت سخت مقابلي جي جاکوڙ ۾ جيتيل عورت منجهان ماڻڻ جو لطف ئي نرالو ٿئي ٿو. ممڪن آهي انهيءَ جي پنيان جاگيرداري تهذيب جو مرداڻي طاقت ۽ سورهيائپ وارو تصور هجي يا جاکوڙ جي سوپ جو ڦل يا ڇڪتاڻ ڪانپوءِ سوپ ـــ پر مان سمجهان ٿو تہ ايتري ريت جيتيل عورت ہہ ايترو ئي ماڻيندي هوندي، جيترو مرد. تڏهن تہ اسان جي سنڌ جون نوجوان نينگريون ۽ عورتون ڌاڙيلن ۽ ملهن تي جهٽ پٽ دل هاري وهنديون آهن.

هيءَ تہ پڌرو آهي اڪيلائي ۾ هرچالاڪ ۽ منافق مرد وانگر مان بہ ساڻس سچي محبت، نباهہ ڪرڻ، وفا، قرباني ۽ مثالي زندگي بابت ڊائلاگ چوندو هوس. جيڪي منافقانہ ڊائلاگ عورت جي نفسيات جي خاص ڪمزوري هوندا آهن. مون اڳ ئي بيان ڪيو آهي تہ مون ساڻس ڪجهہ بہ ڪو نہ ڪيو. سواءِ چميءَ چٽ ۽ ڀاڪر جي. پانيان ٿو تہ منهنجي هن غير متوقع ورتاءَ منهنجي لاءِ سندس دل ۾

ضرور جڳهہ پيدا ڪئي. پر ان جو اهو مطلب ناهي تہ منهنجي من ۾ اهڙو مقصد ئي نہ هو. پلا عورت سان هن ريت ملڻ تي ڪهڙو مرد نيڪ نيت تي سگهي ٿو! منهنجو مطلب آهي، لڳ جي نيت نہ رکندو هجي. دراصل عورت ۽ مرد جي اهڙن ناتن ۾ مان جلدي ڪرڻ، اڳرائي ڪرڻ ۽ آپي کان ٻاهر نڪري وڃڻ جو قائل ڪونہ آهيان. نہ ڄاڻ جو اهڙي موقعي تي جذباتي جلد بازي ڪرڻ ۾ جانور هجڻ ۽ اڳرائي ۾ چتي، حيوان جي وحشيپڻي جو احساس ٿيندو اٿم. انسان کي پنهنجو بائلاجيڪل غلام تہ نہ هئڻ گهرجي. فن جو لاڳاپو انسان سان ئي آهي تہ قرب ڪرڻ بہ تہ هڪ فن آهي نہ. انساني فن. نيٺ انسان ۽ جانور جي لڳ ۾ بنيادي فرق تہ هئڻ گهرجي. لڳ تہ جانور بہ ڪندا آهن پر انهن جي لڳ ۾ انساني فن وارو معراج ۽ جمالياتي ذوق نہ هوندو آهي. ڪتمنڙي کي وات ۾ وجهي، ڏندن سان پيچي پور ڪري، ڪرٽ ڪرٽ ڪري کائڻ ۾ وڏيڪ مزو آهي يا ڪيس چوساڙي چوساڙي ٻچيل ذري کي پيچي کائڻ ۾؟ ٻوٽيءَ کي هڪ وقت چٻاڙڻ کان سواءِ ڳهڻ ۾ مزو آهي، يا ان کي چٻاڙي چٻاڙي وات ۾ لوئي پوئي ان جو عرق چوساڙي پوءِ ڳهڻ ۾؟ صحت جا اصول بہ منهنجي هن بيان جي پنيرائي ڪندا. ۽ قرب ۽ لڳ جو فن بہ ائين ئي آهي. منڙيون منڙيون ڳالهيون، چمي چٽ، ڪل پوڳ، پاڪر ۽ ائين _ منهنجو عقيدو آهي تہ ان ريت انساني پيار ۾ جسمن جا سمورا عضوا، ويندي وار وار، صحت جي انهيءَ عمل ۾ حصو ونن ٿا ۽ ائين ئي قرب جون لهرون روح جي گهرائيءَ تائين رسن ٿيون. ۽ جسم جي هر لوچ جمالياتي تسڪين جي سرحدن کي ڇهي ٿي. قرب جي روح جو جوهر نپوڙجيو اچي ۽ ان کي چئجي ٿو انساني قرب جو معراج. ڪي نہ؟

بهرحال هن ڏس ۾ هرجڻي جو ۽ هر ڌر جو پنهنجو پنهنجو مزاج ۽ لاڙو ٿئي. مان پنهنجي راءِ ٺاهڻ جو حق نٿو رکان.

سائين، مان سائس ملندو رهيس. هر گڏجاڻي اهائي تازي، نئين چمڪ. جنهن ۾ گڏجي سمهڻ، ڳالهيون ڪرڻ، جنهن ۾ جذبن کي ڪوسو ڪندڙ ڪيفيت ۽ لطف. ڪڏهن ڪڏهن مون کي شڪ ٿيندو هو تہ هيءَ اها محبت ناهي، جنهن کي عام طور محبت سڏيو وڃي ٿو. هڪ ڏينهن هن مون کان، لجائيندي سوال پڇيو: رئيس مون سان شادي ڪندين؟ مون کي ڪهڙو جواب ڏيڻ کپندو هو. جيڪو هر مرد هن موقعي تي ڏيندو آهي: "منڙي! شادي ڪنداسين، تڪڙ ڪهڙي آهي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن نهايت ڌيمي ۽ جھٽڪ پڇتائيندڙ غير يقيني آواز ۾ چيو: ”مان رنڊي آهيان.“

اهو ڄاڻيندي ۽ ويساهه رکندي تہ منهنجي آڏو سچي محبت جو تصور ئي واهيات ۽ ائبسرڊ آهي، مون کي مٿيون جواب ڏيڻو پيو. جو موقعي جو اهو ئي جواب ٿي سگھيو ٿي.

هوءَ ڳٺڙيءَ ۾ پئجي وئي. سمجھي نہ سمجھيو آهيان تہ سندس منهن جو ڳٺڙيءَ وارو تاثر منهنجي چيل عام رواجي جملي تي پروسو نہ ڪرڻ جو نتيجو هو يا اهڙي قسم جا جواب ٻڌڻ جي هوءَ عادي ٿي چڪي هئي ۽ هن مون کان ڪنهن نئين جواب جي اميد ٿي ڪئي. غير معمولي، سڌو سنئون سچو جواب، جيڪو منهنجي اندر ۾ هو.

خير.

غضب جي عورت هئي. عورت نہ، نينگري جوانڙي. مون کي هينئر سندس ٻڌايل واقعو ذهن تي پيو تري. انجو تصور ڪيڏو نہ دل ڏاريندڙ آهي. انسان جيڪڏهن ڪجھہ بہ ڪرڻ تي اچي تہ ڇا نٿو ڪري سگھي. اسين پاڻ ۾ ڪافي گھرا ٿي ويا هئاسين. هڪ ڀيري مون ڪائنس پوڇ ۾ پڇيو. ”اهو ڪهڙو ڀاڳن وارو هو، جنهن سائين جن جي ڪنوارپ جو...؟“ مون اڃان سوال پوروئي نہ ڪيو هو تہ ڏٺم: سندس منهن جو رنگ اڏامي ويو آهي ۽ چپ ڪاراٽجي ويا اٿس. مان پنهنجي ليکي ڏاڍو ششدر ٿيس. سوچيم اهو سوال شايد ڪيس اٽوٽندڙ لڳو آهي. پڇتائڻ واري انداز ۾ چيم: ”مون کي معاف ڪج، اهڙي قسم جو ڪِريل سوال مون کي نہ ڪرڻ کپندو هو.“

هوءَ مرڪي. ڪوماڻيل چهري جي ڪاراٽيل چپن تي ڦڪي مرڪ. چيائين تہ: ”مان تو کي ٻڌايان ٿي.“

۽ پوءِ هن ٻڌايو. هن جو ڪجھہ ٻڌايو اڪر بہ اڪر ٻڌائڻ منهنجي وس کان ٻاهر آهي. دوستو. پر اُن جو تت هي آهي: جڏهن سندس عمر تيرهن يا چوڏهن سال هئي. هڪ سنڌي وڏيري وٽ. شهر جي هڪ وڏي هوٽل ۾ گذارڻ لاءِ ڪيس موڪليو ويو. اهو وڏيرو قومي اسيمبليءَ جو ميمبر هو. يعني چونڊيل عوام جو نمائندو ۽ هڪ سياسي پارٽيءَ جو اهم ميمبر ۽ پڻ سيد. ان ڏينهن هو حيدرآباد ۾ هڪ وڏي جلسي

ڪي خطاب ڪرڻ آيو هو. ظاهر آهي تہ ان جلسي ۾ هن عوام جي ڏکن سورن، جمهوريت، اسلام ۽ عوام ۽ قوم جي ڀلائيءَ جون ڳالهيون ڪيون هونديون.

ڪيڏو نہ ذهني ايذاءُ ڏيندڙ تصور آهي. منهنجا تہ وار ڪانڊارجي ويا ها. مون اوهان کي ٻڌايو تہ ان جو تفصيل ٻڌائڻ منهنجي وس کان ٻاهر آهي. بس، اوهان هن مان اندازو لڳائي انهيءَ پوائنٽ ۽ ايذاءُ سان ٽپ ٽار تيل فعل جو تصور ڪري سگهو ٿا تہ سانڍهہ ڪيترا ڪلاڪ بيهوشيءَ ۾ پئي هئي ۽ سندس رت نڪتي بيٺو. اڪ ڪلڻ تي هن پنهنجو پاڻ کي هڪ پرائيويٽ زناني اسپتال جي هنڌ تي ڏٺو.

بهرحال، زندگيءَ جي انهيءَ عام رواجي، پر ايذاءُ سان ڀريل حادثي يا واقعي جا تفصيل ٻڌڻ کان پوءِ سندس لاءِ همدرديءَ جو ڳتيل گهرو جذبو محسوس ڪندو هوس، جهڙي ريت امان لاءِ ڪندو هوس ۽ دل چوندي هئي ساڻس اهڙو ئي پاڪ پيار ڪيان جيڪو ڪنهن معصوم ٻار سان ڪبو آهي. يا ماءُ سان. ۽ اٿين گڏجاڻيون ٿينديون رهيون. پر همدرديءَ جا اهي جذبات وقتي هوندا آهن. اهڙا جذباتي احساس، جذباتي وقت جي پيداوار هوندا آهن ۽ وقت گذرڻ سان پاڻ هي ختم ٿي ويندا آهن. جو اهي جذباتي وقت جي ئي پيداوار هوندا آهن. سو مون ان باري ۾ سوچڻ شروع ڪيو. جيڪو هن جڳهہ تي، ههڙي قسم جي عورت سان ملندڙ هر مرد ڪندو آهي ۽ اتي اهو هڪ ئي مقصد ڪٺي ايندو آهي. اوهان يقين ڪيو هن وقت تائين مون ساڻس اهو ڪجهہ نہ ڪيو جيڪو هتي ايندڙ هر مرد منشا ڪٺي ايندو آهي ۽ پورو ڪري رمتو ٿيندو آهي. مون کي پورو يقين ٿيو تہ هوءَ منهنجي پنهنجي انداز جي پيار تي ساهہ تي ڏئي ۽ هاڻي مان جيئن ڪيس چوندس تيئن ڪندي. هن جو مون تي مڪمل ڀروسو قائم ٿي چڪو آهي. خبر ناهي ڇو. مان اهڙي قسم جو ڀروسو پيدا ڪرڻ لاءِ احمقاڻي جاکوڙ چو ڪري رهيو هوس. جڏهن تہ مان پنهنجي مرضيءَ جو مالڪ هوس. ڏوڪڙ ڏيندو هوس. خاص ان مراد لاءِ، جيڪو هر مرد رکندو آهي. پوءِ بہ ـ

ڪيڏو ائبسرڊ!

مون کي خيال آيو تہ ڪيس ڳوٺ وٺي وڃان ۽ اتي ئي اطمينان، سڪون ۽ پنهنجائپ واري مانوس ماحول ۾ ـ ـ جيتوڻيڪ ڪيترن موقعن تي مان هن جي حرڪتن: بيچيني، چميءَ چٽ، زبان چوس ۽ جنوني انداز ۾ چنبڙڻ، بي خوديءَ وڃان

پاڪر. شهوت ۾ پريل. اڌ پورپل اکين جي خمار مان سهي ڪندو هوس ته هوءَ ڇا ٿي چاهي. عورت جي خود سپردگيءَ ۾ ڪيڏا نه اسرار آهن! پر انهن اسرارن ڪي ڇهڻ لاءِ شرط آهي ته عورت رضا خوشيءَ ۾ پنهنجي اندر جي اڌمي وچان پاڻ سپرد ڪري. پوءِ ته.منهنجي هن يار جي لفظن ۾، جيڪي سندس واتان اوچتو نڪري ويا ها: ”تو سان گڏ سمهندي، جيتري وڏيڪ بي شرمي ڪيان ٿي اوترو وڏيڪ مزو اچي ٿو“ ها. شرم جي هٽ نوڪي وزن هيٺ عورت جي لطف ماڻڻ جي حس ڪي ڪهڙي نه ريسٽ چيپاٽيو ويو آهي! منهنجي خيال ۾ تاريخ جو مرداني بڻ بنياد واري سماج Male orientedسڀ کان وڏن ڏوهن منجهان هڪ وڏو ڏوهه آهي جيڪو عورت سان ڪيو ويو آهي.

ان جو اهو مطلب ناهي ته مان سندس پرپور اڌمي جو جواب نه ڏيندو هوس. نه اوهان پاڻ سجهي سگهو ٿا ته پيار ۾ ههڙين گهڙين وارو معاملو ڪيڏو نه نازڪ ٿيندو آهي ۽ منهنجي ٿڌائي ظاهر آهي ته هتي ڪهڙو اثر ڇڏي ها. اوهان پاڻ پروڙي سگهو ٿا. مان ان جو جواب ڏيندو هوس. بين لفظن ۾ سندس اندر جي اڌمي وارين حرڪتن جي موٽ به پرپور انداز ۾ ۽ انهيءَ شڪل ۾ ڏيندو هوس. پاڪر ۾ پچڻ، چميون، زبان چوس ۽ جڏهن هوءَ انتهائي بي چين ٿي، نياپي وارين اکين سان ڏسندي هئي ته ڪيس پرپور پاڪر وجهي جذباتي انداز ۾ چوندو هوس: منڙي تڪڙ ڪهڙي آهي. عورت ۽ مرد جي لاڳاپن ۾ رڳو اهو مرحلوئي ته ڪونه آهي. نڪي اهو لازمي آهي. اسين ائين به ڪنداسين . پر وقت تي. ڪڏهن ڪڏهن ته متس رحم جي احساس هيٺ دل چوندي هئي ته سندس خواهش پوري ڪرڻ گهرجي. پر دل صفا نابري واري بيهندي هئي. سچ پچ مون کي خود تعجب ٿيندو هو ۽ جڏهن هاڻي سوچيان ٿو ته. هاڻ به ٿئي ٿو. اوهان کلو ٿا. پر مون ڪي پاڻ ڪل ٿي اچي! ۽ ها. ڪڏهن ڪڏهن ته شڪ ٿيندو هوم ته مان نا مرد ته ناهيان. پر ايمانداريءَ جي ڳالهه اها آهي ته سندس گهر ۾، يا هوٽل ۾ منهنجي دل بلڪل ڪا نه چوندي هئي. ۽ اهڙو پيار جو تصور اڻ پوري تسڪين جو احساس ڏياريندو هو. اوهان پاڻ سمجهي سگهو ٿا. جيڪڏهن اوهان ڪنهن عورت سان پيار ڪيو آهي ۽ ههڙين گهڙين مان گذريا آهيو ته اڻ پوري تڪميل ڪيڏو نه ڏنيندڙ احساس ڏياريندڙ هوندي آهي. جيڪڏهن ماڻڻ جي انتها جي منزل کي ماڻهو ڇهي نه سگهي. منهنجو مطلب آهي:

اڻ پوري تسڪين جو احساس. معاف ڪجو، مون کي لفظ نه ٿو ملي. دراصل مون کي ڳوٺ ۾ پنهنجي جڳهه تي وٺي وڃي ڪري ٿي ـ جو تصور وڏيڪ مڪمل ۽ ڀرپور تسڪين وارو لڳندو هو ۽ انهيءَ وچ ۾ مان ڪيس جلد از جلد ڳوٺ وٺي وڃڻ لاءِ سندس پوڙهيءَ کي راضي ڪرڻ لاءِ موقعي جي ڳولا ۾ لڳو رهيس. مون کي ڄاڻ ناهي ته اها پوڙهي سندس اصل ماءُ هئي يا نه. بهرحال هوءَ پنهنجو پاڻ کي، ۽ پڻ هوءَ ڪيس پنهنجي ماءُ ظاهر ڪندي هئي. پوڙهيءَ کي پيسا گهربل ها. سي مان ڏيڻ لاءِ راضي هوس. پر هوءَ ان لاءِ تيار نه هئي ته مان ڪيس هڪ ڏينهن کان وڌيڪ ڳوٺ ۾ رهايان. اهو سندس ڌنڌي جو مامرو هو ۽ مان ڪيس هڪ ڏينهن کان وڌيڪ رهائڻ لاءِ راضي ڪري نه سگهيس.

پيارجي هن تاجي پيتي جي اٿت ۾ ڪيڏو نه لطف هوا ڪنهن آڳاٽي، ڏند ڪٿا ٿي قصي وانگر دلڪش ۽ پراسرار. جيتوڻيڪ اهو پنهنجي جاءِ تي پاڳل پڻو هو. بنهه چرياڻپ. هن خيال کان ته مان سنت ٿي اوڏي مهل جو اوڏي مهل اهو ڪجهه ڪري سگهان پيو، جنهن لاءِ هيءَ اجائي ڊيگهه ۽ اينگهه ڪري رهيو هوس. هڪ ناقابل فهم تسڪين جي تڪميل لاءِ اهي سڀ حرڪتون ۽ حرڪتن جي اڻت پنهنجي جاءِ تي بي معنيٰ هيون. عقل ۽ فهم جي خيال کان نه ـ پر جهڙي ريت والٽيئر چيو هو: "ڪڏهن ڪڏهن حماقتن مان به لطف ايندو آهي." يا ائين ڪٿي چئوس نه هڪ بي چين ضمير پنهنجن ٿي تضادن جي ڏڀڻ ۾ قاتل. ڏسجي ته اسان جو پنهنجو سڄو وجود، جيڪڏهن بي معنيٰ آهي ته: هڪ وڏي حماقت آهي. پيلا جمڻ ۽ اجائي جاکوڙ ۽ پوءِ هڪ ڏينهن مرڻ ۾ ڪهڙي ڏاهپ لڪل آهي. سو مون کي پنهنجي هن بي معنيٰ، سمجهه ۾ نه ايندڙ حماقت مان لطف پئي آيو ۽ مون کي اها حماقت پئي ڪٿي. خير سائين مان پوڙهيءَ جي راضپي سان هڪ ڏينهن لاءِ ڪيس ڳوٺ وٺي آيس. جو هن هڪ ڏينهن کان وڌيڪ رهائڻ لاءِ نه مڃيو. الاءِ ڪهڙي خيال هيٺ.

۽ اها رات: جنهن رات لاءِ مون هيڏي احمقانه جاکوڙ ڪئي ـ جي تڪميل ماڻڻ جي رات. پر مان توهان کي ڇا ٻڌايان. مون اها رات سخت ڪوفت جي

اذيت ڏيندڙ احساس سان ڪهڙي ريت گذاري ۽ ان رات پنهنجي ان چرياڳپ واري ناٽڪ جو شدت سان احساس ٿيم. سخت چڙ آيم: پنهنجو پاڻ تي ۽ هن تي به.

سائين، چا ٿيو جو مان وٽس ويس. گڏ ستاسين. مان اٿيس، شراب پيئڻ لاءِ. مان اندروني بي چين خوشيءَ سان ٽپ ٽار پربل هيس. نيٺ اها گهڙي اچي وئي هئي. مانائتي ميلاپ جي ۽ دل گهرئي، مانوس ماحول ۾. پر مان اوهان کي چا ٻڌايان، هن عين موقعي تي هڪ نئون ماڻو ڪيو. جيڪا هڪ عام رواجي هلڪڙي عورت ئي ڪري سگهي ٿي. جڏهن ماڻي جو ذڪر نڪتو آهي ته مان اوهان کي ٻڌايان، مون کي عورت جو ماڻو بنهه نه وڻندو آهي. ٻين مردن لاءِ پلي عورت جو ماڻو يا ناز نخرو وڻندڙ هجي، پر مون کي عورت جي ماڻي ۾ هلڪڙائي ۽ اڻ وڻندڙ پاڻ نمايان ڪرڻ جو احساس نظر ايندو آهي. ۽ ان کي بليڪ ميل سمجهندو آهيان.

چي: پهرين شادي، پوءِ.

منهن ۾ ٿاڪ وجي ويا. خواهشن ۽ پرپور تسڪين ماڻڻ لاءِ اڏجندڙ محل پور پور ٿيندو نظر آيم. پهرين مون سمجهيو ته پوڳ ٿي ڪري. هر عورت وانگر يا وڌيڪ اشتها ڏيارڻ لاءِ چالاڪ عورت وانگر چال ٿي هلي. پر نه سائين. هوءَ جائي پائي نابري واري بيني. مون ڪيس سمجهائڻ شروع ڪيو. تحمل، صبر ۽ مڪاريءَ سان، منٺڙي ٻوليءَ ۾، ڊرامائي انداز ۾ انجام ڏيندي: ويجهڙائيءَ ۾ ضرور شادي جي رسم به پوري ڪنداسين. پر هن جو ساڳيو جواب: پهرين شادي. چيائين سياڻي نڪاح وجهرائي پوءِ.

پانيو ٿا منهنجي ڪهڙي حالت ٿي هوندي. جڏهن ته مان ذهني ۽ جسماني طور پاڻ کي تيار ڪري چڏيو هو. وڌي ٽربجدي ته مون ان تياري لاءِ ڪيڏا نه جتن ڪيا ها. اوهان پاڻ اندازو لڳائي سگهو ٿا.

اتي مون کي پنهنجي بي وسي جو سخت احساس ٿيو ۽ اڻ وسهندڙ هار جي چٽي احساس مون کي جذباتي ۽ ذهني طور تي ڏونڌاڙي وڌو. لڳم هيءَ منهنجي مڙسيءَ کي للڪار آهي. نيٺ هوءَ رنڊي آهي. مان ڪيس پيسن تي وٺي آيو آهيان. مون پيسا ئي ان لاءِ ڏنا آهن. هي ڪير ٿيندي آهي انڪار ڪرڻ واري. هيءَ ته هڪ سودي هيٺ آئي آهي. پر جيڪڏهن سچوئيشن ۾ ڪا ٻي هجي ها ته به انڪار نٿي ڪري سگهي. مان نه هتي زوريءَ به ڪري سگهان ٿو ۽ اهڙي قسم جا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هلڪڙائيءَ وارا ويچار. اوچتو خيال آيم: ڪيس چماٽ هڻان. زبردستيءَ پاڪر وجهي ڀڪجي وڃان. هڪ قتيل جانور وانگر. ۽ اهو ڪجهه ڪيان جيڪو هڪ عياش. بي رحم وڏيرو شراب پي هاٿيءَ وانگر بدمست ٿي ڪندو آهي.

پر اوهان ڪي عجب ونندو ۽ مونکي به ان ورتاءَ تي تپرس اچي ٿو ته مان پنهنجن انهن رد عمل طور ايرندڙ جذباتي خيالن کي عملي موٽ ڏئي نه سگهيس! مون ڏانهس چڙ مان گهوري نهاريو. ان وقت منهنجن اکين ۾ چا هو. ناڪاميءَ ۽ هار جي احساس جا اولڙا! ڪاوڙ؟ پنهنجن ڏچيون اڏندڙ خواهش جون جهلڪيون؟ هن اکيون ملايون ۽ پوءِ جهڪائي. پنهنجو ريشمي رئو بي چين آگر ۾ ويڙهڻ لڳي ۽ کولڻ لڳي. سندس نهار ۾ رحم گاڏڙ التجا هئي. ڏوهه جو احساس هو يا مڪاري؟ مان ان وقت به سمجهي نه سگهيس ۽ نه اڃان سمجهي سگهيو آهيان. مان چئي نٿو سگهان ته مون سان اهڙي تعدي ٿيڻ ڪانپوءِ. منهنجي اندر جو برندڙ مچ. نا اميدي ۽ هار جي بار هيٺ دبجڻ لڳو هو يا... بهرحال مان ماٺ ڪري. ڪيس اڪيلو ڪمري ۾ ڇڏي ٻاهر نڪري آيس. ۽ ڪيس ڪجهه به نه چيم. ۽ ان رات. سڄي رات. ڪجهه به نه ڪيم. ظاهر آهي ته هڪ مرد لاءِ اها نهايت شرم جوڳي هار هئي. مون اها هار چو قبولي؟ جيتوڻيڪ سڀ ڪجهه منهنجي وس ۾ هو. مان جو چاهيان ڪري پئي سگهيان ۽ مون کي اٿين ماٺ ڪرڻ نه کپندي هئي. منهنجي مڙسي جي گهر ته اها هئي ۽ غيرت جي به. ۽ پڻ ادا ڪيل قيمت جي ته مان _ پر تڏهن ته چوان ٿو. ضروري ڪونهي. هر عمل جو ڪارڻ هجي ۽ هيءَ چريائپ.

اوهان سمجهي سگهو ٿا ته مون ان شرمناڪ ۽ ذلت واري هار ڪانپوءِ. اها رات پوڳيندي ڪهڙي ريت گذاري هوندم. ۽ ٻيو سڄو ڏينهن.

۽ ٻئي ڏينهن شام جو.

چا خيال آهي. چانهه جو هڪ گهمرو ٿي وڃي؟

اوهان جي مرضي. اهو ته مان به سمجهان ٿو ته پنهنجي ڪچهريءَ جو رنگ جمندو پيو وڃي. پر جيڪڏهن چانهه لاءِ اوهان جي دل نٿي چوي ته پوءِ ماشاالاهه!

هلو سائين ٻئي ڏينهن. خير جو سج لهي چڪو هو. مان اوطاق جي ٻاهرين اڱڻ ۾ آرام ڪرسيءَ تي رات لاءِ سوچي رهيو هوس. هوءَ پنهنجي ڪوٺيءَ ۾

هئي. مان سڄو ڏينهن وتس ڪو نہ ويو هوس. البتہ ماني ٽڪي ڪيس وقت تي پهچائڻ لاءِ بندوبست ڪيو هوم. اڄ رات ڪيئن بہ ڪري ـ جيئن جئين پئي سوچيم، تيئن گذريل رات واري ذهني ڪوفت ۽ ذلت جو احساس ، مون کي وڏيڪ پلانڊ ڪرڻ واري انداز ۾ اندر ئي اندر اڀاري رهيو هو. مون کي رڳو رات ٿيڻ جو اوسيئڙو هو ۽ مان سگريٽ مٿان سگريٽ ڦوڪي رهيو هوس تہ اتي هڪ همراهہ لنگهي آيو. خبرون چارون ڪندي ٻڌايائين تہ پوليس پارٽي مون کي جهلڻ لاءِ اچي رهي آهي ۽ ساڻن گڏ هڪ عورت بہ آهي. همراهہ ٻڌايو تہ آس پاس هل آهي تہ مان شهر مان ڪا نينگر ڀڄائي آيو آهيان. اها خبر مون ظاهر ۾ تہ سڪون ۽ خاموشيءَ سان ٻڌي ۽ خبر ٻڌائيندڙ کي ڏکي هون ڪري چيم : ڪو فڪر ناهي. پر اصل ۾ اها خبر منهنجي ذهن تي ڏڪ تي لڳي هئي. ان پوڙهيءَ جو مڪاريءَ وارو چهرو منهنجي ذهن ۾ ڦري آيو ۽ ان سان گڏ ياد آيم تہ مان هن کان رڳو هڪ ڏينهن لاءِ اجازت وٺي آيو هوس. يڪدم پوليس جو خيال آيم ۽ ان سان گڏ بي عزتيءَ جو احساس. منهنجي ذهن تڪڙو تڪڙو ڪم ڪرڻ شروع ڪيو. هڪ ڀيرو ويچار آيم، ڪيس پوڙهيءَ جي حوالي ڪيان ۽ پوليس کي ڪارائي ڀياري. جيئن ڀهراڙين ۾ ٿيندو آهي، رمتو ڪيان. پر اهو خيال ذهن سان نہ نهڪيم جڏهن راتوڪي واقعي وارو ويچار آيم. ايمانداري جي ڳالهہ آهي تہ مان منجهي پيس. واپس پوڙهيءَ کي ڏيانس يا ڪنهن ٻئي هنڌ وڃي، منهنجو مطلب ڪنهن دوست جي گهر. جو هينئر تہ مان پلانڊ ڪرڻ لاءِ بنهہ سنبري بيٺو هوس. تہ اوچتو منهنجي ذهن ۾ اهو تصور ڦري ويو. جڏهن هوءَ ڪنڌ هيٺ جهڪائي. بيچينيءَ وچان آڱر ڪي رڙو ويڙهي رهي هئي، بس. منهنجي ذهن ۾ اوچتو خيال آيو تہ ساڻس صلاح ڪيان ۽ ماڻس جو ڪرتوت ٻڌايان. اها هڪ حقيقت آهي تہ جڏهن اسان جهڙن فيصلي جي گهٽ قوت رکندڙن کي ڪجهہ نہ سجهندو آهي تہ پوءِ سڄي مامري کي حالتن تي ڇڏي ڏيندا آهيون. حالتون. جيڪي مڪمل طور اسان جون پنهنجون ناهيل تہ نہ هونديون آهن پر انهن جي جوڙڻ ۾ ڪجهہ ڀاڱو ضرور هوندو آهي. ان ريت ذهن کي بحران کان بچائڻ جو سنو ڏانءُ آهي. ڏسو تہ حالتون پاڻمرادو اسان کي ڪيڏانهن ڌڪيو وڃن. جيئن اوهان کي اينڊڙ پوائتي واقعي ۽ هن ڪهاڻيءَ جي پڄاڻي مان پتو پوندو. مان تہ ان کي حماقت سڏي سگهان ٿو. مان وڏيرو هوس. ظاهر آهي تہ پوليس مون سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رواجي، ننڍڙڪن ڏوهارين وارو سلوڪ نہ ڪري ها. ان ڪانسواءِ مان بلڪل بہ ڏوهي هوس. مان اهو بہ سمجهي ٿي سگهيس تہ پوليس محض پنهنجي روايتي انداز ۾ ڪائڻ لاءِ ۽ ڪجهہ ڪڍڻ لاءِ ئي مون وٽ پئي آئي. پر اوهان کي مون جهڙي وچولي درجي جي زميندار، جنهن کي عام رواجي ڪاتيدار بہ چئجي ٿو، جي نفسيات ذهن ۾ رکڻ گهرجي. اسين پوليس جي آڏو اهڙا تہ پاڙي آهيون، جو ڳالهہ نہ پڇو. خير، مان وتس ويس. ويندي شرط چٽو مان چيومانس: ڏنئي ماڻهين جا ڪم. هن جي منجهيل واٽڙي رويي ۽ هاراپل منهن سان سواليہ نظرن جي جواب ۾ حقيقت ٻڌائي مانس تہ هوءَ پوڙهي پوليس کي وٺي اچي رهي آهي تہ مان تو کي پنيلاٽي پڇائي آيو آهيان.

هوءَ مون کي چنبڙي پئي ۽ سڏڪن ۾ اچي چئي. سڏڪا پريندي چيائين تہ مان اوڏانهن وڃڻ نٿي چاهيان ۽ ڊرامائي انداز ۾ پيرن تي ڪري پئي. ٻاڏائيندي چيائين، مون کي پاڻ سان رک. ۽ اٿي، چنبڙي پئي. تون هنن کي چئہ تہ تون مون سان شادي ڪئي آهي.

شادي!؟ مون ورجايو.

هاها! سڏڪا پريندي چيائين. مان بہ انهن کي ائين چوندس. تون مون کي پڇائي نہ آيو آهين. مان رضا خوشيءَ سان آئي آهيان. پاڻهي ڪورٽ فيصلو ڪندي مان تنهنجي گولي ٿي گذاريندس؟ وغيره.

مون ڏانهنس ڏٺو. اصل ۾ مان اهو سڀ ڪجهہ ڪرڻ لاءِ تيار ڪو نہ هوس يعني پوليس کي شادي جو چوڻ. ڪورٽن جا ڌڪا ۽ وڏي ڳالهہ تہ هڪ خيال بجليءَ جي ڪرنٽ وانگر منهنجي ذهن ۾ ڦري ويو: رنڊي، رنڊيءَ ساڻ شادي. جڏهن تہ رنڊيءَ کي پيسن جي عيوض چند گهڙين لاءِ استعمال ڪري ڇڏي ڏبو. مون ناڪار ۾ ڪنڌ لوڏيندي چيو تہ: اهو ناممڪن آهي.

هن ايلاز ڪيا. پر مون نہ مڃيو.

نيٺ هن چڙ تہ هار مڃيندي چيو: تہ پوءِ مهرباني ڪري في الحال هتان نڪري هل.

سندس اهو خيال اوڏي مهل منهنجي دل کي بہ آڻڙيو ۽ مستقبل جي باري ۾ ۽ نتيجن تي سوچڻ ڪانسواءِ ئي مون سندس ٻانهن کان وٺي چيو: چڱو پلا

آڇ.

احتياطن مون پنهنجو پستول ڪنيو. ڪهڙي خيال هيٺ چئي نٿو سگهان. مان هاٺي سوچيان ٿو. مون ائين ڇو ڪيو. ۽ ان وقت اهو به نه ويچاريو هيم ته هن کي ۽ پاڻ کي ڪيڏانهن ٿو نيئي وڃان. ڪيڏانهن؟ ها ڪيڏانهن! انسان ڪيڏو نه احمق آهي. حماقتن جو مجموعو. هن واقعي ۽ هڪ ٻئي پٺيان اهڙن اڻ وسهندڙ واقعن، جن ۾ منهنجي سرت، ويچار، فيصلي ۽ نتيجن جي آگاهيءَ جو ذرو به دخل ڪو نه هو، تن مون کي هن نتيجي تي پهچايو آهي ته مان احمق آهيان بنهه چسو. اهي انسان جيڪي سوچي سمجهي ۽ نتيجن جي ڳڻ ڳوت ڪري فيصلو ڪن ٿا، واقعي پلارا انسان آهن.

خير سائين، قصو ڪوتاهه. مان هن کي جيپ ۾ ويهاري نڪري پيس. نه ڄاڻ ڪيڏانهن. واضح ڪو نه هو، شهر يا حيدرآباد؟ يا ڪراچي؟ يا پنهنجي ڪنهن دوست وٽ. ڪنهن ٺوس نتيجي تي نه ٻيٺو هوس. جيپ هلي رهي هئي. هوءَ مون سان گڏ فرنٽ سيٽ تي ويٺل هئي. چوڦير اونده چانئجي چڪي هئي ۽ جيپ ڊوڙ اڏائيندي اڳتي وڌي رهي هئي. هوءَ بلڪل چپ هئي ۽ مان به. البته مون کي عجب پئي ورتو ته هوءَ بلڪل مطمئن ٿي نظر آئي. جڏهن ته مان سخت پريشان. مستقبل جا پوائتا خيال. ظاهر آهي ته منهنجي منهن تي انهن پريشانين ۽ پريشان سوچن جو اولڙو ته پوندو ئي هوندو. پر هوءَ بنهه مطمئن ٿي لڳي!

مان جڏهن ان تي هن وقت سوچيان ٿو، اطمينان سان. تڏهن مون کي پنهنجي پاڙي هجڻ تي ۽ ڪونئر پٽي تي ۽ وڏيڪ ته وهمي هجڻ تي شرم اچي ٿو. ها شرم . ندامت ۽ ڪاوڙ. سوچيان ٿو ته مون ڪيڏي نه پاڙپائي ڪئي.

ها، سو —

اسين وڃي رهيا هئاسين چپ چاپ. رات جو وڳڙو. پر هن وقت چنڊ. پوري اونڌه کي روشن ڪري ڇڏيو هو.

تڏهن هن اوچتو خاموشي ٽوڙيندي پڇيو: ”ڪيڏانهن پيو هلين؟“

هوئڻ جيئڻ اسان جي مڙداٺي پورگ ۾ . سنجيدگيءَ مهل چوندا آهن ته:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

منهنجي ٿي ڦاٿي. تو ڪي پنهنجي لڳل. مان پنهنجي ليکي پريشان هوس. سو هن جي سوال تي بخيلي آيم. چڙ ۾ وراڻيو مانس: "ماڻهين جي ننگ ۾."

هلڪو ٺهڪ ڏنائين. مان وري به اوهان کي ٻڌايان ٿو ته هوءَ ان ۾ مطمئن هئي. چيائين: "جاءِ ته سني آهي پر پوئتي چڏي آئين" مون کي سندس اهو پوڳ بلڪل نه وڻيو.

هوءَ مون ڏانهن سري آئي ۽ منهنجي سٽرتي هٿ ڦيرڻ لڳي ۽ پوءِ پيار مان ڪلهي تي هٿ رکيائين. آهستي آهستي مهٽڻ لڳي. مون ان جي ڪا به گرم جوشي واري موٽ ڪا نه ڏني ۽ نه ئي ڏٺي سگهيس ٿي. جنهن ڪيفيت ۾، مان پوڳي رهيو هوس. ممڪن ئي نه هو.

"جيپ بيهار." هن اوچتو جھٽڪ حڪم ڏيندي چيو.

"ڇو؟" رڪائيءَ سان پڇيو مانس.

"هلندي ڳالهاءِ. مان سمجهان ٿو پوليس اسان جو پيڇو ڪندي هوندي."

مون وراڻيو. "اسان کي جلدي هتان نڪرڻ گهرجي."

"ڪيڏانهن ؟." هن ٻيهر پڇيو.

اها ته مون کي به خبر ڪا نه هئي، ان ڪري ماٺ ۾ رهيس.

وري ساڳي سانت: جيپ هلندي رهي، ته هن وري ساڳئي حڪم ڏيندڙ انداز ۾ چيو: "بيهار."

"تون چاهين ڇا ٿي؟" مون سندس نيت کي جاچڻ لاءِ پڇيو.

"مان چوان ٿي ته جيپ بيهار." هن اسٽرئنگ کي ورتو.

مون جيپ بيهاري. ان وقت مون کي ناهي چو. يا ڊيڄوڙي. يا وهمي هجڻ ڪري. اهو خيال وينو هو ته پوليس اسان جي ڪڍ آهي. مون ان خيال کي يقين ٿي پاتيو.

"هيٺ لهه." هن چيو

مان لٿس. هوءَ مون کي امالڪ چنبڙي پئي ۽ سڏڪا ڀرڻ لڳي ۽ زوريءَ ٻانهن کان وٺي هيٺ پٽرائين زمين تي وهاريائين ۽ پو منهنجن اکين ۾ اکيون وجهي، سوال ڪيائين: "ڇا تون مون سان پيار ڪرين ٿو؟"

اوهان کي ڇا ٻڌايان: سندس اکين ۾ ڇا هو. ڪهڙي چڪ. طاقت. ڇا؟ مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چئي نٿو سگهان. پر ان جي اهڙي غضب جي نهار ۾ سوال مون کي هيسائي وڌو. کهڙو جواب ڏيان. اصل ۾ تہ اوڏيءَ مهل بہ منهنجي شعور ۾ پوليس جي پنيان اچڻ وارو جن سوار هو.

”ها.“ مون رڪائيءَ سان وراڻيو. پر يقين اٿم تہ هن اڻ پروسي ۾ رکي جواب جي اصل کي جانچي ورتو هوندو.

”نہ“ هن پختگيءَ سان وراڻيو: ”تون ڪوڙ ٿو ڳالهائين.“

گهڙي رکي هن وري سوال ڪيو: ”مون سان شادي ڪندين؟“

”ڳالهہ اصل ۾ هيءَ آهي تہ: اهي ڳالهيون پوءِ بہ ٿي سگهن ٿيون. هينئر اسان کي هتان هلڻ گهرجي.“ مون ائين تڪڙ ۾ چيو ۽ اٿي هلڻ لڳس تہ هن ڪلهي کان وٺي زوريءَ وهاريو ۽ پوءِ هڪ وڏو ٽهڪ ڏنائين. چانيل چوڌاري سانت ۾ سندس ٽهڪ پوائنتو لڳو.

”نہ“ تون ڪلي نٿو ڳالهائي سگهين. شادي نٿو ڪرڻ چاهين. پر سچ چوڻ جي همت بہ نٿو رکين. تون ڏڄڻو آهين. جيتوڻيڪ اهڙي ڪا بہ ڳالهہ ڪانهي. جنهن کان ڏڄڻ گهرجي ۽ لڪائڻ. پر خير؟ هوءَ چپ ٿي وئي.

مون کي اٿڻ ۽ اٿي اتان پڇي نڪرڻ جوجڻ اندرئي اندر الهام ٿي رهيو هو. مون کيس سمجهائيندي چيو: ”هتان تہ نڪري هلون پوءِ ڏٺو ويندو.“

”پر مان ڪيڏانهن وڃڻ نٿي چاهيان.“

هوءَ اٿي، مان بہ اٿڻ لڳس تہ. جهٽڪ چڙب ڏيندي چيائين: ”نہ تون ويندو هج.“ مان عجب ۾ بيچيني وچان ڏانهنس ڏسڻ لڳس. هوءَ جيپ مان پوئين سيٽ کٽي آئي. هيٺ رکيائين ۽ چيائين ”هتي ويهہ.“ مان سيٽ تي ويٺس.

۽ پوءِ هوءَ مون کي چنبڙي وئي. بي خوديءَ جي انتها ۾ چريائپ جي جنون جي حد تائين سندس حرڪتون. منجهس باهہ هئي. جيون هيون. آلا هئا. الاءِ چا هو ۽ ڦتڪ. هو وڦلڻ لڳي: ”مان تو سان پيار ڪيان ٿي. هاجاني. منهنجا مٺڙا...“

اهو اوچتو ۽ سڀ ڪجهہ ايتري تہ پوائتي انداز ۾ ٿيو. جو مون کي پنهنجي سرت بہ ڪا نہ رهي. ايترو تہ مان واڻڙو ٿي منجهي پيس: ڪل ٽڙي اٿس يا درو پيو اٿس.

مون کي ڪائنس ڊپ ٿيڻ لڳو.

هوءَ سهڪي رهي هئي.

چيائين : "قميص لاهه."

مون سواليه نظرن سان ڏانهنس ڏٺو. هوءَ منهنجي سامهون آئي ۽ پاڻهي قميص لهرايائين ۽ پوءِ سلوار ۽ پوءِ پنهنجا ڪپڙا.

اسين ٻئي اگهاڙا هئاسين مان اجان تائين وائڙو ۽ ڪوڪلي ذهن سان هوس. ڪجهه سمجهه ۾ نٿي آيو. ٿڌو جسم، اصل برف. پر هن جو جسم جنسي باهه هو. الا! پڙڪندڙ الا!

چنبڙي وئي. سندس ڪوسي جسم جو ڇهاءُ، مون کي وڻندڙ لڳو.

"اڄ آخري ڀيرو ميلاپ ڪيون." هن جنوني انداز ۾ چيو.

"پر.... تو کي هيءُ ڇا ٿي ويو آهي! پوليس ڪڏهن...." مون چوڻ چاهيو.

"بڪواس بند ڪر." هن جهٽڪ ڏڙڪو ڏيندي چيو. پوءِ ڳراٽڙيءَ ۾ آئي.

قربائتي آواز ۾ چيائين: "اڄ منهنجا پرين، تون نيٺ ڏڄين ڇو ٿو؟"

"نه هتي نيڪ ناهي، جيڪڏهن هو...."

هن منهنجو جملو پورو ٿيڻ نه ڏنو ۽ پنهنجو وات منهنجي وات ۾ پيچي ڇڏيائين. چپ چوس. مون ڇڏائڻ جي ٿي ڪئي ۽ هن چنبڙڻ جي.

سائين اهي خبرون. جنوني انداز ۾ لڇندي وري چيائين: "اڄ آخري ميلاپ ڪيون."

"مان تيار ناهيان." مون پختي ارادي سان ڪائنس پاڻ ڇڏائيندي چيم.

"نيٺ ڇو!" هن حيران ٿيندي چيو.

"بس منهنجي دل نٿي چوي، ان ڪانسواءِ پوليس ..."

"اوهه! بڪواس بند ڪر. پوليس، پوليس." هن چڙندي چيو ۽ وري چنبڙي وئي.

مان سمجهان پيو. اهو سڀ ڪجهه امالڪ ٿيو آهي. جنهن لاءِ مان ذهني طور بنهه تيار ڪو نه هوس ۽ سچي ڳالهه ته اها آهي ته منهنجي ذهن تي پوليس سوار هئي. پر هوءَ. نسورو باهه هئي. هر ادا قيامت، اڳرائي ئمندڙ امنگ چلڪندڙ جوڀن. ٻي ڇين اڏما. جلد بازي ۽ اڳرائي بس مان اوهان کي ڇا ٻڌايان.

هوءَ سمهي پئي. مون کي به ڳڌ سمهاريائين. رات جي ٿڌاڻ ۾ مون کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سندس ڪوسي جسم جو ڇهاءُ وڻڻ لڳو. سندس جسم جي ڪوساڻ. ٿڌڙي ٿُهليل رات ۾. هن انو کي رومانس جو اهم جز هو. جيڪو مون ان وقت اُن ريت محسوس نہ ڪيو. جيڪا منهنجي بدقسمتي هئي.

هوءَ پاڪر ۾ لڇندي رهي ۽ مان ٿڌو هوس. اصل برف. هٿ ڦيرائڻ لڳي. سندس ٻرندڙ جسم جي ڪوساڻ مان پنهنجي برف ٿيل جسم تي محسوس ڪري رهيو هوس. هن جا هٿ. نرم ۽ ڪونئرا ۽ ڪوسا منهنجي سڄي جسم تي ترڪڻ لڳا.

سائين اهي ڳالهيون: پر مجال جو مون ۾ ڪا گرمي اچي! مان ٿڌو. ذهن ڊپ ۾ ورتل.

اوچتو: ها. مون کي اڄان بہ نٿو وسري. اوچتو هن ڌڪ ڏنو. مون تہ سوچيو جان ڇٽي. پر هن جي منهن مان نفرت وهي رهي هئي ۽ ڪروڌ. سندس اکيون باهہ جا الا اڇلي رهيون هيون.

"نا مرد." هن لفظن کي چٿي ڇڄي ڇيو.

منهنجون ڇڻ اکيون کلي ويون ۽ ذهن جا تاڪ "نامرد" هڪ ڦلهڙو پڙاڏو ٿيو. مون گهڙي کن لاءِ اکيون پوري ڇڏيون. اتي. ستي. ستي. هي سڀ ڇا پيو ٿئي! هڪ پيرو منهنجي ذهن بولا ٿي ڪاڏي.

هن امالڪ وري اچي پاڪر وڌو ۽ ٻڪجي وئي. عورت نہ هئي. هڪ منجهيل جيو هئي. جيئن قدرت پاڻ آهي. منجهيل ڪيڏي اونهي ۽ گهري ۽ منجهيل!

سندس پاڪر ۾ جو جنون هو. مان بيان ڪري نٿو سگهان. هن منهنجي چپ کي ڦاسائي وڌو ۽ زور زور سان چوسڻ لڳي.

ها: اوهان کلندا. کلڻ گهرجي. يا هڪ مرد جي ناتي اوهان کي منهنجي حال تي افسوس ٿيندو هجي ۽ مون تي لعنت وجهندا هجو. پر يارو. مون کي پاڻ سمجهہ ۾ نہ پئي آيو تہ منهنجي مڙسي ڪيڏانهن وئي هئي! ۽ هوءَ سڀ وانگر بولانيون ڪائي. منهنجي جسم تي ڇري پري. مون ۾ گرمي پيدا ڪرڻ ۽ سجاڳ ڪرڻ لاءِ جتن ڪندي رهي. پر مان صفا لِڳرو پراڻن چيٿڙن جو ٿهيل، ها. بنهہ لِڳڙو اوهان يقين ڪريو.

تان جو زيبٽ ٿي ويو. نشائي تتي پيا. پهرين تہ پانيمر پوليس اچي پهتي آهي ۽ گوليءَ جو نڪاءُ ٿيو آهي. ان ڪان وڏيڪ ڏک واري ڳالهہ ڏڪٽي وني ويمر. پر نہ. اهو گوليءَ جو نڪاءُ نہ. پر سندس چماٽ هئي، جا منهنجي ڳل تي ٺهڪو ڪري لڳي هئي.

مان اتيس. گهڙي ڪن لاءِ اکيون پوري، ڪوليمر. سڄي مامري تي شعوري طور ويچاريمر. منڍ ڪان وني آخر تائين. پر ڪن ۾ چماٽ جا زوڪات وچي رهيا ها. جنهن ڪري پوريءَ ريت سوچي نہ سگهيس. ڪو نتيجو ڪڍڻ لاءِ البتہ نا مرد جو لفظ اجان بہ ذهن ۾ دهل ٿي وچي رهيو هو.

مان هن جي اگهاڙي جسمر کي ڏسي رهيو هوس. جيڪو چاندوڪيءَ ۾ ڪنهن ڏند ڪتائي ديوي وانگر لڳي رهيو هو. ائين. هن جي جسمر کي ٻڪ ٽڪ ڏسندو رهيس. تجسس وچان. تہ منهنجي اندر ۾ ڪو امنگ ڪر موڙي اٿڻ لڳو. مون اهو سندس جسمر ۾ اهو ڪي ڏٺو، يا ڏسڻ لڳس، جيڪو اڳ نہ ڏٺو هومر. لوهہ پائي اڳتي وڌيس ۽ ساٿس ٻڪجي ويس. پوءِ جيئن مون اوهان کي اڳ ٻڌايو آهي. انهن ماڻيل گهڙين بابت: انهن گهڙين ۾ حياتيءَ جو سمورو حسن هو. لذت جي انتها هئي ۽ جمالياتي اح جي تڪميل جو معراج هو. جنهن ڪان مان اڻ ڄاڻ هوس. ها. اهي گهڙيون. جيڪي ادراڪ ڪان متي، ساڃهي. اظهار ڪان لاچار. رڳو ماڻڻ جي پرپور تڪميل تائين محدود آهن.

مون ۾ اهڙي ڪا سگهہ اچي وئي هئي جو پانيان ٿو تہ ـ خير. اظهار لاءِ مون وٽ لفظ ڪينهن. مان جڏهن انهن گهڙين جو تصور ڪيان ٿو تہ: موسيو دي سيڊ جا ڪردار تا ياد اچن. ها. جنگي روڳي ڪردار چيو وڃي ٿو. پر منهنجي آڏو سيڊ جا ڪردار منجهيل انسان جو سچو ۽ ايمانداريءَ سان اظهار آهن: انساني منجهيل سياءُ جو. مون ڪيس نپوڙڻ چاهيو. پوري سگهہ منجهان تہ چا اهو منهنجي مڙسيءَ جو پلاند هو. جنهن کي هن نامرد چئي هوڪاريو هو. يا ان ماحول ۽ حالتن هيٺ جنهنجو اوهان تصور ڪري سگهو تا. چو ڦير سانت. نويڪلائي. آسمان ۾ چنڊ چمڪندڙ ۽ ان جي چاندي جهڙي روشني جو روپ ساگر چوڦير هاربل ۽ هڪ نوجوان سيپڪڙي عورت. مان پوري ويساهہ سان چئي سگهان ٿو تہ هن بہ ان پوڳنا ۾. اهو ئي ڪجهہ ماڻيو. جيڪو ۽ جيئن مون.

اسين ٻئي ساٿا ٿي ڳپل گهڙيون هڪ ٻئي جي ڀاڪر ۾ ماٺا پيا رهياسين. ٻنهي کي هلڪي ٿڌ جو احساس ٿيو ۽ اسين ٻئي اجان وڌيڪ هڪ ٻئي سان چهٽي پئجي رهياسين ته اوچتو مون کي مٿس پيار آيو. پاڪ پيارڙ سندس مک مون کي ڏاڍو وڻندڙ لڳو. سڪون ڀريو مک. مون کي مٿس اڻترو ته پيار آيو، جو ڀاڪر ۾ پاڻ ڏانهن ڇڪيندي چيو مانس، ـ چيومانس چا، اصل ۾ منهنجي واتان نڪري ويو: "منڙي، تون وهلور چو ٿي وڃين، اج ڪانپوءِ تون منهنجي زال آهين."

هن اڇرج ڀريل ۽ خوشيءَ گاڏڙ نظرن سان مون کي ڏٺو. ڄڻڪ منهنجي بيان تي ڀروسو نه ايندو هجيس ۽ ان جي تصديق ڪرڻ چاهيندي هجي. بهرحال، مون سندس نگاهن مان اهو ئي مطلب ڪيندي، کيس وري يقين ڏياريو: "خدا جو سنهن، هن مهل کان ئي تون منهنجي زال آهين. تون ڀروسو رک. مان تو سان هميشه ..."

هن جملو پورو ٿيڻ نه ڏنو ۽ سوال واري انداز ۾ چيائين : "پر نڪاح؟"

مون کيس چيو، "مان نڪاح ٻڪاح جي رسمي ڳالهين ۾ ويساهه نه رکندو آهيان. نڪاح ته منهنجي آڏو ٻدڪاريءَ جو هڪ مذهبي اجازت نامون آهي." مون سندس سندر، سڪون ڀرئي مک کي هٿن ۾ جهليندي چيو: "ڇا نڪاح پيل زال مڙس، سدائين هڪ ٻئي مان راضي رهندا آهن؟ منهنجو انداز آهي ته نڪاحي جوڙا، اٽڪل پنجانوي سيڪڙو هڪ ٻئي مان اڻ خوش هوندي به گڏ رهڻ تي مجبور آهن. اهڙي ريت اسان جو شاديءَ جو رسمي ادارو، ڇا اهو چڪلو ڪونه آهي، جنهن ڌرين جي مرضيءَ خلاف گناهه / زنا ڪئي وڃي ٿي ۽ ان تي مذهبي تقدس جو ليپو لڳايو ويو آهي. مان پاڻ جبر جي پيدائش آهيان. اهڙي لڱ جي پيدائش، جنهن ۾ منهنجي ڄڻڻ واري ماءُ جو ڪو به راضپو ڪونه هو. ته ڇا مان حرامي ٻار ڪونه ٿيس!"

هوءَ مرڪڻ لڳي ۽ پيار مان منهنجي ڳل تي ٿڦڪي هڻي چيائين: "جائي به تون عجيب آهين." پوءِ رکي، ڄڻڪ ڪجهه سوچيندي چيائين، "پر مان تنهنجي زال ڪا نه آهيان ۽ نه ئي ٿيڻ چاهيان ٿي." ائين چئي هوءَ اٿي ۽ سلوار ۾ هٿ وڌائين. مون، ارادو نه هجڻ جا وجود به کيس پاڻ ڏانهن ڇڪيو ۽ کيس وري ٻڪجي ويس. چميون، چپ چوسي، . اهو جنوني دورو جو ڪجهه وقت مٿس پيو هو.

پانيان ٿو ته مون تي طاري ٿي ويو. پر مان اوهان کي ايمانداريءَ سان ٻڌايان ٿو ته هن پيري، مون کي ماڻهن جو اهو معراج نصيب ڪو نه ٿيو. جيڪو اڳ ٿيو هو.

مان هاڻي وڌيڪ هيٺائي محسوس ڪري رهيو هوس. گهڙي ڪن ليٽي، اٺيس ۽ ڪپڙا پاتم. هن به پاتا. مان جيمپ ڏانهن وڌيس ته هن منهنجو اڳ جهليندي. ڪلهن کان وٺي پڇيو: "ڇا تون مون سان محبت ڪرين ٿو؟"

مون سندس چيلهه ۾ ٻانهن ورائي پاڻ ڏانهن ڇڪي. چپن تي چمي ڏيندي. اتساهه مان چيو: "ها منهنجي دل، تون پڪو ويساهه ڪر."

هن چيو: "پر مان واپس ورڻ نٿي چاهيان."

"ڪيڏانهن؟" مون پڇيو مانس.

چيائين: "ڪيڏانهن به نه."

مون وضاحت طلب نظرن سان ڏانهنس ڏٺو. جواب ۾ هن لفظن تي زور ڏيندي چيو: "ها، ڪيڏانهن به نه. پر تو کي هڪ انجام ڪرڻو پوندو."

مان سوال ٻڌجي ڪيس ڏسڻ لڳس.

هن ورجايو: "انجام ڪر."

مان به ڪيس چئي وينس: "انجام، پر ڳالهه ته صاف ڪر."

"پر نه. تون به مرد آهين نه." هن پنهنجي منهن پٽڪيو. وري مون ڏانهن منهن ڪري چيائين: "انجام تو ڪرين. پڪو؟"

"پر جاني ڳالهه ته صاف ڪر انجام آهي پڪو انجام. جيئن تون چوندينءَ." منهنجي ذهن ۾ هو ته پڪ رسمي نڪاح لاءِ چوندي ۽ اها ڪا اهم ڳالهه ڪانهي.

پر هن منهنجي پاڪر مان پاڻ ڇڏائي لوهه پائي جيب ما پستول ڪنيو ۽ پنهنجي لونڊٽي تي رکي. پوري اعتماد ۽ سڪون سان چيو. "پوءِ انجام ڪر ته منهنجي مرڻ ڪانپوءِ، تون پاڻ کي به ماري ڇڏيندين."

مان وائڙو ٿي ويس. ڪيس جهليندي چيم: "اهو ڇا ٿي ڪري چري؟" پر هن ڪجهڻ ڪانسواءِ، هڪ ٺڪاءُ ڪڍيو. پوري سانت ۾ ٺڪاءَ جو آواز پڙاڏو ٿي اٿيو ۽ هوءِ ڍيري ٿي ڪري پئي. منهنجا وائيسر خطا ٿي ويا. ڇا مان ان وقت پاڻ کي مارڻ لاءِ سوچي سگهيس ٿي؟ بنهه نه. مون کان پنهنجو ڪيل انجام وسري ويو. سمو

دوستو اهي خبرون.

ان ڪانپوءِ ڇا ٿيو. مان اوهان کي ٻڌايان ٿو. مون پوليس کي ٻڌو پاڻ کي پيش ڪيو ۽ ايف آءِ آر ۾ هن کي پنهنجي زال ڄاڻايم. خون جو ڪو به سبب ٻڌائڻ ضروري ڪو نه هو. اهوئي ڪافي هو ته مون پاڻمرادو هن کي مارڻ جو اعتراف ڪيو. ائين مون ڇو ڪيو. ان جو ڪارڻ مان پاڻ به نٿو ڄاڻان. خير

مان اڄان ته جيئرو آهيان ۽ اوهان پائرن سان هن ريت ملڻ جو وجهه مليو اٿم. هاڻ ڇا ٿيندو؟ مان پاڻ نٿو ڄاڻان اوسيئڙو اٿم. جيئن اڳ مون اوهان کي ٻڌايو آهي ته هاڻي منهنجو فيصلو انصاف جي نالي ۾ اهو شخص ڪندو، جنهن جو نه ڪڏهن مون سان ۽ نه هن سان واسطو رهيو آهي. اهوئي ڪارڻ آهي جو. منهنجي ڪهاڻيءَ جي پڇاڻي ڪا نه ٿي سگهي آهي.

صحيح آهي نه؟

ڇا خيال آهي، ڇانهه جو هڪ گهمرو ٿي وڃي. اوهان افسوس پيا ڪيو. اوهان جي مهرباني پر مان موت ۾ ڇا ٿو چئي سگهان.

خط

(مائٽ ڏانھن آيل ۽ سندس موڪليل خط
جن مان پتو پئي ٿو ته هن زندگي جو انت ڇو آندو)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خوش هجو

پيارا ڀاءُ منير احمد

تنهنجو خط اڄ 17/1 تي پهتو آهي. يار واقعي زندگيءَ جي هڻ هٽان ۾ ڪا ڪل ڪانهي. جڏهن ته مان وٽ ايڊريس به آهي پر پوءِ به وقت ناهي جو ترت حال احوال ڪجي. سمجهان ٿو ته تون حيدرآباد به گهٽ ٿو اچين. ادا، جيڪي هر اداري ۾ هونديون آهن، چڙو هوندو آهي اتي جي وس واري عملدار جي وس ۾ ــ هوندي به هينئر تي چار جايون 17 گريڊ جون پرموشن لاءِ ڊيو آهن. ظاهر آهي ته ايتريون ئي 16 گريڊ لاءِ نڪرنديون. پوءِ اهي اتي جي موجود ملازمن کي ترقي ڏيئي پرڻ يا ٻاهران پرڻ. پر هڪ ڳالهه ته شاهه صاحب انهيءَ سلسلي ۾ سچائيءَ سان ڪم وٺي. ٻي ڳالهه ته شاهه صاحب جو اڄ يعني 17 تاريخ تي چيئرمين شپ جو مدو ختم پيو ٿئي. ٻڌو اٿئون ته سندس جاءِ تي پروفيسر اڪرم انصاري ايندو. پر في الحال سمجهي ٿو ته ڪجهه وقت لاءِ شاهه صاحب هوندو. انهيءَ ڪري جيڪڏهن اوهان کي آزمائڻو آهي ته ترت ئي اچو ته بهتر. جي ڪم ڪرڻو هوندس ته ويندي ويندي ڪري ويندو.

ڪتاب وغيره مڙئي پيا ڪيون. اوهان جي ايندڙ ته روبرو سڀ ڏينداسين. ٻيو سڀ خير آهي.

اميد ته روبرو ملاقات ٿيندي.

فقط

اوهان جو ڀاءُ

نثار

25 مارچ 1976ع

منير صاحب

تنهنجو ڪم ٿورو رڪجي ويو آهي. بس هڪڙي ڪهاڻي هلي چڪي آهي. ڪالهه به پريس بند هئي. اسلم حراميائي ٿو ڪري. تنهنجو خط مليو. اسلم سان ٽائيٽل متعلق ڳالهايو. هن جواب ڏنو ته ٽائيٽل ۾ ته اڃا گهڻي دير آهي. سليم جي لاءِ اشتهار ڪڏهن ٿو موڪلين. محمد پائيءَ سان مون ڳالهايو آهي. پر هاڻي ڪتاب به ته اچي.

Bio data جو وري ڇو خيال لاهي ڇڏيئي. گمناميءَ جي عذاب جي لذت ماڻي رهيو آهين ڇا يا گمناميءَ تي پاڻ کي طاري ڪري رهيو آهين يا ماڻهن کي سزا ٿو ڏين. خير مونکي ته اها تنهنجي عادت وڻي ٿي. پر سوال ته ضرور اڀرندا نه. جيڪڏهن ناولءِ شخصيت جي مڃتا تنهنجي آڏو اهميت نٿي رکي ته پوءِ لِڪين ڇو ٿوءِ ڇپائين ڇو ٿو يا ادب جي ميدان ڪميٽمن کان شڪست جو اظهار آهي يا پنهنجي رهي حملو ڪرڻ ٿو چاهين. جو ماڻهو خود به خود ڪنڊ ورائڻ تي مجبور ٿين يا سچائي خود ئي پنهنجي وقت تي ماڻهو تسليم ڪندا. يار آءٌ ته ان خود پرستانه جذبي کي اڃا تائين ختم نه ڪري سگهيو آهيان. ٿي سگهي ٿو ته پنهنجي عينڪ سان توکي پرکيندو هجان. اٿين به ٿي سگهي ٿو ته زندگيءَ احساسن کي ايترو ته پيڙيوءِ ڪچليو آهي جو ڪنهن به خواهش جو نه اڀرڻ نيچرل ٿي ويو هجي. اٿين به ٿي سگهي ٿو ته اسان پنهنجي متعلق جيڪو تجزيو ڪندا هجون. ان ۾ به پاڻ کي سعيو ڪري سزا طور undermine ڪري ويندا هجونءِ اٿين نه هجون جيڪو پاڻ کي سمجهون ٿا. هرويرو پاڻ کي ڏوهي بنائي سزا جو فيصلو ڏئي ڇڏيو هجي. بس مڙئي ڪمو پاڻ کي نه يار خبر ئي نه ٿي پوي.

تنهنجا هي ڪتاب مان ڪڍيل نيڪ آهي. ٻئي خط ۾ آءٌ پنهنجو چونڊيل ٽڪرو موڪليندو سانءِ اندر لائين ڪري ڇڏيو آهي. چڱو هاڻي موڪلايون ٿا.

تون وري ڪڏهن ايندين. ڪتاب جي ڪم جي لحاظ کان ته ڪونهي. متان گهمڻ اچين. يار هڪڙي مهرباني ڪندين. هميشه لفافو وجهي موڪليندو ڪر. هونئن سستيءِ ۾ ڪيتي ڏينهن لڳي ٿا وڃن.

مير

ڪراچي
13.06.1981
پيارا ڀاءُ
جيئي سنڌ
خط سان گڏ 5 ڪاپيون بہ موڪليان پيو. مون 900 ڪاپيون مهراڻ نيوز ايجنسي وارن کي ڏنيون آهن. مون وٽ هتي ڪتاب بالڪل ڪونہ بچيا آهن. جولاءِ ۾ ايجنسي وارن سان حساب ڪندس تہ باقي ڪتاب ملندا پوءِ توهان کي ڪجهہ ڪاپيون موڪليندس. اميد تہ منهنجي مجبوريءَ کي سمجهيو هوندؤ. مون وٽ دوستن کي ڏيڻ لاءِ بہ ڪتاب نہ بچيا آهن. اڳئين مهيني ضرور موڪليندس، وعدو رهيو.
توهان ڪهاڻين جو مجموعو ترتيب ڏنو هجي تہ اهو رجسٽر ڪري موڪلي ڏيندا جيئن ايندڙ ڪتاب ۾ اشتهار هلائي ڇڏجي. ناول لاءِ اوهان نصير مرزا کي لکو تہ پوءِ مان ڪانئس وٺندس.
ٻيو ڪو حڪم هجي تہ ضرور لکندا.

اوهان جو پنهنجو
عزيز سنڌي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيارا دوست منير خوش هجو

ڪلهہ اوهان جو خط مليو مهرباني. مونکي تہ شڪ ٿيو تہ ڪٿي توهان کي خط نہ مليو آهي. عزيز پاران ڇپرايل تنهنجو هڪ تہ مجموعو ”آنام ڪهاڻيون“ تہ بازار ۾ اچي چڪو آهي، هي ٻيو ٻئي مجموعي لاءِ آهي. انور سيال واري خبر بہ مونکي ممتاز مهر ٻڌائي هئي تہ هو اوهان جون اُهي ڪهاڻيون پيو ڇپرائي جيڪي منير احمد جي نالي سان ڇپيل آهن ادا ٽيڪسٽ بڪ بورڊ ۾ في الحال تہ اهڙي جاءِ منهنجي نظر ۾ خالي آهي ئي ڪانہ. باقي ها جيڪڏهن شاهہ محمد شاهہ چاهيندو تہ ڪري سگهندو. هي شاهہ محمد شاهہ اهوئي ساڳيو سکر سائيڊ وارو آهي ۽ نور احمد شاهہ (جيڪو اڳ ڊي سي هو ۽ هاڻي فوڊ ڊپارٽمينٽ ۾ آهي) انهيءَ جو ڀيءُ آهي. هي ڪنهن دور ۾ سنڌي ادبي بورڊ جو سيڪريٽري بہ رهيو هو ۽ پوءِ سنڌ مدرسي جو پرنسپال رهيو. مقرري جا اختيار تہ چيئرمين وٽ هوندا آهن. جيڪي پوءِ بورڊ ڪنفرم ڪندو آهي. مير علي احمد جو ڀي شاهہ خاص ماڻهو آهي.

ڪهاڻي جيڪڏهن جيترو جلد فيئر ڪري سگهو تہ موڪلي ڏيو تہ مهرباني. مان بہ مهينا ڪن آفيس مان موڪل ورتي آهي، ڪجهہ آرام ڪرڻ جي سلسلي ۾ ۽ ڪالهہ ٽي وي ۾ قادر جي درامي ۾ پارٽ مليو آهي. انهيءَ ۾ ڪم ڪرڻ جي سلسلي ۾. سو گهڻو ڪري مان نواب شاهہ ايندم ويجهڙائيءَ ۾ ۽ توهان سان روبرو ملي ڪچهري ڪبي.

ٻيو سڀ سک

سلام نصير مرزا پاران

فقط

اوهان جو دوست

نثار

24.04.1981

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪراچي
11.05.1981

ماڻڪ سائين،

ڪتاب جو مجموعو حاضر آهي، دير سان آيو آهي، پر ان ۾ منهنجو قصور گهٽ، پريس وارن جو وڌ آهي. ڪجهه پروفن جو غلطيون به آهن.

توهان پيون ڪهاڻيون به مونکي ڏيو. ٻه ٽي مهينا لڳي ويندا، هڪ ڪتاب جي موٽ ٿيندي، ڪجهه پئسا ملندا ته پوءِ ٻيو ڪتاب ڇپرائڻ جي تياري ڪبي آهي.

توهان پڏايو ڪيئن پيو وقت گذري. توهان لکو ٿا اها سٺي ڳالهه آهي. ڪجهه ناول به لکو جيئن سنڌي پڙهندڙن جو تعداد وڌائي سگهجي. ٻه سو روپيه موڪليان پيو. نذرانو جيڪو ڪجهه منهنجي وس ۾ آهي، دعا ڪريو ته ڪتاب هلي وڃي ۽ توهانجي ايندڙ ڪتاب لاءِ به تياري ڪجي. 15 ڪتاب به موڪليان ٿو. ٻيا ڪتاب ڪيئن ته پوءِ مونکي لکجو ته ڏياري موڪليندس.

سليمان برادرس وارن ڪان ناول زندگي ۽ چار ڏينهن جي رسيد وٺي موڪليو ته بهتر ٿيندو. مان ڪنهن ڏينهن اچي حساب ڪري پئسا وٺي ويندو سانَ.

ٻيو ڪو ڪم ڪار هجي ته لکندا.

شوڪت ڪي ملئي مهينو ٿي ويو آهي. مليو ته توهانجي ايڊريس ڏيندو سان.

اوهان جو پنهنجو
عزيز سنڌي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪراچي

12.11.1981

سائين ماٹڪ،

سلام،

توهانجو خط مليو. ڪهاڻي منهنجي ايڊريس تي موڪلي ڏيو. ڪتاب جو پروگرام جنوري 1982ع ڌاري آهي. توهان کي ٿورو انتظار ڪرڻو پوندو، ان لاءِ مان معذرت ڪيان ٿو.

ٻيءَ اڄڪلهه مالي حالت ڪجهه بگڙيل آهي، توهانجي ڪتاب "ڇهه انام ڪهاڻيون" جون 400 ڪاپيون ايجنسيءَ واري واپس ڏنيون آهن. ڪوشش پيو ڪريان تہ پاڻ اسٽالن تي رکي اچان. اتي نوابشاهه ۾ اسٽالن تي ڪتاب رکڻ جو خيال آهي. توهان ٻڌايو تہ پوءِ 50 ڪن ڪتاب نوابشاهه ۾ سڪرنڊ لاءِ موڪلي ڏيان.

دوست ڪجهه ٻيري پري آهن، ڪجهه موڪلون بہ هيون. هن جمعي تي شوڪت ڏي گهر ويندس. ڪيس توهانجا سلام ڏيندس.

اتي جو احوال لکندا رهندا. ٻيو ڪو ڪم ڪار هجي تہ ضرور لکندا.

اوهانجو پنهنجو

عزيز

ڪراچي
18.02.1981

پيارا ڀاءُ
سدائين خوش رهو

توهانجو خط مليو. توهان لکيو آهي ته ڪهاڻيءَ جو فوٽو اسٽيٽ ڪڍرائي موڪليان. هن هفتي ته اهو ممڪن ٿي نه ٿو سگهي. توهان کي عرض آهي ته توهانجو ڪتاب سکر ۾ پريس ۾ هلي رهيو آهي ۽ گهڻو ڪري مارچ جي آخر ۾ تيار ٿي ويندو.

ناول "زندگي ۽ چار ڏينهن" ڇپجي بازار ۾ اچي ويو آهي ۽ ان کانپوءِ توهانجو ڪتاب هلائڻ جو پروگرام هئو. جيڪو به گهڻو ڪري هلي چڪو هوندو. سکر مان گهڻو ڪري سياڻي تائين ڪجهه ڇپيل صفحا اچي ويندا.

توهان پنهنجي مجموعي جي باري پيش لفظ ۽ ارپنا وغيره جلد لکي موڪليو ته بهتر ٿيندو. مان به گهڻو ڪري ايندڙ هفتي نوابشاهه ڪتاب ڪڍي ايندس ۽ ٿي سگهيو ته توهان سان ملاقات ڪندس ۽ ناول به ڏيئي ويندس.

بيو توهانجو حڪم ته ڪهاڻي فوٽو اسٽيٽ ڪرائي موڪليان. ان لاءِ ٻن هفتن جي مهلت ڏيو ته بهتر ٿيندو چوته مان سکر خط لکان ٿو ۽ جڏهن اتان ايندي ته پوءِ توهان ڏانهن موڪلي ڏيندس.

بيو ڪو احوال لکندا رهندا.

شوڪت اڄ ڪلهه هدايت منگي ۽ ممتاز مهر کي تنقيد سيکاري رهيو آهي. منهنجو مطلب آهي ته اخبار هلال پاڪستان ۾ ڏي وٺ جاري آهي. توهان به ڪجهه لکو ته بهتر ٿيندو. شوڪت کي توهانجو هي خط پڙهائيندس ۽ ڪيس چوندس ته توهان سان رابطو رکي.

چڱو
شل سات سلامت رهي اوهانجو

عزيز سنڌي

ریاض بھائی

کیا حال ہیں؟

اپنے احوال سے واقف کریں، کیا کر رہے ہیں؟

امید ہے کہ پروین خوش ہونگی، انکو میری طرف سے سلام، میرا اسٹور چل رہا ہے۔

کراچی میں وکیل سے بات نہیں بنی۔ اگر وکالت شروع کروں گا تو نواب شاہ میں ہی۔

دیکھیں ریاض آپ اکثر جواب نہیں دیتے، لیکن اس خط پہنچتے ہی آپ کو لکھنا پڑے گا۔

عنایت کے بارے میں بتائیں کہ اسکا کیا ہوا، اگر انکی ایڈرس ملے تو جواب میں بھیج دیں۔

صنم اور پریتی کے لئے پیار

منیر

نوابشاهه
23.01.1982

پيارا دوست هدايت اميد ته خوش هوندا.

خاص احوال ته: مان ڪجهه مهينن لاءِ ڪراچيءَ ۾ رهڻ ٿو چاهيان. رهڻ جي جاءِ ته آهي، البت نوڪريءَ جو مسئلو آهي، جيڪو هن دور ۾ ناممڪن آهي. ڇا هلال پاڪستان ۾ مونکي رکندا؟ هتي نه منهنجي وڪالت هلي سگهي ٿي نه ئي اسٽور. مان مستقل نه، پر گهٽ ۾ گهٽ ڇهه مهينا ڪراچيءَ ۾ رهي، اتي ڪٿي نه ڪٿي جلد نوڪري لاءِ ڪوشش ڪرڻ چاهيان ٿو. جيڪڏهن هلال ۾ گنجائش هجي، يا ايڊيٽر جي وس هجي ته، اتي هين سائين، ممتاز، فقير محمد بلوچ وغيره سان بحث ڪري ڪجهه بلو ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا.

مونکي سڌ پئي آهي ته ناصر بروهي ڪوسي جي چوڻ ۾ آهي، مهرباني ڪري جيڪڏهن نبي بخش ڪوسو اوهانکي ملي ته، سندس ايڊريس به هٿ ڪري جوابي خط ۾ لکندا.

جواب لاءِ لفافو موڪليان پيو. جواب جلد ڏيندا ۽ ڪوشش ڪري نبي بخش جي ايڊريس به يا اوهان ڪان جيڪڏهن ڏس ۾ ممڪن ٿي سگهي ته ان ڪان آگاهه ڪندا.

جواب جو اوسيئڙو رهندو.

سنگت لاءِ سلام

منير

مانورا پيارا منير

اميد تہ خوش هوندؤ

جواب دير سان ڏيڻ لاءِ اميد تہ معاف ڪندا.

اوهان جي ڪهاڻي بي حد ٺچي ۽ فورس فل آهي.

سنڌي ساهت لاءِ هي ڪهاڻي ڏاڍي سخت آهي. حالتون اوهان جي اڳيان آهن، جڏهن اڪر اڪر سينسر ڪرائڻو ٿو پوي. اڄ اخبارون ڏسو هڪ ٻئي جي ڪاربان ڪاپي ٿيون لڳن.

ساهہ ڪٿو تہ مونجهہ جو احساس لڳي ٿو، ٻئي ڪجهڙ ساهہ لاءِ نڪ کي آڪسيجن ڪانہ ملندي.

اوهانجي ڪهاڻي مون وٽ محفوظ آهي.

ڪنهن رومينٽڪ موضوع تي جيئن "ڇهہ انام ڪهاڻيون" ۾ هوءَ ماستر ۽ ماسترياڻي واري ڪهاڻي آهي. اِن نرم لهجي واري ڪا... جواب خبر ٿو. ان ڪري ڏيڻ ڪان ڊنس پئي تہ مان کهڙي منهن ۾ همت سان لکان تہ ڪهاڻي سخت آهي ۽......

منهنجي ڇا مجال ۽ حيثيت..... سو اوهان پوءِ پلا منهنجي ۽ حالتن کي ڏسي رومينٽڪ موضوع تي ڪجهہ ڏيندؤ؟

مون کي ويساهہ آهي اوهان ڏيندو.

اوهانجو

نصير

30.06.1981

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيارا سائين

السلام عليڪم

اوهان جو اڳيون خط به مليو هوم ۽ ان ئي ڏينهن جواب لکيو هوم پر الاجي اهو اوهان کي ڇونه مليو آهي.

عرض ته آئون اڄڪلهه حيدرآباد ڪونه ويندو آهيان. سڀ ڏينهن شام جو 6 کان 8 وڳي تائين ڪلينڪ ۾ هوندو آهيان. اربع ۽ جمعرات ڪلينڪ بند هوندي آهي. ان ڪري اوهان ڪنهن به وچ واري ڏينهن تي هليا ايندا ته ضرور ملاقات ٿيندي.

ٻيو ڪو حڪم هجي ته لکندا.

محمد سليمان شيخ

21.2.1981

بي حد مانورا سائين

منير

هن خط کان اڳ بہ اوهانجو خط مليو. مان اوهانجو ڏوهاري آهيان. جواب رڳو ان ڪري نہ موڪلي سگهيس جو سوچيم، ڪتاب بائينڊ ٿي وڃي تہ اڳ پوءِ ڪتاب سان گڏ. جواب نہ ڏيڻ واري وضاحت بہ لکندس.

هي ”سنڌي ساهت“ 16 آگسٽ تي تيار ٿي ويندو. اميد تہ 20 تائين هر حالت ۾ اوهان کي ملي ويندو.

برساتن سبب ۽ بجلين وڃڻ سبب پريس بند هئي، ڪتاب ليٽ ٿي ويو.

ڇهہ انعام ڪهاڻين مان چوٿين ڪهاڻيءَ جهڙي رومينٽڪ ۽ غمناڪ ڪهاڻي لکڻ لاءِ مان جيڪڏهن اوهان سان فرمائش ڪيان تہ اوهين بيزار تہ نہ ٿيندؤ!

سنڌي ساهت سان مان پنهنجي بنهہ ڪچن ڦڪن نظمن (وغيره) جو مجموعو موڪلي رهيو آهيان. جيتوڻيڪ اوهان کي پنهنجي اِها ڦڪي سڪي شاعري موڪليندي سخت احساس ڪمتري ۽ شرمندگي محسوس ڪريان پيو. تڏهن بہ الائي ڇو... دل چاهي ٿي، اوهان جي لائبريري ۾ جڳهہ ملي پوءِ اِها ڇونہ ”ڇهہ انام ڪهاڻين“ جي پيرن ۾ ئي هجي. سائين نثار اوهان لاءِ ڪوڙ سلام ڏنا آهن. اميد تہ خوش هوندؤ.

نصير

13.08.1981

بي حد پيارا ماٽڪ / منير

اوهان سان، اوهان جي ليکڪ واري توڙي، ذاتي شخصيت جي حوالي سان مون کي ننڍي هوندي کان دلچسپي رهي آهي، جڏهن اوهان پريات ۾ ايندا هئا.... ۽ ان زماني کي به ڇڄڻ يگ لنگهي چڪا......

مون کي اوهان جون ڪهاڻيون وڻنديون آهن. نهايت سادو تعريفي جملو آهي، پر ان سِٽ پويان منهنجي اندر جي انيڪ سچن جذبن سان ٿمتار جملن جي هڪ لائِن آهي.

بس جي سفر ۾ الائي ڪيڏانهن وڃي رهيو هئس. مان ”ڇهه انام ڪهاڻيون“ چپ چاپ پڙهي رهيو هئس. مان ماٽڪ کي پڙهڻ لاءِ هونئن هڪ خاص موڊ ۽ اهڙي خاموش سچوئيشن ڳوليندو آهيان. جنهن ۾ نه پردن جو لڏڻ هجي نه الارام جي ٽڪ ٽڪ. خبر ناهي نه فقط ان ڏينهن بس جي ڊسٽربنس ۾ مان اوهان کي پڙهي رهيو هئس، پر ڪردار مون کي پاڻ سان ڏيهه پرڏيهه گهمائيندا رهيا.

مان تازو هڪ دوست سان شڪارپور ويو هئس، جڏهن شام ڊنڏلي ٿي، ته مان هاٿي در وٽ آئسڪريم کائيندي، پريان مير ٽيپي کي ڏٺو. اداس چهري ۽ گمڀير سوچن وارو اوهان جو دوست مير. زمانا ۽ زمينون ماٽهوءَ کي الائي ڇاٽيون بنائي وجهن. ان شام جو مير کي ڏسي اوهان ياد آيا. قليلي جي ڪناري تي هلندي. قيصر سئنما اڳيان حليم کائيندي.... ۽ ..... ۽ ..... سڀ موسمون چپ چاپ گذري رهيون آهن. ڇا ڪجي..... ڇا ڪجي..... دنيا.... دنيا ۽ ماٽڪ!! دنيا منهنجي سمجهه ۾ نٿي اچي. توهان جي امانت محفوظ آهي. بند ماچيس ۾ هڪ هڪ تيلي محفوظ آهي.

۽ ڇا سنڌي ساهت لاءِ اوهان ڪهاڻي ڏيندؤ. سنڌي ساهت جو هي پرچو سائين نثار حسيني مون کي سهيڙڻ لاءِ ڏنو آهي. پهرين پرچو اچي چڪو آهي. ٻئي جو مواد هن هفتي پريس ۾ وڃڻ لاءِ جهرڪين وانگر پر سوئي پيو. هن دفعي اوهان ڪهاڻي ڏيو. جيڪا اوهين فيئر ڪري رهيا آهيو. ۽ سيلف انٽرويو ايندڙ لاءِ، يا

ڪنهن رومينٽڪ موضوع تي ڪجهه به. يا اوهان جي ذهن ۾ جو ڪجهه پاڻ بابت هجي، چانه لکي ڏيندؤ _ مان اوهان جو بي حد ٿورائتو رهندس.

اميد ته خوش هوندؤ. اوهان جي ترت ڪهاڻي ۽ جواب جو منتظر

نصير مرزا

28.05.1981

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

....تنهن پاڙيءَ پنا ڏينهڙا

درامائي فيچر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(شاهه جي رسالي مان سر گهاتو، مورڙي جي داستان تي ٻڌل)

(ساموندي لهرن جو شور ۽ گجگاٽ پري ڪان آهستي آهستي ٻڌڻ ۾ اچي ٿو ۽ بتدريج اهو شور ۽ گجگوڙ ويجهو ايندي، وڌندو وڃي ٿو ۽ راويءَ جو بيت پڙاڏي ۾ اڀري ٿو.)

راوي: ڪو جو قهر ڪلاچ ۾، جو گهڙي سو نئي،
خبر ڪونه ڏئي، ته رڃ ڪڄاڙي رنديا.

(انساني پيرن جي هلڻ جو گڏيل آواز ٿئي ٿو.)

هڪ ملاح - ڀلي ڪري آيا جوان.

مورڙي جو هڪ ڀاءُ - سائين منهنجا، سدا سرها هجو.

ساڳو ملاح - يار، اڄ ڪن ۾ قهر لڳو پيو آهي، جيڪو ويندو تنهنجو خير ڪونهي. انهيءَ ڪري اڄ رڃ پاڻيءَ ۾ نه وڃهو ته چڱو اٿو. اسين به اهئين وينا آهيون. ڏٺيءَ جي آسري.

مورڙي جو ٻيو ڀاءُ - ادا مڙئي خير آ، ڏٺي چڱي ڪندو.

نيٽ پنهنجي ڪرت آ. هرويرو ايڏو پوءِ ڪرڻ به چڱو ڪين آهي.

(رَڃ کي پاڻيءَ ۾ ڦٽو ڪرڻ جو آواز - ڏکايل موسيقيءَ جو انتهائي ڏيرج سان آغاز.)

ملاح - هرويرو هٺ نه ڪيو. اڄ ڪن پنهنجي وس ۾ ڪينهي. جيڪو ويندو تنهن کي نيندو ۽ خونخوار مانگر مڇ جي ور چاڙهيندو. اوهان کي آهي پنهنجي جوانيءَ جو اجايو بانور. هرويرو چو ٿا پنهنجي جيءَ جو جوکو ڪٿو.

مورڙي جو ڀاءُ - موت و حيات مولا جي وس آ ڀائرو. دل نه لوڙهيو. اسانجي به سڄي جمار هيءَ ڪرت ڪندي گذري آهي. ڪو اُس ۾ وار اڇا ڪين ڪيا اٿئون. چڱو هاڻي ٻاجهه جي نظر. الهه واهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(ٻيڙيءَ ۾ چڙهڻ، ٻيڙيءَ جي اڳتي وڌڻ ۽ ونجهن هلائڻ جو آواز. ڪڻ جي ڪڙڪي جو آواز ويجهو ٿيندو وڃي ٿو ۽ ڏڪايل موسيقي ڪجهه تيز ٿئي ٿي)

ملاح ــ (ڇڻ ڪجهه پري ڪان ڏاڍيان آواز) اڙي او هنيلو، هٿ نہ ڪيو. موتي اڇو، اجايو پنهنجو سر وڃائيندو. او اچ تہ واءُ بہ سٽائون ڪونہ اٿو.

راوي ــ گهنگهرائا گهڻ جاڻ، موڙهي مت مهاڻين،
ويا گذجي وير ۾، پڻا مهہ مهراڻ،
اڳيان پوريان ناڻ، وٺا ويچارن وسري.

(ڪن جي ڪڙڪن جو تيز آواز. انساني دانهن، ڪوڪن، بچايو، بچايو، جون رڙيون ۽ غل. موسيقي انتهائي تيز ٿي وڃي ٿي ۽ انتها (Climax) تي پهچي هلڪي ٿئي ٿي. راوي جو بيت اڀري ٿو.)

راوي ــ ماڪ پچاين مولهيا، مٿان رات پيئي،
اوليون اجهڻ لڳيون، وٺا ونجهہ وهي،
ڪلاچئا ڪهي، ڪڏهن ڪونہ آئيو.

(وقفو)

راوي جو بيت: ڪال ڪلاچيءَ وٺا، چٽيون ڪٽي چڳير،
پائرن پيرو نہ ڪئو، ادن ڪي اوير،
اهڙي خاصي ڪير، ڪن ورائي جهلئي.

مورڙو ــ ابا، پائرا ڪين وريا، ڳپل مهل ٿي وئي اٿن. هونءَ تہ هن ڪان اڳي اچي ويندا آهن.

اوپايو ــ (مورڙي جو پيءُ) هائو ابا ــ اڄ تہ اڪ بہ پئي ٿڙڪيم، ڏٽي شل خير ڪري.

مورڙو ــ بابا، مان پلاجهت ڏيئي ڪلاچيءَ جي ڪن تان سار سنڀال لهي اچان؟

اوپايو ــ ابا، تون معذور، ڪٿي وڃي پٽڪندين مڙئي ڏٽي چڱي ڪندو. اجايا وهم بہ چڱا ڪين آهن.

مورڙو ــ نہ ابا، اڄ نہ جاڻان ڇو هِنئون پيو ٻڏيم، من ۾ ڇڻ آنڌ مانڌ. هونءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪڏهن به پاڻرن ڦهڙي اوپرنه ڪئي، ڪا مهل نه ڪنهن جهڙي. ڪلاچيءَ جي ڪن ۾ موتمار مانگر مڇ گهڻن ئي انسانن جون حياتيون ورتيون آهن. مان پلڪ ۾ ڏسي تو اچان.

(مورڙي جو لٺ جي آڌارتي اٿڻ ۽ لٺ سان ٺڪ ٺڪ ڪندو اڳتي وڌڻ جو آواز)

راوي _ ايي اوسڙان اس، جهلئون ڪن ڪنار،
گهاتو گهر نه آئيا، وڏي لڳيس وار.
هيس جنين هار، سي موڙي چڙهئا مڪڙا.

(سامونڊي ويرن جي ڇولين جو آواز آهستي آهستي وڌي ٿو.)

هڪ مهاڻو _اچهو يارو، اوپائي جو نندو پٽ مورڙو. پنهنجن پاڻرن جي ڳولا ۾ پيو اچيو.

مورڙو _سڄي ڪڇهريءَ کي سلام.

گڏيل آواز _سدا سکي هجين جوان.

مورڙو _پاڻرو. حال احوال خير جا. منهنجا ڇهه پاڻر، ڪنهن مهل ڪان هتي مڇي مارڻ آيا هئا. پر هن مهل تائين اچا ماڳ ڪين وريا آهن. هونءَ ته هن ڪان گهڻو اڳ موٽي وڃائين اچي وسهندا آهن. سو اوسيئڙو ٿي بيٺو اٿئون تن جو ڪو پار پتو ڏيندا؟ (ڏک جي ميوزڪ جو آغاز ۽ بتدريج وڌڻ.)

ملاح _ ميان مورڙا! تو وارا ڇهئي پاڻر هتي برو بر آيا هئا. اڄ پاڻيءَ جو حال ڏسين پيو. ڪن به ڪڙڪاٽ پيو ڪري. ويرجو چاڙهه ڏس! ڪا جهل ڪا پل هنيون ڪنبيو ٿو وڃي گجگوڙ بڌي. همراهن کي اسان گهڻو ئي جهليو گهڻو ئي پليو ابلاز منٿون ڪيوسين. جي. اڄ واءُ سٺائو ڪونهي، پاڻيءَ ۾ چاڙهه آهي. ڪن به پنهنجي مستيءَ ۾ ٺيڪاٽ پيو ڪري. جيڪو ويندو تنهنجو سر نيندو. پر تو وارن همراهن ڪنهن هوڏ بدي. جهل ئي نه ڏين. ساٿين منهنجي کي چوان. اجها رڇ وجهي. ٻيڙيءَ ۾ چڙهي اڳتي وڌيائي مس ته ڪن پريون پائي آئي اونهيءَ ۾ هنيس سو ادا. ٻيڙي ته ٻڏي ويئي ۽ تو وارا ڇهئي همراهه هن ظالم مانگر مڇ جو کاڄ ٿي ويا.

(ميوزڪ انتهائيءَ (Climax) تي پهچي بتدريج هلڪي ٿيڻ لڳي ٿي

۽ راويءَ جي صدا اڀري ٿي.)

راوي_ ڪال ڪلاچي وٺا، گهاتو ڪري گهور،
مادر ملاحن جا، وينٺي سهان سور،
مونڪي ڪري ملور، اونهي وٺا اوهري.

ملاح _ميان مورڙا، بس ادا، جيڪو ڏٿيءَ کي منظور هو! مالڪ جي امان هئي وڃي ڪيس پهتي.......

ٻيو ملاح _هائو يار، پنهنجو رت ست هئا، ٻانهن ٻيلي تنهن کان سواءِ. ديده دلير جاننا جوان، مڙس مانجهي هئا، ڏک ته ٻروٻر ٿئي ٿو. پر هاڻي ڳڻتي ڪرڻ مان کي ورندو ڪي ويجهندو، منهنجا منا ياءُ، مِني به ماٺ ته مني به ماٺ!

مورڙو_ (صدمي وچان گلوگير ٿي.) بس يار، جيڪي ٿيڻو هو سو ته ٿيو. ڀلا رب جي رضا تي ڪير ارهو ٿيندو؟ پر وري به ڀائر هئم، ڀرجهلا پنهنجو رت! ادا. رت ته دانگيءَ تي به ٿهڪندو آ. اڄ منهنجو رت ٿو ٿهڪي، انهيءَ ظالم ۽ قاتل مانگر مڇ کان پلاند وٺڻ لاءِ. جنهن ڪيترن مانجهي مڙسن جون جانيون ورتيون آهن....

ملاح _مورڙا کهڙيون ٿو ڳالهيون ڪرين!!! هڪ ته آهين ننڍڙو مٿان وري منڊڙو، ڀلا هيڏي ساري مانگر مڇ کان ڪيئن پلاند وٺندين؟! جنهن کي ڏسڻ سان ئي هيبت وٺيو وڃي. سو ميان لهي وڃ انهيءَ ڳالهه تان. ڪتي اهو ٻانور، تنهنجو به نه سرنئي. هيءَ اهڙي آفت آهي، جو جيڪو هن سان هٿ چراند ڪندو، سو ماڳ نه موٽندو.

راوي_ ترڻون پسان نه تار ۾، جهڳا جاءِ نه ڪن،
مادر ملاحن، ماڳ نه ديسا مڪڙا.

(وقفو)

(ڪچهريءَ ۾، ڳالهائڻ جا مختلف آواز اچن ٿا. بئڪ گرائونڊ هلڪي موسيقي.)

ملاح _يارو، ڳالهه ته ڏاڍي ڳري آهي. هيڏو سارو هيبت ناڪ حيوان. تنهن کي ڀلا اسين ڪيئن ٿا ماري سگهون؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

موررڙو ـ مڙس تہ ڪيڏا مانجهي وينا آهيو. نيٺ اسين بہ تہ انسان آهيون. هيءَ هڪ ظالم جانور اسان ڪان زور ٿي وڃي! پوءِ حيف آهي اسانجي حال تي. اسين انسان. جيڪي هيڏي ساري اٿاهہ سمنڊ جو سينو چيري، لهرون لتاڙي، ڪنبائيندڙ گجگوڙ ڪان بي پرواهہ ٿي، پاتار ۾ پيهي پنهنجو ڪاج ڪيون ٿا. سي هڪ جانور مانگر مڇ ڪي ماري مات نہ ڪري سگهنداسين سا اڻ ٿيڻي ڳالهہ آهي. مانگر مڇ ڪٽي اسان ڪان طاقت ۾ زور آهي، عقل ۾ تہ ڪونهي. عقل وڏي طاقت آهي، ۽ نڪوئي ڳاٽائي ۾ زور آ. رڳو مڙسيءَ جي لوڙ آهي. ڪا رٿ رٿيو. اٽڪل ڪيو تہ هن مردود مانگر مڇ ڪي ماري، پنهنجن منڙن پائرن جو پلاند وٺي سرها ٿيون.

هڪ پوڙهو ملاح ـ ميان موررڙا! اهي سڀ ڳالهيون ٿي، ڳالهہ پاڻ ڪان زور آ بابا. چوٿا جيءَ جنجل ۾ وجهو. مات ڪري ويهي ڏٿيءَ ڪي ٻاڏايو تہ هو ڪوهن بلا مان جند ڇڏائي. باقي پاڻ ڪجاڙو ٿا ڪري سگهون.

موررڙو ـ چاچا سياڳا! ٺلهو نراسائيءَ جون ڳالهيون ڪرڻ مان ڪي ڪين ورندو. اسان جي ڳڏيل سگهہ ۽ ڏاهپ آڏو جڳ ۾ ڪابہ ڳالهہ اڻ ٿيڻي نہ آهي. جي ڪجهہ بہ نہ ڪيوسين ۽ هٿ، هٿ تي رکي مات ڪري ويهي رهياسين تہ اهو ڏينهن ڏور ڪونهي جو پاڻ مان هتي ڪابہ پهر ڪانہ بچندي. سڀ انهيءَ خوني مانگر مڇ جو ڪاج ٿي ويندا سين. چاچا رڳو مڙسيءَ، ڏاهپ ۽ ٻڌيءَ ڪان ڪم وٺون تہ هن ظالم ڪان ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ ڪا ڳالهہ ئي ڪانہ آهي.

هڪ نوجوان ملاح ـ موررڙا. ڳالهہ تہ بروبر نيڪ ٿو ڪرين. پلا تون ئي ڪا ٽَل ٻڌاءِ چا ڪرڻ گهرجي؟

موررڙو ـ منهنجي اجها هيءَ رٿ آهي تہ. هڪ وڏو لوهي. مضبوط پڃرو ٺهرايون. جنهن جي چوڏاري تکا ڪِلا ۽ ڪيل هجن. هر هڪ ڪِلي ۾ رسو ٻڌون. پوءِ هڪڙو ويهي اندر لوهي پڃري ۾ ۽ ٻيا سڀ اهي رسا سوگها ڪري ٻيهن ۽ پڃري کي آهستي آهستي لاهين ڪن ۾. جڏهن مانگر مڇ انهيءَ ۾ چڪ وجهندو تہ اهو ڦاسي پوندس ۽ جيئن ڳرڪائڻ جي ڪوشش ڪندو. تيئن ويندو جهلبو. بس، پوءِ اندر ويٺل همراهہ وٺي هڪ رسي کي لوڏي ۽ رسو لڏڻ سان ٻاهريان همراهہ. پوري طاقت سان. انکي ڇڪي ڪڍن ٻاهر. پوءِ اهو ظالم مانگر مڇ ۽ اسين. پاڻهي ماري مات ڪنداسينس.

هڪ ملاح ـ (اوچتو) واهه ڙي، مورڙا واهه! آهين ننڍڙو پر وهه جو ڳنڍڙو، واهه جو دماغ لڙايو اٿئي. اٽڪل اهڙي ڳولي لڌي اٿئي جو وچي ٿيا خيرا!

ٻيو ملاح ـ واهه ڙي مورڙا، مچيوسين يار توکي، هاٿي جود ڪيو، پڇرو نهرايو ته وارو ڪريون. دير ڇا جي؟ انهيءَ مانگر مڇ کي ماري ٿي سک جو ساهه پٽڻو آهي.

راوي ـ جان گهڙندا گهاتوئا، رچن ڏهو رڳ،
سڳائون ۾ سڳ، ڪلاچي ڪير آهي.

(ڪن جي ڪڙڪن ۾ گجگوڙ جو آواز، انهيءَ سان گڏ آهن، ماڻهن جا آواز ـ "هيءَ نوڙي هتان قابو ڪيو، هي ڪِلا نيڪ ڪيو." وغيره ۾ جوش و همت واري موسيقيءَ جو آغاز.)

مورڙو ـ هاٿي مان هن ۾ اندر وڃي وِهان ٿو. جڏهن اندران نوڙي لوڏيان ته يڪدم ڇڪي ٻاهر ڪڍجو.

(پڇري جو دربند ڪرڻ جو ڇيڇٽ ۾ مورڙي جو پڇري مان اندران آواز) ـ هاٿي مڙس تجو، اڇلايو ڪن ۾، ڇڳو هاٿي الهه واهي.

مختلف آواز ـ آهستي آهستي ڪري لاهيو آ مٿي، اچا تورو زور لايو آ ـ

(پڇري جو ڪن ۾ ڪرڻ جو آواز ۾ ڪجهه پلڪ پڇري جي اندر ڪن ۾ ٻڏڻ ڪري پاڻيءَ ۾ گڙگڙاهٽ جو آواز ايندو رهي ٿو ۾ راويءَ جو آواز اڀري ٿو.)

راوي ـ جئن جهڳا پاڻئن جهول ۾، ائين نه مرن مڇ،
سِير ڏار سمنڊ جا، ڪي رائون رڳيون رچ،
هي هارو ۾ ڇيچ، اچا اوڙاهه آڳئون اٿئي.

(جوش ۾ همت واري موسيقي تيز ٿيڻ لڳي ٿي - ڪجهه پلڪ رکي.)

هڪ مهاڻو ـ هوشيار ٿيو. رسو ڇريو آهي. آ ڇڪيو مٿي، مختلف آواز ـ آ، آ، آيو، آيو مٿي، ڇڪيو، تورو زور لايو، آ مٿي، آ، مڙس ٿيو، آ باقي هڪ ڇِڪَ

(مانگر مڇ جي ڦتڪڻ، ڏڙا هٽڻ، پڇ کي پاڻيءَ ۾ زور سان سٽڻ ۾ سندس نڙي مان آواز اچي ٿو.)

راوي ـ گهوريندي گهور پئا، اگهور گهوريائون،
ميڪر ماريائون، ملاحن منهه سزا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ مهاڻو ـ اڃي پهتو آهي. ڏسوس پيٽسان ديوس ڪميٽي ڪي. ڪيترن انسانن جون حياتيون وڃايون اٿائين. ڪيترا گهر اجاڙيا اٿائين.

ٻيو مهاڻو ـ هڻ ابا. ڏسوس ته سهي! ڪائي ڪائي مڇي پيو آهي.

ٽيون مهاڻو ـ هائو يار. هيءُ به آفت آهي. پر اڳيان به انسان اٿس. رميت ۽ ڦريل انسان! جن گهڻو ڪي وڃائي ظالم ڪي مارڻ جو ڏانءُ سکيو آهي.

(مانگر مڇ کي مارڻ ۽ انهيءَ جي دانهن جا آواز اچن ٿا. مئل مانگر مڇ کي چيرڻ ڪان پوءِ. پيٽرو ڪڍن ٿا. جنهن مان مورڙو صحيح سلامت نڪري ٿو.)

مورڙو ـ مئو مردود ڪتي جو. مڙسن سان پلاند اٽڪيو هوس ـ نيٺ ته جيت ٿي. (ڪلي) هائو. مظلوم جي مڙسيءَ، ٻڌيءَ ۽ ڏاهپ جي جيت.

(فتح ۽ خوشيءَ جي موسيقي ۽ راويءَ جو آواز.)

راوي ـ متو آهين مڇ، ٿلهو ٿيو ٿونا هڻين.
توجا پائين اڄ، تنهن پاٽيءَ پنا ڏينهڙا.

❊

ماڻڪ جي بريف ڪيس ۾ پيل

سندس ڪهاڻيون

۽ محمد ابراهيم جويي

جي ترجمي واري ڪتاب تي

تنقيدي مضمون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بنا عنوان ڪهاڻي

ڊاڪٽر قمرالدين: شهر جي مشهور ۽ سٺن فزيشنن مان هڪ. ذهين ۽ هوشيار. ڪڻڪ رنگو. جسم جي متناسب بناوت ۽ خدوخال ڪري، پرڪشش شخصيت. ڳنڀير ۽ سنجيدو. آزاد خيال ۽ شريف النفس. پنهنجي پيشي سان لڳاءُ رکندڙ. ايماندار ۽ انسان دوست هجڻ جي ڪري مشهور. شهر جي مٿين معزز شخصيتن مان هڪ. پر پنهنجي حيثيت جي حلقي ۾ بنهه گهٽ هلندڙ. ذاتي دوستن جو حلقو بلڪل نه. سواءِ زميندار رئيس قربان عليءَ جي، جنهن سان ميٽرڪ تائين هم ڪلاسي هجڻ ۽ هينئر سندس فيملي ڊاڪٽر هجڻ جي ناتي دوستاڻا تعلقات. سي به تڪلف جي حد تائين. زندگيءَ جو هڪ "روٽين" (Routine) گهر ـ ڪلينڪ ـ مريض ـ مطالعو ـ ٻارن سان پيار ـ آچر جي ڏينهن آرام. جنهن ۾ پنهنجي مختصر ڪٽنب، زال امينه، نوجوان پٽ اڪبر، تيرهن سالن جي ڌيءَ ڪلثوم ۽ ٻن سالن جي ڪڪي ساڻ ڪنهن تفريحي هنڌ جو سير.

صبح جو پنهنجي مثالي ڪٽنب سان گڏ نيرن ڪرڻ کان پوءِ ڪلينڪ ويندو آهي. وري هڪ بجي اچي ساڻن گڏ منجهند جي ماني کائيندو آهي. آرام ڪندو آهي. شام جو ڇهين وڳي ڪلينڪ، وري رات جي ماني ڪٽنب سان گڏ. رات جي ماني کان پوءِ ڳپل مهل تائين جاءِ جي اڳيان لان ۾ يا ٻاهر خالي روڊ تي پسار ڪندو آهي. پسار کان پوءِ پنهنجي ڪمري ۾ اچي پڙهندو آهي. ڪيسن تي ويچاريندو آهي ۽ ڪتابن کي "ريفر" (Refer) ڪندو آهي. سندس ڪمرو: سادگيءَ سان هر شي رکيل. بڪ شيلف جي مٿين تختي تي ڪنهن دوائن جي ڪمپنيءَ طرفان ڇپيل ڪئلينڊر. ڪجهه دوائن جو شيشيون ۽ ڪجهه رسالا رکيل. هيٺين خانن ۾ سندس پيشي سان لاڳاپو رکندڙ ڪتابن کان سواءِ ادب، فلسفي، نفسيات ۽ سائنس جي مختلف، برانچن جا ڪتاب نظر ايندڙ. سڄي ڪمري ۾ . در

جي سامهون، پٽ جي پوري وچ تي هڪ تصوير ٽنگيل: فطري نظاري جي. ڪمري جي سادي سجاوٽ ۽ ڪتابن مان ظاهر ٿئي ٿو ته ڊاڪٽر قمر ڪيڏو سادو، گهرو ۽ پنهنجي پيشي کان سواءِ، ٻين علمن جو به مطالعو ڪندڙ آهي. ۽ سنڌس ڪتنب هڪ مثالي ڪتنب آهي.

رات جي ماني ڪائڻ کان پوءِ، ڊاڪٽر پيوءَ کي هنج ۾ کنيو ڳل تي چمي ڏنائينس. ٻن وڏن ٻارن کي به پنيان اچڻ لاءِ چيائين. اندر ڪمري ڏانهن ويندڙ زال ڏانهن ڏسي مرڪيائين. ۽ بنگلي جي اڳيان لان ۾ آيو. چهل قدمي ڪرڻ لڳو. اڪبر ۽ ڪلثوم به ساڻس گڏ هلڻ لڳا. روز مره جون ڳالهيون. ڪاليج جون، پڙهائيءَ جون..... ائين ڳالهيون ڪندا پسار ڪري رهيا ها ته سنڌس نوڪر بخشو اتي آيو.

چيائين: "صاحب اوهان جو فون آهي."

"ڪير آهي؟"

"رئيس قربان علي."

"قربان علي؟" ڊاڪٽر سوالي انداز ۾ ورجايو. پوءِ آهستي، ڄڻ ڪجهه سوچيندي، پڇڪيائين. "ته رئيس 'عمرو' ڪري آيو آهي. چا ٿو چئي؟"

"چئي ٿو ته فون ڊاڪٽر صاحب کي ڏج."

"هون.." ڊاڪٽر ڪڪو بخشوءَ کي ڏيندي، وڏن ٻارن کي پنهنجن پنهنجن ڪمرن ڏانهن وڃڻ لاءِ چئي، اندر، فون وٽ آيو.

رئيس سان ڳالهائڻ بعد، فون جو رسيور رکڻ کان پوءِ کي گهڙيون اتيئي، ڪنهن گهري سوچ ۾ بيٺو رهيو. ۽ پوءِ سوچيندي سوچيندي ٻاهر وڃڻ لڳو.

"چا هي؟" امينه اندران ڪمري مان نڪري پڇيس.

"ڪجهه به نه" زوريءَ آنڌل مرڪ سان وراڻيائين.

"ڪيڏانهن پيا وڃو؟"

"رئيس قربان ڏانهن."

"چو؟ خير ته....." حيرت مان پڇيائين.

"ها ها." ڊاڪٽر ساڳي زوريءَ آنڌل بناوٽي مرڪ سان چيو. "ڪا ڳالهه ناهي. رئيس چيو آهي ته ملي وڃ."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”تہ هو عمري تان واپس اچي ويو آهي؟“

”ها.“

”ڪڏهن؟“

”ڪلهہ.“

”پوءِ اوهان کي اڄ ٻڌايو اٿس!“

”بس.... مان ئي ٿو اچانس.“

”هينئر ڪهڙو ضرور آهي. سڀاڻي ملجوس.“

”نہ.... مان منٽن ۾ ئي ٿو اچان.“

۽ گيراج ڏانهن موٽر ڪڍڻ لاءِ وڌيو.

..... ٿي سگهي ٿو هي ڪانئون مهينو... هن ڪيس ٻڌايو هجي. يا هو سمجهي ويو هجي(؟)

نتيجو..... نتيجو..... نتيجو..... نتيجو..... نتيجو..... نتيجو نتيجو....... بڪواس: ”ڪانسيڪوئنس.“

اوهہ. ”آءِ جسٽي فاءِ اٽ.“ ”آءِ ڪين جسٽي فاءِ اٽ.“..... مونکي ائين ڪرڻ کپندو هو. بلڪل. نہ تہ هوءَ تباهہ ٿي وڃي ها. ”يس اٽ از جسٽي فبل: اٿيڪلي. مارلي. لاجيڪلي.“ ڪوبہ اخلاقي قدر. قانون ڪنهن کي ائين جاڙي پڄهي ختم..... ـــ (چيڪاٽ)

اف! هي ماڻهو: انڌا..... مري پوي ها تہ چون ها ڊاڪٽر جاڙي واٽي..... مان پنهنجي زال سان محبت ڪيان ٿو. هوءَ مون سان. منهنجي نيت ڪڏهن بہ......

”لسٽ.“

”نيور نيور“ بلڪل نہ ائين ڪڏهن بہ نٿو ٿي سگهي. ڪڏهن بہ نہ...... پر سوال آهي....؟

”اٿبارشن.“

هون.... اهوئي ”سالپوشن“ آهي. ”بيس وڌ آئوٽ دئٽ“ واهيات. ذليل رئيس. هُنهہ.

هينئر جڏهن مان وٽس وڃي رهيو آهيان. هو ڇا سوچيندو هوندو: ڊاڪٽر

ويساهه گهاتي ڪئي آهي، اعتماد کي نيس پهچائي اٿس. ڊاڪٽر ڪمينو..... نه، ڪچيون ڳاريون ڏيندو هوندو. هر سنڌي وڏيري وانگر ذليل انسان تون آهين. تون ـ انسان ڪش. تون! جنهن پئسن جي هوڙ ۾ هڪ معصوم جي زندگيءَ کي تباهه ڪرڻ ڪان به ڪونه ڪيبايو. هڪ معصوم، پياري ـ

ڊاڪٽر صاحب اوهان کي چا ٻڌايان ته مان شهزاديءَ کي ڪيڏو ٿو ڀانيا. فراد.

ـــ هوءَ منهنجي زندگي آهي

ـــ قاتل. سنڌ جا زميندار: هنن کي گوليءَ سان اڏائجي. گوليءَ سان...

مان "نروس" ٿي ويو آهيان. نه نه.....؟ "گلٽي ڪانشس" مون ڪوبه گناهه نه ڪيو آهي.

"لئڪ آف مورل ڪريج. نو جو ڪجهه ٿيندو. آءِ ول فيس اٽ."

هينئر هو مون سان ڪيئن پيش ايندو؟ "پولائٽلي"..... يا ـ؟ نيٺ ته وڏيرڪي ذهنيت اٿس. ممڪن آهي..... مان خود بي عزتو ڪندو سانس. پر ساڳي وقت چالاڪ ۽ مڪار به آهي.

ـ ڪورٽ؟

ممڪن آهي؟ "سپوز. بٽ اِٽ از امپاسيبل....؟"

ڪورٽ جو ڪمرو.

"مِي لارڊ انسان جي زندگي ايڏي چيپ ناهي جو ـ مان ڊاڪٽر آهيان. سر، آءِ ايم ڊاڪٽر. ناٽ پيوري ٽين. ييس سر ـ سڊڪشن."

"نو نو. اِٽ از رانگ. اِٽ از رانگ."

"فارنيڪشن"

There was voluntarism between..... under-standing

"بٽ سر... آءِ وانٽ ٽو سي، اوهه! نيور نيور. ڪڏهن به نه."

"وات از موريلٽي؟ اخلاق خود پنهنجي جاءِ تي "ويگ ڪانسيپٽ" آهي. جيڪڏهن ان کي "رليٽو فارم" ۾ نه ڏٺو ويندو. محض بڪواس. ڪنهن حد تائين

عجيب مذاق. اليوشن سر.

"The concept of morality should be measured in relation the vital needs of the particular relative circumstances. Yes, it is the basic principle of ethical sciences: medical ethics, social or what you may classify…."

هنن مخصوص حالتن ۾..... ها سائين، هنن مخصوص حالتن ۾، منهنجو اهو فعل قانوني ڏوهه نه آهي.... نه بداخلاقي، نه ويساهه گهاتي. هڪ انساني زندگيءَ جي اهميت کي آڏو رکي مون اهو هڪ.... فرض سمجهي ڪيو. هن جي هڪ اهم فطري ضرورت کي سمجهي ٿي۔ ۽ ها! چاڪاڻ ته مون چاهيو. منهنجي اندر جي آواز هيٺ، مون انهيءَ کي هڪ اخلاقي فرض سمجهي ڪري ٿي۔

مان ميجان ٿو ته منهنجي ئي صلاح تي رئيس پنهنجو ڪٽنب ڳوٺ کان هتي شهر ۾ مستقل طور آندو. مان ساڻس اڪيلائيءَ ۾ ملندو رهندو هوس. رئيس کان مون اهڙي اجازت ورتي.... صحيح آهي: رئيس جو مون ۾ مڪمل اعتماد هو. مون ڪيس اهوئي مشورو ڏنو ۽ بار بار ڏنو ته: سندس ڏينهون ڏينهن وڌندڙ هيسٽرو ـ مينيا ـ ڪنڊيشنس جو علاج صرف شادي آهي. هن کي پيار گهرجي. هوءَ نوجوان آهي. ساماٿيل سندس سيڪسوئل ارج جي تسڪين لاءِ.... اهو فطري آهي. دوائون: محض عارضي سڪون ڏيندس. رئيس هر دفعي انڪار ڪندي ملڪيت جو سوال کڙو ڪيو. "ييس سر. وات ڪين آءِ ڊو فار هَر؟ سواءِ مشوري ڏيڻ جي! همدردي ڪرڻ جي؟" سئمپٿي (Sympathy) ڪجهه به نا هي. سواءِ رسمي لفظن جي "هيپو ڪريسيءَ" (Hypocrisy) جي. ڇا اهڙي لفظي همدردي هنجو علاج ٿي سگهي ٿي؟ "نو نو..... نو، مي لارڊ نو." (No, No, My Lord No!) مونکي يقين هو ته اهي دورن جا حملا سندس لاءِ هڪ ڏينهن ڪنهن فزيڪل ڊفيڪٽ (Physical defect) جو ڪارڻ بڻجندا. بلائينڊنيس، ڊيفنيس، پئرالئسس آر.... (Blindness, deafness, paralysis or..... سائڪياٽرسٽ......؟ (Psychiatrist)

مونکي فضول لڳو اوهان خود ٿي سوچيو ته.... هڪ فطري.... ۽ ها، مون اها به جاچ ڪئي. پنهنجي منهن هڪ سچي خواهش هيٺ ته ڪاش، هوءَ هتي شهر

۾ ڪنهن سان ”لَو“ (Love) ڪندي هجي. جئين عموماً ڪنواريون ڇوڪريون ڪنديون آهن. ۽ اها ڪهڙي نه سٺي ڳالهه هجي ها. جيڪڏهن هوءَ ڪنهن سان ”لو“ (Love) ڪري ها. پر هوءَ ڪيڏي سادي سودي. هيسيل ۽ سخت پابنديءَ هيٺ! ممڪن آهي، يقين جي حد تائين ته هن تصوراتي دنيا ۾ پنهنجو ڪو محبوب بنايو هجي. ۽ ـ

جڏهن ته فيصلو ڪورٽ ۾ ٿيندو. مان وٽس ڇو ويحان (؟) گاڏي موٽايان (؟) هرو ڀرو مس بيهيو (Misbehave) ڪري..... نه، ممڪن آهي پولائٽلي (Politely) پيش اچي. ۽ هن حادثي کي حقيقت پسنديءَ سان ريئلائيز (Realise) ڪري. مون سان ان سلسلي ۾ مشورو ڪري. اهو وڌيڪ بهتر آهي، ۽ ـ، اهو به ته ٿي سگهي ٿو هي منهنجا اجايا انديشا هجن اجايا.... هن جو شڪ مون تي نه ويندو هجي. اِهو به ٿي سگهي ٿو مون کي نئڊيڇڻ کان وٺي جاڻي. منهنجي شرافت ۽ ايمانداريءَ تي سندس پختو اعتماد آهي. هو منهنجي باري ۾ ائين سوچي به نٿو سگهي، مون جڏهن ڪيس چيو: ”رئيس هن ڪيس ۾ ضروري آهي ته مان سائِس اڪيلائيءَ ۾ ملندو رهان.“

چيائين، ”ڊاڪٽر صاحب انهيءَ ۾ پڇڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي. شهزادي اوهان جو پنهنجو ٻچو آهي. بس رڳو....“

”باسٽرڊ. هيپو ڪريٽ.“ (Bastard, Hypocrite)

”ڊاڪٽر صاحب اوهان کي خبر آهي ته مان ڇئن مهينن لاءِ پاڪ ملڪن ڏانهن زيارت لاءِ وڃي رهيو آهيان. پنهنجا گناهه بخشائڻ. شهزادي جي پارت.....“

ايڏي پروسي هوندي مون ۾ ڪيئن تو شڪ ڪري سگهي! ڪڏهن به نه. مونکي وٽس وڃڻ گهرجي. پر..... انجي معنيٰ ـ؟ هو ڦن کي ڏوهي ٺهرائي. نتيجو؟ غيرت جي احمقانه تصور هيٺ ڪيس ماري ڇڏي ـ اوهه! ڪيڏو ڀيانڪ تصور آهي. وحشي جانور. جهنگلي.

”نو نو. شي از انوسينٽ. شي وڊ نات بي بليمڊ.“ (No, no, she is innocent, she would not be blamed) مان ڪنفيس (Confess) ڪندس. آءِ ول اڪسيپٽ دي ريئلٽي. آءِ ول (I will accept the reality, I will).

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڪيون _ نيم خوابيده _ چهرو _ نهار .. چڪ. ”هائو بيوٽي فل چارمنگ“ (How beautiful, charming) _ نه _ مان انهيءَ ڪان متاثر نه ٿيو هوس. ڪڏهن به نه.

مون رڳو سندس حسن جي ساراهه ڪئي هئي. پر اهو منهنجي ”انٽينشن“ (Intention) تي اثرانداز نه ٿيو هو. مون سندس ضرورت کي آڏو رکي اڳئي سوچي ڇڏيو هو: ”ڪنٽراسيپٽوز“ (Contraceptives) جو استعمال _ ها. مون ڪيترا ڀيرا پاڻ کان سوال پڇيو هو. سوچيو هو: ”لاجيڪلي آءِ ڪنوينسڊ ماءِ سيلف“ (Logically, I convinced myself) ڪرڻ گهرجي. اهو گناهه تي نٿو سگهي. نه ويساهه گهاتي ۽ نه ئي بداخلاقي.

”ليگل ايسپيڪٽ“ (Legal aspect)

اوهوا واضح طور تي سوچيو هوم. سوچي به نٿي سگهيس. ناممڪن هو. ناممڪن پر.

هي اوچتو! اوچتو حادثو! حادثو ئي چئبو. انهيءَ ڏينهن.... اوچتو .. بهرحال اڳي پوءِ ٿيڻو هو. رڳو موقعي جو اندازو رکڻو هو. موقعي جو. خود ئي. پر احمقانه انداز ۾. غلط وقت تي. پر ڇا ٿي تي سگهيو.

”جيجي مان هن سان اڪيلائيءَ ۾ ملڻ چاهيان ٿو“ چيربل اکين جا ڇپر هيٺ مٿي _ نهار _ ڳاڙهو ٽپنڊڙ چهرو _ چڪ _ چپ چرندڙ _ تيز ساهه _ سيني جو اڀار لهوار.

شهزادي

ماٺ

اکيون اکين ۾

شهزادي!

اوچتو _ پاڪر

شهزادي! اهو ڇا

پاڪر جي چڪ زور سان _ تڙپ _ تڙپ

بس (Yes). نمفوليپٽڪ (Nympholeptic)

چمي _ چميون

؟_ چميءَ ۾ انيشئيٽو (Initiative) منهنجو هو ها. منهنجو ٻي خوديءَ وچان. اها چمي!؟ همدرديءَ واري پيار وچان. جيئن هڪ ٻار کي ڏٻي آهي(؟) ڪو اهڙو ارادو جنهن کي جنسي معنيٰ ۾ (؟) نہ_ ٻنهہ نہ.

پر مان سمجهان ٿو تہ، پهرين تہ منهنجو اهڙو ارادو ڪونہ هو، پر پوءِ هن جي خود _سپردگي ۽ پرپور ها، ائين ٿي _

ڇا هي منهنجا ذهني مفروضا آهن؟ هن اڃا ”ريئلائيز“(Realise) نہ ڪيو هجي. اڃا ڪلهہ تہ آيو آهي. پراڻچ شرط مون سان مليو چونہ؟ ملڻ ڪپندو هوس. پر جيڪڏهن جاڻ اڃا نہ پئي هوندس، تہ ڪنهن بہ وقت پئجي سگهيس ٿي. بلڪل. پنهنجي زال کان پڇيو هوندائين. ضرور. ايندو رهندو هو يا نہ. گپل ڏينهن کان مان نہ ويو آهيان. وڃڻ ڪپندو هوم.... هنن گهرايو بہ تہ ناهي! ان جي معنيٰ انهيءَ عرصي ۾ شهزادي نارمل رهي آهي(؟) يا....

”اوهہ ليوات“(Oh, leave it)

جڏهن ڊاڪٽر جي گاڏي رئيس جي بنگلي جي مين گيٽ مان اندر لنگهي تہ ڏٺائين رئيس، بنگلي جي ٻاهرين پاسي واري ٿلهي تي آرام ڪرسيءَ تي وينل. سندس پير ۾ منجيءَ تي وينل ڪمدار. ۽ سندس سامهون ڪرسيءَ تي ڪو ملاقاتي. سندس پراٽو نوڪر ٿورو پر ڀرو بينل. ڊاڪٽر ڪار جو دروازو بند ڪري ٿلهي ڏانهن وڌڻ لڳو. اندر جي هر ڪر وچان. رئيس ڪيس ڏسي اٿيڪي اٿيو هو ۽ ڏانهس وڌڻ لڳو هو. اڳتي وڌي، وڌي اکير ۽ قرب مان ڀاڪر پاتائينس.

”ڊاڪٽر صاحب ڪهڙا حال اٿو؟“ هن گرمجوشيءَ مان هٿ ملائيندي چيو.

”سائين، مهرباني . دعا آهي. خيرن سان موٽي آيَوَ“ زوريءَ آندل مرڪ چپن تي. ذهن ۾ مونجهہ. تجسس، ڪجهہ ڄاڻڻ لاءِ.

۽ پوءِ اهڙي رسمي گفتگو _

سموري گفتگوءَ دوران ڊاڪٽر اشاري طور بہ اهڙو اندازو لڳائي نہ سگهيو. تہ رئيس کي ڪا اهڙي ڄاڻ آهي. هو ٻئي شڪي ذهن سان سوچيندو رهيو. سواءِ ڪنهن نتيجي تي پهچڻ جي. ڪجهہ وقت ائين رسمي ڳالهہ ٻولهہ کان پوءِ. رئيس ڊاڪٽر کي اندر گهر هلڻ لاءِ چيو. هونئن عام طور، رئيس ڊاڪٽر کي اندر تڏهن وٺي

ويندو آهي. جڏهن شهزادي، سندس زال يا وري سندس طبيعت خراب هوندي آهي.

ڊاڪٽر جي دل تيز تيز ڌڙڪڻ لڳي. مار _قتل؟ _اوچتو خيال آيس. رئيس ڏانهن سوال ڀرين نظرن سان ڏسڻ لڳو. ۽ رئيس جڻ سندس اڻ پڇيل سوال کي سمجهندي. اڳيان ٿيندي چيو: ”اچو سائين اچو. اوهان تہ پنهنجا ئي آهيو. اوهان کان ڪهڙو پردو.“

ڊاڪٽر سندس پٺيان هلڻ لڳو.

اندر گهر ۾ : رئيس جي زال ۽ ڌيئس، شهزادي هڪ ئي کٽ تي ويٺيون هيون. هيٺ منجيءَ تي نوڪرياڻي ويٺل. پاڻ ۾ ڪجهہ ڳالهائي رهيون هيون. جڏهن ڊاڪٽر اندر گهڙيو تہ رئيس جي زال رئو ٺاهيندي ڏورو ڇڏيو. ڀري ويٺي ۽ ڊاڪٽر کي ڪيڪاريائين. نوڪرياڻي اٿي بيٺي. شهزادي تڪڙي اٿي ۽ تيز تيز اندر ڪمري ڏانهن وڃڻ لڳي.

”ڪيڏانهن پٽ. ڪيڏانهن؟“ رئيس شهزاديءَ کي ويندو ڏسي، رڙ ڪئي.

هن ڪوبہ جواب نہ ڏنو ۽ ڪنڌ هيٺ ڪري، اجها وڌيڪ تڪڙي تڪڙي اندر هلي وئي.

”هيڏي شهزادي! پٽ ٻاهر اچ. هاڻي ڊاڪٽر صاحب کان ڪهڙو ٿي پردو ڪرين.“

ڊاڪٽر کي. رئيس جو انداز معنيٰ خيز. ڪا چال لڳو.

هوءَ نہ آئي.

پٽس وري سڏ ڪيس. ڪجهہ حجت ۽ رعباتي نموني ۾.

هوءَ ٻاهر آئي. آهستي آهستي. ڪنڌ هيٺ. نظرون جهڪيل لجايل.

منجهيل ڊاڪٽر ”ڇا ڪيان؟“ سوچڻ لڳو.

”ڪيئن ٿئي طبيعت شهزادي؟“ هن رسمي طور پڇيو.

شهزادي ٿالو وٺندي. کيس ڪجهہ عجيب عجيب لڳو. هن کان اڳ جڏهن بہ هو شهزاديءَ کي مخاطب ٿيندو هو. تہ سندس ٿالو وٺڻ بدران ”ٻچا“. ”ڌيءَ“. ”پٽ“ چوندو هوس. ان دوران لاشعوري طور سندس ڌيان شهزاديءَ جي پيٽ ڏانهن کڄيو. هو چور نظرن سان هن جي پيٽ ڏانهن ڌري ڌري ڏسڻ لڳو. انهيءَ فعل کي شعوري طور خراب سمجهندي بہ. سندس نظرون هن جي پيٽ تي کپجي ٿي

ويون پيٽ اڳتي وڌيل، نه وڌيل نظرن جو دوکو (؟). نه ــ هلڪو وڌيل (؟) محسوس نه ٿيندڙ ذهن جو سراب (؟) دوکو. اندازي لڳائڻ جو. نظرن جو، احساس جي منجهيل ذهن جو ــ ڪوبه فيصلو ڪري نه سگهيو. البت تشويش.

"ويهه" لڄايل، ڪنڌ هيٺ ڪري ٿورو پريرو بيٺل شهزاديءَ کي چيائين. پنهنجو اجنبي آواز خود ئي محسوس ڪيائين. هوءَ ٻيءَ کٽ تي ويهي رهي. ماٺ، اکيون هيٺ، جهڪيل بدستور.

رئيس ڪيس پنهنجي سفر، پلي ولايت جي مقدس جاين ۽ اتي جي حالتن وغيره جي باري ۾ احوال ٻڌائڻ لڳو. ڊاڪٽر محسوس ڪيو يا ڪيس لڳو ته ڳالهائڻ جي وچ ۾ رئيس ڪنهن ڪنهن وقت معنيٰ خيز نظرن سان، ڪڏهن شهزاديءَ ڏانهن ته ڪڏهن ڏانهنس پئي ڏٺو.

رات جا يارهن ٿيا ته هن رئيس کان موڪلايو. موڪلائڻ وقت رئيس پلي ولايت کان آندل سامان سوکڙيءَ طور ڪيس ڏيندي چيو: "سائين، رڳو هن لاءِ اوهان کي تڪليف ڏني هيم."

ان جو مطلب ڇا ٿو ٿي سگهي؟ هن اڇا اهو محسوس نه ڪيو آهي.

شهزاديءَ به ڳالهه نه ڪولي آهي. هوءَ وچاري ڪيئن ٻڌائيندي. پر مونکي حقيقت ظاهر ڪرڻ گهرجي. ٻيءَ حالت ۾ غلط فهميون پيدا ٿي سگهن ٿيون ۽ ڪيترا مونجهارا ــ اِهو نه ٻڌائڻ ڏوهه آهي. ٻي معنيٰ ۾ ويساهه گهاتي ۽ ..... ها؟ مون کي سڀ ڪجهه ٻڌائڻ گهرجي. اِهوئي وڌيڪ درست آهي ته رئيس کي سچي حقيقت ۽ اهي اڻ ٿر حالتون ٻڌائي، اٻارشن لاءِ آماده ڪيانس.

پر هيءُ مڪمل سالِيوشن (Solution) ته ناهي، هن جي زندگي؟

شادي!

يس. اِٽ از آلسو پاسيبل (Yes it is also possible)

سندس شادي لاءِ مجبور ٿئي.

غيرت وچان ماري وجهيس.

اوهه! ائين به ٿي سگهي ٿو. اف ــ ! مان..... مون کي گهٻرائڻ نه گهرجي.

جڏهن هي سڀ ڪجهه ڪرڻ لاءِ مان پاڻ کي ذهني طور تيار ڪري رهيو هوس ته

سوچيو هوم مان انهن هاڃيڪار قدرن ڪي مڃڻ ۽ انهن مطابق هلڻ لاءِ پابند ناهيان. جيڪي عام مروج آهن. مان آزاد آهيان. منهنجي هن فعل سان تعلق رکندڙ فرد ڪي مادي توڙي غير مادي نقصان نٿو پهچي. اها هن جي ضرورت آهي. ضرورت علاج جي حد تائين. هن جي پيءُ ڪي ڄڻڻ ۽ نپائڻ جي دعويٰ رکندي، اهو حق ڏئي نٿو سگهجي ته هو پنهنجي مفاد خاطر ڪيس جيئري ئي قبر ۾ دفن ڪري ڇڏي. ڪنهن به پيءُ ڪي اهڙو حق ڏئي نٿو سگهجي.

هون ـ مونکي نروس (Nervous) ٿيڻ نه گهرجي. هڙي حالت پيدا ٿيڻي هئي. لاجيڪلي (Logically).

سچ جي جنگ.

واقعي لڳي پيو ته سچ جي جنگ ٿي آهي. انساني تهذيب جي اعليٰ قدرن لاءِ سچ ـ؟

اسان جي پنهنجن تمنائن جو عڪس آهي. دلي تمنائن جو. مجرد ۽ لطيف روپ ۾. پوءِ اسين انهن دلي تمنائن کي منطقي شڪل ۾ پيش ڪري سچ جو نالو ڏيندا آهيون....

؟..... اهو ڪنهن اوهه. نتشي (Nietsche) ته ان جي معنيٰ.....

ايبسوليوٽلي ناٽ (Absolutely not)

ڇا مان پاڻ کي به نڳي سگهان ٿو؟

"پئراڊاڪس" (Paradox)

عجيب!

اينِي هائو (Any how). بهتر آهي ته مان رئيس کي هن حقيقت کان آگاهه ڪريان. ۽ اهو هن جي دماغ ۾ وهاريان ته اهو ڏر هو. ۽ انهيءَ ۾ منهنجي ڪا به اهڙي نيت ڪانه هئي. جنهن کي جنسي لذت. جنسي لذت جو مقصد يا اهڙي قسم جي بدنيتي چئجي. پر ..... ممڪن آهي ائين چوڻ سان وڌيڪ (Antagonise) ٿئي. بهتر آهي ڪنهن ريت رڳو ڪيس شهزاديءَ جي شادي ڪرائڻ لاءِ آماده ڪيان جيترو ممڪن ٿي سگهي. جلد. ها. اشارشن کان پوءِ ايندڙ پيرين ٿي ملاقات ۾ ساڻس ڳالهائيندس. سواءِ ڪنهن گهبراهٽ جي. مون ته

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪو گناهه ڪيو ناهي، جو اجايو ذهني عذاب پوڳيان.

ڊاڪٽر اهو سوچي، قطعي انداز ۾ فيصلو ڪيو. ان هوندي به هڪ مبهم ڪٽڪندڙ غير تسلي بخش احساس ڪٽي گهر آيو.

۽ پوءِ ڊاڪٽر جي رئيس سان ملاقات ٿيندي رهي. رسمي ۽ دستوري ڳالهيون. ملڻ وقت هر دفعي هن اهڙو ذڪر ڇورڻ لاءِ سوچيو. پر هر دفعي سوچڻ ۽ سوچي ذهني ڪرب ۽ تنتي پيڙا پوڳڻ کان سواءِ ڪجهه ڪري نه سگهيو. هر دفعي جڏهن اٽل ارادو ڪندي به، ڇئي نه سگهندو هو ته پوءِ پنهنجو پاڻ تي ڏاڍا ڄڪ ايندا هيس، ۽ پنهنجو من ڇيد ڪندي سوچيندو هو: اخلاقي جرئت جي ڪمي؟ نه ـ رئيس جي شخصيت؟ نه ـ رئيس جو نارمل ورتاءُ؟ جنهن ۾ محسوس ٿيندڙ ڪا چال؟ نه ـ باقي ڇا؟ ڪجهه به نه. هن دفعي مان ڪيس ضرور چوندس. ائين ڇئي ڇڪتاڻ پيدا ڪندڙ سوچ ڏارا ڪي دبائڻ ۾ ڪامياب ٿيندو هو. ۽ پوءِ وري ـ ملڻ کان اڳ شروعات ڪرڻ لاءِ انداز اختيار ڪرڻ، لفظن جي چونڊ ۽ چالاڪيءَ سان رئيس طرفان اٿندڙ خيالي نقطن جو جواب سوچيندو هو.

پر هو وري به ذڪر ڪري نه سگهيو ۽ نه رئيس ئي ڪا اهڙي ڳالهه ڪئي. ائين مهينو گذري ويو.

هڪ ڏينهن جڏهن، ڊاڪٽر ڪلينڪ ۾ ڪنهن مريض کي چڪاسي رهيو هو ته رئيس جو فون آيس. جنهن ۾ هن کيس رات جي ماني ساڻس گڏ کائڻ لاءِ دعوت ڏني. ظاهر آهي، ڊاڪٽر انڪار ڪري نه سگهيو ۽ گهر ڇئي ڇڏيائين ته هو رات جي ماني رئيس وٽ کائيندو. رات جو مانيءَ تي، جڏهن ماني کائي رهيا هئا. تڏهن به رئيس جو ورتاءُ ساڳيو نارمل هو. مهذب ۽ گهرائپ وارو. هر بناوٽ کان خالي پائنجندڙ. البت ڪنهن ڪنهن وقت پاڻ. جهٽڪ ڪنهن گهري سوچ جي تهيءَ ۾ پئجي ٿي ويو. ته وري ڪنهن ڪنهن مهل سندس کل اجائي. سواءِ ڪنهن ڪارڻ جي ٿي لڳي. جڏهن ته ڊاڪٽر منجهيل. ڪنهن مهل ته موڳوئي موڳو. ان هوندي به هن پنهنجي ليکي ڪوشش ڪري رئيس کي اهو محسوس ٿيڻ نٿي ڏنو ته ڪو پاڻ غائب دماغ آهي، يا سندس سوچ ڪنهن ٻئي هنڌ آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مانيءَ ڪانپوءِ جڏهن نوڪر سندن آڏو چانهه رکي ته رئيس ڪيس چيو "بس، چانهه جا ٽانو پوءِ کڻجانءِ، تون وڃ ۽ در بيڪڙيو وڃ" هو هليو ويو.

"ڊاڪٽر صاحب، اوهان سان هڪ اهم مسئلي تي ڳالهائڻو هو." رئيس جڏهن اوچتو ڊاڪٽر ڏانهن نهاريندي چيو، "انهيءَ ڪري اوهان کي...."

"هاها، چو نه ـ" ڊاڪٽر پنهنجو پاڻ کي ڪرسيءَ تي ٺاهيندي چيو. ڪوڪلي، بناوٽي مرڪ، اندر ۾ هر ڪر بيقراريءَ ساڻ.

"اوهان ته پنهنجا ئي آهيو بنهه گهر جا ڀاتي. اوهان کان ڪي ڳجهو ـ".

هو خاموش ٿي ويو. لڳي پيو مناسب لفظن ۾ مقصد بيان ڪرڻ لاءِ پتوڙي رهيو آهي. ڊاڪٽر قمر سندس منهن ۾ تجسس وچان نهاري، سندس لفظن جو بي چينيءَ سان انتظار ڪرڻ لڳو.

"مون سوچيو هو "رئيس چوڻ لڳو، "شهزاديءَ جي شاديءَ جي باري ۾ اوهان سان صلاح ڪريان."

"هون ـ" ڊاڪٽر اجا اڳتي ٻڌڻ لاءِ پوري ڌيان سان ڏانهن تڪڻ لڳو.

"اوهان جو ڇا خيال آهي؟" ڪجهه وقفي جي ماٺ ڪانپوءِ رئيس پڇيو.

"ها سائين، مون ته اوهان کي اڳ ۾ به ڪيترا ڀيرا اهوئي مشورو ڏنو هو. مان اوهان سان متفق آهيان." ڊاڪٽر وراڻيو ۽ خاموش ٿي ويو.

ڊاڪٽر چپ. رئيس چپ. اها خاموشي ڪجهه عجيب لڳي ٿي. خالي خالي. خاموشيءَ جو اهو خال تقاضا ڪندڙ ته ڳالهائي ان کي پرِيو وڃي. رئيس، ڊاڪٽر ڏانهن ڏٺو. ڪجهه اهڙين نظرن سان، جن ۾ ڪجهه اڪلڻ لاءِ توقع هجي. ۽ ڊاڪٽر جي اندرين بيقراري. رئيس کان وڌيڪ ٻڌڻ لاءِ اتساهه رکندڙ. انهيءَ خاموشيءَ دوران ڊاڪٽر قمر کي اوچتو خيال آيو: رئيس کي سموري حقيقت کان آگاهه ڪرڻ جو ۽ سڀ ڪجهه اڪلڻ لاءِ جڻ ڪا اندرين قوت ڪيس همٿائي رهي هجي ۽ شعور ابتدا ڪرڻ لاءِ مناسب لفظ ڦولهيندو هجي.

"ڊاڪٽر صاحب" رئيس خاموشيءَ کي ٻڳو.

"جي." ڊاڪٽر اوچتو سجاڳ ٿيندي چيو.

"ڳالهه دراصل هيءَ آهي ته." هٻڪندي رئيس چيو، "شهزاديءَ کي ٻيمت ٿي پيو آهي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”پيٽ!“ ڊاڪٽر اکيون ڦاڙي ڏانهنس ڏٺو. رئيس انهيءَ مهل چڱيءَ طرح سندس منهن جو رنگ بدلجندو ڏٺو.

”ها پيٽ. شهزاديءَ کي پيٽ ٿي پيو آهي ڊاڪٽر صاحب.“ رئيس آهستي آهستي چوڻ لڳو. ”انهيءَ جي باري ۾ اوهان سان ڳالهائڻو هو.“ هو گهڙيءَ ڪن لاءِ خاموش ٿي ويو.

ڊاڪٽر پنهنجي سيني اندر ڌڙڪندڙ دل جو ڌڙڪو محسوس ڪيو. ۽ ڪرسيءَ تي پاسو بدلايو ۽ پوءِ مٿي پولار ۾ نهاري، اکيون ٺمڪايون ۽ اوچتو چيو: ”رئيس.“ سندس آواز بدليل هو. ”مون کي اڳئي خبر هئي - ها، مون کي ان نتيجي جي خبر هئي، قربان علي.“ چند ڪنن لاءِ چپ ٿي ويو. رئيس جون اکيون بدستور سندس منهن ۾ هيون.

”دراصل... آ...“ هو هٻڪيو. ”آ... دراصل مون کي اڳ خبر هئي - رئيس، شهزاديءَ کي اهو پيٽ مون مان آهي.“ هن آخري جملو ٽڪڙو ۽ جلدي چئي ورتو.

رئيس ڏانهنس تڪيندو رهيو: عجيب ۽ حيرت گهٽ. افسردگي وڌيڪ لڳي پيو هن کي انهن لفظن جي توقع هئي. ان ڪري سندس اکين ۾ حيرت کان وڌيڪ ڪا مبهم معنيٰ هئي. هن هڪ ٿڌو ساهه پريو. ساهه. جوان - چئو ته ڪنهن مفهوم کان خالي. اندازو نه پيو ٿي سگهي ته اهو ساهه اطمينان جو هو يا صدمي جو. ”ها. رئيس. اهو ٻار مون مان آهي. شهزادي ٻي ڏوهڻ آهي. ۽....“ هن ڪن رکي چيو. ”مان به - پنهنجي پنهنجي جاءِ تي. مون ائين جاڻي ٻجهي ڪيو.“ هينئر سندس ڳالهائڻ ۾ رواني اچڻ لڳي. ”مان سمجهان پيو ته مون کي ائين ڪرڻ گهرجي. هڪ همدرد انسان جي حيثيت ۾.“ ڪن ماٺ کان پوءِ وري چوڻ شروع ڪيائين. ”اها شهزاديءَ جي ضرورت هئي ۽ آهي. سوال آهي ملڪيت جو. جو اوهان جو مفاد آهي. هوءَ انهيءَ لاءِ ڇو پوڳي؟ ڇا اوهان شاديءَ کان سواءِ رهي سگهيو؟ رئيس، معاف ڪجو. اوهان جي ذات بابت.... جيڪڏهن اوهان خراب نه سمجهو ته - منهنجو مطلب آهي ...... خير.... پوءِ ڇا هوءَ انسان ناهي. ضرورت محسوس نه ڪندي هوندي؟ ڇا اوهان فطري ٻڪ کي ٽاري سگهو ٿا؟ دٻائي سگهو ٿا؟ يا ختم ڪري سگهو ٿا؟ معاف ڪجو - اوهان ته مهيني ۾ الاءِ.... خير -“

”بس ڊاڪٽر صاحب گهنگار...“

”ڪا ڳالهه ناهي رئيس.“ هن ڦڪي مرڪ سان چيو، جا طنز سان پريل هئي. ”رئيس، مان ڪنهن به اهڙي اخلاقيات ۾ ويساهه رکندڙ نه آهيان، جا ٻئي انسان کي ڪنهن به شڪل ۾ غلام رکي ۽ محض پنهنجي ذاتي مفاد لاءِ ٻئي انسان کي ڪنهن به نموني ۾ چيپاڻي. هن معاملي ۾ اوهان خود ڏسو ته ذاتي مفاد جو جذبو ڪيڏو نه ڪريل آهي جو اوهان کي هڪ معصوم جي زندگي ـ سو به پنهنجي نياڻي.... بهرحال منهنجي آڏو منهنجو اهو فعل ڪا به بداخلاقي يا گناهه ڪونهي. هتائين منهنجي آڏو، اهو فعل هڪ رليٽو مارئلٽي (Relative morality) هئي. ها، رليٽو مارئلٽي. يعني ته، يعني ته.... سنڌيءَ ۾ انهيءَ کي ڇا ٿو چئي سگهجي. نسبتي اخلاقيات. پر اهو لفظ به پورو مفهوم ادا نٿو ڪري. اوهان نه منهنجي مقصد کي سمجهي ويا هوندا... ها، رئيس قربان علي خان. دنيا ۾ هر شي رليٽو (Relative) آهي... سو مون هڪ معصوم، بي گناهه نوجوان نينگر جي زندگيءَ ۽ سندس بنيادي ضرورت ۽ اها ضروت پوري نه ٿيڻ جي حالت ۾ پيدا نڪ نتيجن کي آڏو رکيو، جو ظاهر آهي منهنجي آڏو سڀ کان وڏو اخلاق هو (۽ آهي) ان کي اخلاقي فرض چئوس يا هڪ ڊاڪٽر جي حيثيت سان ـ

”ان کان سواءِ هڪ ٻئي به امڪان کي نظرانداز ڪري نٿو سگهجي. هاڻي اوهان خود سوچيو، جڏهن اوهان ڪنهن عورت سان هڪ ڪمري ۾ بند هجو ۽ اهڙو شڪ نه ڇا پر يقينن شهزاديءَ کي به هجي، ته اوهان ڇا ٿا سمجهو؟ هوءَ ڪنواري، ڪنهن وقت کان سامايل ڇا سوچيندي هوندي؟ اڃا به صحيح چئجي ته ڇا تصور ڪندي هوندي. ۽ اهڙي قسم جا تصور ظاهر آهي ته سندس.... بهرحال اوهان يقين ڄاڻو جيڪڏهن سندس فطري ضرورت، فطري انداز ۾ پوري نه ٿئي ها، (يا ٿي) . ته سندس ريپريسڊ ڪامپليڪسز“ (Repressed complexes) انتهائي پيچيده شڪل اختيار ڪن ها (۽ ڪندا) . ڪيس پونڊڙ دورا شدت اختيار ڪري، سندس نارمل شخصيت جا ياڳا ڪري ڇڏيندا ۽ سندس لاءِ جسماني عيب: انڌائپ، ٻوڙاڻ، مستقل چريائپ يا ٻئي ڪنهن جسماني عيب يا اڌ رنگ جو ڪارڻ بڻجندا. مان اوهان کي وري به يقين ٿو ڏياريان ته منهنجي آڏو نڪتو سندس صحت ۽ حياتيءَ جو هو. نڪي جنسيت يا شيطاني خواهش جو.

هو چپ ٿي ويو.

”رئيس.“ هن وري چوڻ شروع ڪيو. ”بهرحال، مان اوهان جي انهيءَ راءِ سان متفق آهيان تہ اوهان سندس شادي ڪرايو. پر... منهنجي خيال ۾، انهيءَ ڪان اڳ ۾ ضروري آهي تہ ٻار ڪيرايو وڃي. ٻار ڪيرائڻ لاءِ مان انهيءَ ڪري نہ چئي رهيو آهيان تہ، اهو حرامي آهي. هر ڄمندڙ ٻار نہ حلالي هوندو آهي نہ حرامي. هو فقط انسان هوندو آهي، پر مان انهيءَ ڪري ٿو چوان جو، اسان جي سماج ۾ ..... بهرحال مان اها جوابداري ڪٺان ٿو. جينوٽيڪ اها ڪا ڏکي ڳالهہ ناهي. مون کي اهو احساس آهي تہ، اوهان کي روحاني اذيت پهتي هوندي، انهيءَ لاءِ مونکي ار...“

”پر ڊاڪٽر صاحب.“ رئيس، ڊاڪٽر جي ڳالهہ ڏانهن ڪوبہ ڌيان نہ ڏيندي بي وسيءَ مان چيو. ”هوءَ ٻار ڪيرائڻ لاءِ تيار ناهي. مان پاڻ انهيءَ خيال ۾ هوس تہ سندس ٻار ڪيرايو وڃي. پر هوءَ سخت ضد ڪري بيٺي آهي. هن جي ڳالهائڻ مان مونکي يقين آهي تہ، جيڪڏهن هن جو ٻار ڪيرايو ويو تہ هوءَ صدمي هيٺ پنهنجو دماغي توازن وڃائي ويهندي. ها ڊاڪٽر صاحب.“ هن ساهہ پريندي چيو. ”ان ڪان سواءِ سيني نوڪرياڻين کي خبر پئجي چڪي آهي، ظاهر آهي تہ ڳالهہ لڪي ..... ڊاڪٽر صاحب، انهن سيني ڳالهين کي ذهن ۾ رکي اوهان پنهنجي راءِ ڪان...“ هو چپ ٿي ويو.

”رئيس.“ ڊاڪٽر هن جي خاموشيءَ کي ڏسندي چيو. ”هن سلسلي ۾ مان اوهان جي هر ممڪن مدد ڪندس. اوهان بي ڌڙڪ چئي ڏيو جو ڪجهہ اوهان هن باري ۾ سوچيو ٿا.“

”ڊاڪٽر صاحب ..... دراصل مون کي چوندي بہ شرم پيو ٿئي، پر..... ڇا ڪجي حالتون ئي اهڙيون آهن. ۽..... ڇوڪريءَ جو پيءُ هوندي..... پر... دراصل منهنجو...“ هو چپ ٿي ويو.

”نہ نہ... اوهان بي حجاب چئي ڏيو.“ ڊاڪٽر تجسس ڀريل سوالي نگاهن سان ڏانهنس ڏسڻ لڳو. ”ڊاڪٽر صاحب، منهنجي خيال ۾ اوهان شهزاديءَ سان شادي ڪريو.“ هن اوچتو تڪڙو چئي ڏنو.

”مان!!؟...“ ڊاڪٽر حيرت مان ذري گهٽ رڙ ڪئي. ”يعني مان؟!“ پوءِ پاڻ سنڀاليندي چيائين. ”رئيس، مان اڳئي شادي شده آهيان، ۽ ٽن ٻارن جو پيءُ مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجي زال سان محبت ڪيان ٿو. اهو ڪيئن ٿو ممڪن ٿي سگهي! اوهان ڪٿي پڙهيو... منهنجو مطلب آهي تہ....."

"ڊاڪٽر صاحب پڙهيو هئو..... اوهان پاڻ سمجهي سگهو ٿا تہ... ڪير پڻ....."

"نہ نہ.... هن ۾ تہ مان بہ اوهان جي..."

"پر اوهان انڪار ڇو ٿا ڪريو؟ اهو ضروري ناهي تہ ٻي شادي ڪرڻ سان ڪو پهرين زال جي محبت ۾ گهٽتائي اچي ۽ جڏهن تہ شريعت محمدي موجب هڪ کان وڌيڪ شاديون ڪري سگهو ٿا."

"پر.... پر مان پنهنجي زال سان پيار ڪيان ٿو ۽ هن سان گڏ زندگيءَ ۾ مطمئن آهيان... ۽ رئيس." هن لفظن تي زور ڏيندي چيو. "مان هڪ ئي وقت هڪ کان وڌيڪ زالون رکڻ جي اصول کي ننديان ٿو. اِهو عورت سان نسورو ظلم آهي. عورت جي سخت توهين. انسان جو مذاق." هن پاسو بدلايو. "ان کان سواءِ، رئيس مان اهڙن اصولن، احڪامن يا قدرن کي نندينڊو آهيان جنهن مان انسان کي غلام رکڻ يا هن جي ڪنهن طرح سان توهين ڪرڻ جي اجازت هجي. پوءِ اهي اصول اخلاقي قدرن جي نالي ۾ هجن يا سماجي ريتن جي نالي ۾ هجن...."

"پر شهزاديءَ جي پيٽ ۾ اوهان جو ٻچو آهي. اوهان جو تخم.. رئيس غصي گاڏڙ هلڪي جارحانہ انداز ۾ چيو.

ڊاڪٽر خاموش، منهن ڳاڙهو ٿيل.

منهنجو تخم؟ تخم؟؟... بليڪ ميل ڪرڻ ٿو چاهي، ذليل. ڪريل ذهنيت. ڊاڪٽر کي ٽڪرا ٽڪرا خيال آيا. هن پاڻ کي ڊپريسڊ ٿيندو محسوس ڪيو.

"رئيس." ڊاڪٽر پاڻ تي ضابطو مڙهيندي چيو. "منهنجي آڏو ٻار کيرائڻ ڪو مسئلو ناهي. پر جيڪڏهن... جيڪڏهن اوهان ٻار ڪيرائڻ نٿا چاهيو. يا اوهان جي ذهن ۾ اهو وينل آهي تہ. اهو حرامي ٻار آهي ..... اوهان ان جو خيال نہ ڪندا... بهرحال مان ساڻس شادي ڪري نٿو سگهان. اِهو ناممڪن آهي. ناممڪن."

"ڊاڪٽر ...." رئيس ڊانهنس نهاريو ۽ هلڪيو مرڪيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڊاڪٽر کي انهيءَ ڦڪي مرڪ ۾ نهار ۾ ننگي مڪاري نظر آئي.

"ڊاڪٽر اوهان پنهنجي هن فعل کي ڪٽي کهڙي بہ انداز ۾ پيش ڪري، پاڻ کي حق تي ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪريو. پر اسان جا سماجي قدر... ۽ پڻ قانون... اوهان کي...." رئيس قانون جي لفظ تي زور ڏنو ۽ اڳتي صاف گوئيءَ سان پنهنجو مقصد ٻڌائڻ جي جرئت (شايد) ساري نہ سگهيو. انڪري هٻڪندي هٻڪندي تز لفظ ڳولڻ لڳو. جيئن ڊاڪٽر مشتعل نہ ٿئي. پر هوائين ڪرڻ ۾ ناڪام ويو ۽ چپ ٿي ويو.

ڊاڪٽر پنهنجي لڳايل اندازي مطابق ان کي صاف ڪيو. "اوهان جو مطلب آهي ڪورٽ؟"

"جي؟ نہ نہ .... منهنجو اهو طلب تہ ناهي.... پر...."

"اوهان ڪورٽ ۾ وڃي سگهو ٿا." ڊاڪٽر گهرائيءَ مان ۽ فيصلي ڪن انداز ۾ چوندي اٿيو ۽ ٻاهر وڃڻ لڳو.

رئيس سڏيس، هن ان تي ڪوبہ ڌيان نہ ڏنو. ڊاڪٽر ٻاهر بيٺل پنهنجي گاڏيءَ ۾ ويهي زور سان در بند ڪري، ڪار اسٽارٽ ڪئي.

ڪار ۾ ٻهرين تہ ڪيس هلڪي پڇتاءَ ۽ پنهنجي انتهائي بي حسيءَ سان گڏ، مبهم طور پنهنجو پاڻ پنهنجن نظرن ۾ ڪريل هجڻ، بي عزتو ٿيل جو احساس ٿيو. پر پوءِ ذهن کي جهٽڪو ڏئي، شعوري طور ان احساس کي دٻائڻ ۾ ڪامياب ويو. جو ڪيس انهيءَ لاءِ ڪافي وزني دليل هٿا. پڻ ان سان گڏ، نامطمئن هجڻ جو هلڪو_هلڪو احساس ڪيس اندر ئي اندر ڪرٽ، ڪرٽ ڪرڻ لڳو.

"ذليل - ڪميڻو" ڏند ڪرٽيندي ٻڙڪيائين. "ڪورٽ هون. آءِ ول گو ديئر (I will go there) دراصل مون کي اڳ ۾ ئي هن سان ذڪر ڪرڻ کپندو هو. جڏهن عمري ڪان واپس آيو هو. احمق آهيان. بزدل."

پڇتاءُ

اڪيون شهزاديءَ جون. چڪ، پاڪر بي خوديءَ وچان. چمي، چميون. تڙپ، خود سپردگي مون چمي چو ڏني؟

"ڪنٽراسپيٽو" (Contraceptive)

هون، جلدي بازي....

چهرو شهزاديءَ جو، چڪ، تڙپ.

لاشعوري طور؟... پوءِ مون رليٽو مارلٽيءَ (Relative morality) جو جواز ڳوليو. شعوري سطح تي.... پنهنجي اندرين غير واضح خواهش کي ”جسٽيفاءِ“ (Justify) ڪرڻ لاءِ.... نو نو (No, no) قطعي نہ. ايبسوليو ٽلي نات (Absolutely not). مان پاڻ کي دوکو ڏئي نٿو سگهان. ڪڏهن بہ نہ. مان پاڻ کي دوکو ڏئي نٿو سگهان. مون سندس زندگيءَ ۾ ضرورت کي ئي آڏو رکي. جيڪڏهن منهنجي آڏو محض خواهش جي تسڪين هجي ها تہ مان بين ڪيترن هنڌن ۾ هٿ آيل موقعن اوهہ. ڊيم اِٽ (Oh, dam it)

۽ ڊاڪٽر خالي ذهن سان گاڏيءَ جي اسپيڊ تيز ڪري ڇڏي. گهر ڏانهن وڃڻ لاءِ.

(ڏرتي پبليڪيشن. پهريون ڇاپو، 1974ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سونهان اڻ سونهان

لڳاتار ٽن سالن کانپوءِ ...

يونيورسٽيءَ جي اولڊ ڪئمپس جي ورانڊي مان لنگهندي ايڊيوڪيشن ڊپارٽمينٽ ڏانهن ويندڙ دروازي وٽ اوچتو مٽس نظر پئي! هڪ اتفاقي حادثو. جنهن حادثي لاءِ ”جيڪڏهن ملي پوي ته پوءِ....“ بابت ڪيترا ڀيرا سوچيو هئائين. اها آهي. ساڳي، بنهه ساڳي، ٿوري تبديليءَ سان. ساڳيو اداس، ڳنڀير، وياڪل چهرو، سانورو. هن تبديليءَ سان ته سندس چهڪندڙ ۽ ڀهڪندڙ سانورو پڻ، جيڪو چمڪ جو باعث بڻبو هو. سو ڪاراٽيل

هن جي نهارٽيءَ مان پڪ ٿيس ته. هن کيس ڏٺو آهي. سندس دل ڌڙڪي، اندرين تبديلين ڪارڻ پنهنجي منهن جو رنگ بدلجندو ۽ نرڙ تي پگهر محسوس ڪيائين.

ايتري عرصي کان پوءِ ائين، اوچتو ملڻ تي، جنهنجو في الحال وهم ۽ گمان به ڪونه هوس. نه رڳو سندس وجود ڌڏي ويو، پر جڻ ڳپل عرصو اڳ وڏي جاکوڙ کانپوءِ مروٽيل ۽ چيپاٽيل ڏوهه جو احساس ڪَر کڻي بيٺس. اهو سياويڪ هو. ائين جڻ ورتل قرض کي وسارڻ کانپوءِ، اوچتو سندس اڳاڙيندڙ ملي وڃي.

اندرين اٿل کي دٻائڻ لاءِ اچرج، حيرت ۽ خوشي ڀاڻ تي مڙهيندي، مرڪندي ڏانهنس ڏٺائين. سندس ابتڙ. هن جي منهن تي اوچتي ڳنڍجاٽيءَ ڪري، ڪابه تبديلي ڪانه. ساڳي ڳنڀيرتا، خاموشي چهري تي. منهن لڳندڙ خشڪ. جڻ وينشنگ ڪريم لڳل ۽ چڳيءَ طرح مهٽيل. (پر کيس ڄاڻ هئي ته هوءَ وينشنگ ڪريم استعمال نه ڪندي آهي.) هر عام رواجي ملاقات وانگر، ٻئي هڪٻئي کي ڏسندا رهيا، ڪي گهڙيون.

”تون هتي ڪيئن؟“

”ايم ايڊ جي داخلا لاءِ انٽرويو ڏيڻ آئي هيس.“

”تي ويو؟“

”ها.“

”داخلا ملي ويندي!؟“

”سرڪار موڪليو آهي انهيءَ ڪري ملڻ ئي گهرجي!“

چپ، ڪي گهڙيون.

”تنهنجا ڪهڙا حال آهن؟“

”بس، ٺي... ڪ ني.“

”ساڳي ئي هنڌ آهين؟“

”ها، ٺٽي ۾.“

”فيمليءَ سميت؟“

”ها.“

ڪيس اهڙي قسم جي سوالن منجهان اوچتو هڪ قسم جو ڊپ ٿيڻ لڳو. اهڙو ڊپ، جيڪو پنهنجي پَر ۾ ڪاميابيءَ سان ڏوهه لڪائيندڙ ڏوهاريءَ کي، وڪيل جي آڏي پڇا تي وڪوڙي ويندو آهي. اهڙي قسم جي سوالن کان بچڻ لاءِ هن ستت رت ڏني. گڏجي چانهه پيئڻ لاءِ.

هن سندس منهن ۾ ڏٺو. سوال ٻڌجي. جڻ نه اها رت اڻ .. رواجيءَ طور، اخلاق کان ڪريل، ڪنهن اڻ جاتل شخص کان غير واقف عورت کي پهرين ئي گڏجاڻيءَ ۾ وات ويندي ڏنل هجي.

”چو؟“ حقيقت جي تهه کي پهچندي چيائين. ”مون سان گڏ چانهه پيئڻ پسند نه ڪندينءَ؟“

”هل.“

علي بابا ريسٽورينٽ جي فيملي روم ۾ اچي ويٺا. سڄو رستو، جيڪو پنجن منٽن جو هو، خاموش رهيا. رستو ساڳيو هو، جنهن تان هو اڍائي سال اڳ جڏهن بي ايڊ ۾ پڙهندا هئا، ڪيئي ڀيرا لنگهي چڪا هئا. هوٽل به ساڳي ۽ فيملي ڪمرن منجهان هڪ ڪمرو به ساڳيو. پاڻ به ساڳيا: هڪ ماستر ۽ ٻي ماسترياڻي. سڀ ڪجهه ساڳيو هوندي به، اوپرا اوپرا. ايڏو ويجهو هوندي به، اڻ سڃاتل، اڻ -

جاتل!

ڪمري ۾ ڪجهه اُبس هئي، هن ڪان اڳ وينلن جي شايد ڪا گهڙي اڳ اتي ويا هئا. جي ڇڏيل گرمي، سگريٽن جي دونهين جي بوءِ سان.

"آئس ڪريم."

"نه، چانهه."

"گرمي آهي!"

"توڪان شايد وسري يو آهي ته مان چانهه جي وڏيڪ پياڪ آهيان. گرمي هجي يا سردي."

هينئر ڪيس ياد آيو ته هوءَ اعصابي ڪمزوريءَ ۾ وائيءَ جي سور سبب ٿڌو ڪڏهن به نه واپرائيندي آهي، ۽ نه ئي پڪي جي هوا هيٺان ويهندي آهي.

سندس جهلڻ جي باوجود چانهه هن ٺاهي.

"تون ڪڏهن دادوءَ ويندينءَ؟"

"سڀاڻي."

"انٽرويو بلڪل پورو ٿي ويو؟"

"ها."

دراصل هن چاهيو پئي ته ڳالهين جو اهڙو لڳاتار ۽ رڌل سلسلو شروع ٿئي، جنهن سان هيءُ ماحول ۾ هن جي موجودگيءَ ڪري، جيڪو هنيانءَ تي بار ٿي بيٺو هوس ۽ چانهه جي احمقانا صلاح جي ڪري پڇتاءَ جو پيدا ٿيل احساس انهيءَ هيٺان دٻجي وڃي.

"ماسيءَ جي طبيعت ڪيئن آهي؟"

"ساڳي."

سوچڻ لڳو: اڃا ساڳي حالت ۾! هن ڪي، هن وقت تائين مرڻ ڪپندو هو. هنن ٽن سالن جي دوران، سندس باري ۾ سوچيندي، ويچاريو هئائين ته ماٽس مري چڪي هوندي.

"ڪمزور ته ڪافي ٿي وئي هوندي."

"فطري آهي."

"تون به لهي وئي آهين؟"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”سچ پچ!“ انتهائي ڪنجوسيءَ واري مرڪ سان چيائين. ”توکي ڏسڻ ۾ دوکو ٿيو آهي.“

هُن سندس منهن ۾ گهوري ڏٺو: اصل عمر کان وڏي پئي لڳي. سندس مٿي تان رئو ترڪي ڪلهن تي اچي ويو هوس. وارن ۾ چِدا چِدا اڇا ڏنائين اکين ۾ چمڪ. سانورو ڪاراٽيل. پيلاڻ مائل رنگ.... اوچتو. ٽي سال اڳ. پڙهڻ جي دوران جڏهن ڪيس هڪ شديد انديشي جي احساس هيٺ لڳندو هو ته. هوءَ بہ ماءُ وانگر سلهہ ۾ ونجي!! ان احساس جي انومان جو ساپيان روپ پاتيائين. سندس منهن جي ڏسٽي ۾. نہ چاهيندي بہ سندس منهن ۾ چتائي ڏسڻ لڳو. نہ چاهيندي بہ هن جو چهرو. مستقبل جو سلهہ هاٿو. ڏبرو. ڪاراٽيل. اندر پيهيل کوپن ۾ چمڪندڙ مٽڪيون. تڪليف سان کجندڙ ساهہ کري. هيٺ مٿي ٿيندڙ هڏائين ڇاتيءَ جو پڃرو. ڦهلجندڙ سسندڙ ناسون. ڳل اندر ويل ڪبن سمان!! سندس لاءِ همدرديءَ جا احساس جاڳيس. اوچتو خيال: پيلي سائي ڪانگهاري جوءِ دل ڪچي!

ٽي سال اڳ:

سيڪنڊري اسڪول جي ماسترن لاءِ ٽريننگ جي ڪورس. بي ايڊ ۾ گڏيا. ڏناٺون ڏسندا رهيا. نوٽس. ليسنن جي تياريءَ جي سلسلي ۾ ملندا رهيا. گهرا ٿيندا رهيا. سواءِ ڪنهن شعوري ڪوشش جي هڪ ٻئي جي ويجهو ايندا رهيا. هڪٻئي کي سمجهندا رهيا. ڪڏهن ڪڏهن فلم جو پروگرام. لگ پگ روز. انٽرويل جي دوران علي بابا ريسٽورينٽ ۾ چانهہ. ڪچهريون. ڳالهين جو نہ ٽٽندڙ سلسلو.

هڪ ڀيري هن کيس پنهنجن گهريلو حالتن بابت ٻڌايو:

پاڻ گهر ۾ ٽي ڀاتي آهن. پاڻ. سندس ماءُ ۽ ننڍو ڀاءُ. جيڪو هاءِ اسڪول ۾ پڙهندو آهي. سندس پيءُ تپيدار هو. ماڻس پرائمري اسڪول ۾ ماستريائي هئي. ٻنهي جي شادي پيار جو نتيجو هئي. ڇهن سالن کانپوءِ جڏهن هوءَ پاڻ اڃا ننڍڙي هئي. پٽس تپيدار. ماڻس کي بلڪل ڇڏي ڏنو. ان وقت سندس ننڍو ڀاءُ. ماڻس جي پيٽ ۾ هو. پيءُ جو چهرو. جيڪو ننڍپڻ ۾ ڏٺو هئائين. اڃا تائين ذهن ۾ نقش ٿيل آهي: پنگ پيئڻ ڪري ڳاڙهيون اکيون. ڪاراٽيل چپ ۽ منهن تي ماتا جا داغ. ڳاريل.

۽ پوءِ ماڻس ڪي سلھ ٿي پيئي، يا ڪيس اڳيئي سلھ جا اثر ھا، جيڪي پوءِ ظاھر ٿيا. چاڪاڻ تہ سندس ماءُ يعني ھن جي ناني بہ سلھ وگھي مئي ھئي.

۽ ھينئر ھوءَ پاڻ گھر ڪي سنڀاليندڙ ھئي. ڪمائيندڙ. سلھ ورتل ماءُ جي پرگھور لھندڙ ۽ ننڍي ڀاءُ جو آئيندو سنواريندڙ. خاموشي. ڳنڀيرتا ۽ سنجيدگي سندس شخصيت جو جز بڻيل. ڳالھائڻ ٻولھائڻ ۾ نھنائي. بردباري خدمت ۽ شفقت جو اظھار. سندس خاصيتون بڻيل.

ملندا رھيا. ھڪ ٻئي کي ويجھو ايندا رھيا. جيتوڻيڪ ٻنھي مان ڪنھن بہ ھڪ ٻئي سان آئيندي ۾ ميلاپ جو چٽو ۽ کليل اظھار نہ ڪيو، پر ھن ۾ ڪوبہ شڪ ناھي تہ، سندن ھڪ ٻئي سان اڳتي ھلي مستقل وابستگيءَ جو چٽو ۽ گھرو احساس ٻنھي کي ھو. لاشعوري طور پنھنجي پنھنجي جاءِ تي ٻنھي کي لڳندو ھو تہ. پاڻ اڳتي ھلي ھڪ ٻئي جا ٿي ويندا: ذڪر نہ ڪيل. اڻ کليل. ڪڏھن اظھار نہ ڪيل. محض ڳڍيل سمجھہ. مستقبل بينيءَ جي ڳڍيل احساس ھيٺ. وابستگيءَ جو وعدو! ۽ ان ۾ لڳندڙ اھڙو ويساھہ. جو ڪڏھن بہ ٻنھي مان ڪنھن کي اظھار جي ضرورت محسوس نہ ٿي.

پاڻ چاھيندو ھو ڪيس شدت ۽ ڀرپور تڙپ وچان پيار ڪرڻ. جو سندس طبيعت ۾ بي چيني، اندروني امنگ کي پوري شدت. گرميءَ ۽ اڳرائيءَ سان ظاھر ڪرڻ جا جذبا ٽپ ٽار ڀريل ھا، جي ٿوري بہ پيار واري ماحول ۾ ٿوھاري وانگر اٿل کائڻ لڳندا ھا. ۽ ڀھريون ڀيرو جڏھن پاڻ، انھيءَ اٿل ھيٺ ڪيس شدت سان پيار ڪيائين: ڀھرين شدت ھٿ وٺي، انھن کي زور. پوءِ چميون. پوءِ ڀاڪر... جواب ۾ ھن بہ موٽ ڏني، ساڳي پيار سان، پر انھيءَ پيار ۾ اھا تڙپ، اھو ولولو ۽ جوش ڪونہ ھو. ڀرپور شفقت ھئي. مادرانا شفقت! ڀاڪر مھل جواب ۾ زور ڏيڻ بجاءِ، ڀٺيءَ تي ھٿ ڦيرائڻ لڳس ۽ پوءِ وارن ۾ آڱرين سان ڦڻي ڪرڻ لڳيس. ائين: ماءُ، يا وڏي ڀيڻ، پنھنجي لاڏلي پٽ يا ننڍڙي ڀاءُ کي پيار ڪنديون آھن.

جيتوڻيڪ ھن جي انھيءَ ٿڌي ۽ شفقت سان ڀريل پيار جي موٽ، سندس تڙپ ۽ جوش واري پيار جي گھرج پٽاندڙ نہ ھئي. اھو ڪيس لڳو. پر انھيءَ کي شدت سان محسوس نہ ڪيائين. شايد انھيءَ ڪري جو اھو سندس لاءِ، اھڙي قسم جو ڀھريون موقعو ھو. ۽ پوءِ پاڻ سندس منھن ۾ ڏٺائين: ھن جا چپ ڦڙڪي رھيا ھئا.

تيز ساهه ۽ اکين ۾ ڳوڙها! هن پنهنجن اکين ۾ سوال ڪٽي، سندس منهن ۾ ڏٺو، ڳوڙهن جو ڪارڻ ڄاڻڻ لاءِ زبان سان ڪو ڪارڻ ٻڌائڻ بدران، هن، سندس منهن پنهنجي سيني ۾ ڪري، ڪيس تڪيون هڻڻ لڳي، ۽ وارن ۾ آڱريون ڦيرائڻ لڳي. ۽ هن پنهنجي ڪياڙيءَ تي، سندس ڪرندڙ ڳوڙها محسوس ڪيا.

۽ پوءِ هر پيري اهڙوئي شفقت پريو پيار بنا ڳوڙهن جي، خوشيءَ جي دبيل اظهار سان، سندس پرجوش ۽ ولولي واري پيار جي موٽ ۾.

هينئر، علي بابا ريسٽورنٽ جي فيملي روم ۾ جڏهن هوءَ سندس سامهون، خاموش ويٺل. پاڻ سوچيندڙ انهن پهرين پيري جي ڳوڙهن جي ڪارڻ تي ۽ پهتل هن نتيجي تي ته اهي ڳوڙها، محرومين سان پريل زندگيءَ ۾ پهرين پيار جي موٽ ۾ احسانمنديءَ جا ڳوڙها ها.

۽ ائين ئي هلندڙ سلسلو.....

ته هڪ ڏينهن ڪيس پٽس جو خط مليو، جنهن ۾ سندس شادي سندس سوٽ سان ٿيڻ ۽ ڳالهه پڪي هجڻ جي باري ۾ اطلاع ڏنل هو. سندس وهم ۽ گمان ۾ به ڪونه هو ته. ڪيس، سندس سوٽ ڏني ويندي! چاڪاڻ ته سندس چاچو، حيثيت ۾ ڪانئن وڏو هو. هيءَ خط سندس لاءِ اڻ ملهي ۽ هڪ عجيب سپني نما خوشيءَ جو ڪارڻ بڻيو. ۽ پوءِ ڪيس، "هن" سان هيءَ ڪيل پيار هڪ راند لڳي، ورونهن جيڪا محض وقت لاءِ يا دل بهلائڻ لاءِ ڪئي وڃي. پر جڏهن هن، اندر جي دباءَ هيٺ ڪنهن ڪنهن مهل هن معاملي تي سنجيدگيءَ سان تي ويچاريو ته ان وقت ڏوهي احساس جي تيز چهڪ جي پيڙا سندس وجود کي ايڏو ته پٿي نپوڙيو، جو پنهنجو پاڻ کي بنهه سن تي پانيائين. ۽ پوءِ ان ڏوهي احساس جي بار هيٺ يا دل ۾ لڪل چوريءَ واري نيت جي واٽ ناهڻ لاءِ، لاشعوري خيال هيٺ، ڪيس اهو خط پڙهڻ لاءِ ڏنائين.

هوءَ خط پڙهڻ لڳي. پاڻ سندس منهن ۾ ڏسڻ لڳو. سندس منهن تي ايندڙ پاون کي پڙهڻ لاءِ، ڏنائين سندس ڪاراتيل منهن ۽ خشڪ چپ. هن پنهنجي دل به ڌڙڪندي محسوس ڪئي. خط واپس ڏنائينس. خط واپس وٺي پڇيائينس، "تنهنجو ڇا خيال آهي؟" هن سندس منهن ۾ ڏٺو ڪيس لڳو ته. سندس اهو سوال هن کي نه وڻيو آهي. چيائين. "جيڪو تنهنجو خيال" پوءِ مرڪيائين. روئڻهارڪي

مرڪ. جنهن مرڪ هيٺيان ارمانن جو ڍير پوريل، قبرستان.

پٺي ڏينهن سندس خط مليس.

”..... تون شادي ڪري ڇڏ. مونکي ڪوبہ افسوس نہ ٿيندو. هن معاملي ۾ جذباتي ٿي نہ سوچ. زندگيءَ جون ٺوس حقيقتون، اسان جن جذباتي خواهشن جي تابع نہ آهن. منهنجي حياتي هڪ ويران بريٽ آهي، مان بہ اهو نٿي چاهيان تہ، تون مون سان وابستہ ٿي، بريٽ ۾ ڀٽڪين ۽...... ۽ ڪجهہ نہ ماڻين. زندگي ماڻڻ لاءِ ملي آهي. اها ڪتان جي ڏاهپ آهي تہ: هڪ صحت مند زندگي ڪي، مرڻندڙ، ناڪاري ۽ هاڃيڪار وجود سان ڳنڍي، ان صحتمند زندگيءَ کي وقت کان اڳ مرجهائڻ، ۽ ڪجهہ ماڻڻ کانسواءِ موت ڏانهن ڌڪڻ جا ڪارڻ پيدا ڪيا وڃن؟ ڇا اها بي انصافي ناهي؟

..... منهنجي امڙ سلهہ جي مريض آهي، منهن جي ناني بہ سلهہ ۾ مئي هئي، انهي ڪري اهو قياس ڪان پري ناهي تہ مان بہ..... هجان، ڀيو نہ تہ، خبر ناهي، چو (جيڪو سپاويڪ آهي) منهنجي دل ۾ اهو خيال گهر ڪري ويو آهي... منهنجي زندگي بہ منهنجي امڙ جي زندگيءَ وانگر اونداهين ۽ روڳي آهي. مون پنهنجو پاڻ کي انهيءَ لاءِ ذهني طور تيار ڪري ڇڏيو آهي، تہ جيئن ڪڏهن بہ شڪايت ڪرڻ جو موقعو نہ پيدا ٿئي. ڇاڪاڻ تہ شڪايت جي عادت پيڙا کي وڌيڪ پيانڪ ۽ ڪربناڪ بنائي ڇڏي ٿي.

”مان هيءُ سپ جذباتي بڻجي، لکي نہ رهي آهيان. پر اڳ پٺ جاچي پوءِ قلم کنيو اٿم. مان سمجهان ٿي، اسانجو ميلاپ هڪ حادثاتي واقعو هو... اهڙو واقعو، جيڪو منهنجي اجڙيل، ويران ۽ مرٽينگهہ زندگيءَ ۾ بهار جا جهوتا کٽي آيو. پر مون کي سمجهڻ گهرجي تہ، ۽ مان سمجهان ٿي تہ اهو لازمي ناهي تہ، بهار آٽيندڙ حادثو ايڏو ڏگهو ٿئي. جيڏي منهنجي زندگي آهي، ۽ منهنجي اهڙي خواهش، سپنو تہ ٿي سگهي ٿي، پر حقيقت نہ. ۽ مان هن سچائيءَ کان پليءَ پت سڃاڻ آهيان، مان خوابن جي ديس ۾ نہ پر ٺوس حقيقتن (پوءِ پل تہ اهي ڪيڏيون بہ ڪڙيون ۽ بي رحم ڇونہ هجن) سان پريل زندگيءَ ۾ رهان ٿي.

”تو مونکي جو ڪجهہ ڏنو، مان انهيءَ لاءِ انتهائي ٿورائتي آهيان. تو طرفان ڏنل زندگيءَ جي سرهاڻ کي مان، يادن جي روپ ۾ سانديندس، ۽ هنن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سگنل پريل گهڙين منجهان جيڪي منهنجي ماضيءَ جو املهه خزانو آهي. موت جي پڄاڻيءَ وارين گهڙين تائين واس وٺندي رهنديس.

"... مان وري وري به تنهنجو ٿورو مڃان ٿي. سواءِ ڪنهن ڳڻتيءَ جي نئين زندگي اڏ. منهنجون نيڪ خواهشون تو ساڻ آهن. شل سدائين سکيو ستابو ۽ جڙيو هجين."

فقط

....

(هن پنهنجو نالو وغيره نه لکيو.)

بيشڪ هيءَ خط مٿس بم ٿي ڪريو. سندس وجود کي ذرڙا ڪري ڇڏيائين. پر ساڳئي وقت. هي ساڳيو خط سندس وجود جي ٽڙيل پکڙيل ذرڙن کي هڪ هنڌ ميڙڻ ۽ نئين زندگيءَ ۾ ساهه ڦوڪڻي. نئين سر اڳوات ڪرڻ ۾ . واٽ جي مشعال ثابت ٿيو.

سندس خط ڪان پوءِ. سائس ملڻ ۽ اکيون ملائڻ جي اخلاقي جرئت جو ست نه سارڻ ڪري. اوچتو ڳوٺ هليو ويو ۽ امتحان جي وقت موٽيو. امتحان دوران هوءِ ساڻس ڪانه ملي. نه ئي پاڻ اهڙي ڪوشش ڪيائين.

ان وقت ڪان پوءِ هيءَ سندن ملاقات هئي.

هن سڄي ملاقات جي دوران. هن. ڪانئس. سندس زال يا ٻارن جي باري ۾ . هڪ سوال به ڪونه ڪيو. جنهنجو ڪيس پنهنجي من ئي من ۾ خطرو ضرور هو.

ائين ڳيل مهل وهڻ ڪانپوءِ. نيٺ پاڻ ئي چيائين. "هلون."

هن وراڻيو: "پلي."

پوءِ پاڻ. جڻ هلڻ جي صفائي پيش ڪندي چيائين: "دراصل مون کي يونيورسٽيءَ مان پنهنجا سرٽيفڪيٽ وٺڻا آهن. جو ڊسٽرڪٽ ايڊيوڪيشن آفيسرن جي چونڊ ۾ مونکي پيش ڪرڻا آهن. انهيءَ ڪري دير...."

بل هن زوري ڏنو ڪيس. مرڪ سان هيءَ چوندي ته. "تون بڇڙيوال آهين. توکي هن ربت هوٽلن ۾ پيسا وڃائڻ نه گهرجن." ۽ هو پيسا ڏيڻ چاهيندي به ڏيڻ جي سگهه ساري نه سگهيو! دراصل هو. خبر ناهي ڇو. پنهنجو پاڻ کي هن آڏو. گهٽ. ڪمتر. ڊپريسڊ ۽ هڪ قسم جو ڏوهاري ۽ زيادتي ڪندڙ محسوس ڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهيو هو.

۽ پورن پنجن سالن کانپوءِ:

جڏهن پاڻ گورنمينٽ هاءِ اسڪول دادوءَ ۾ هيڊ ماستر جي حيثيت سان بدلي ٿي آيو، تہ هوءَ گرلز هاءِ اسڪول جي انچارج هيڊ مسٽريس هئي.

ضلعي جي تعليمي آفيسرن ۽ ماهرن جي ماهياڻي ميٽنگ ۾ پهريون پيرو ڪيس ڏٺائين. ڄڻ خواب ڏسندو هجي: هڏن جو پڃرو، ڪاراٽيل ڏٻرو منهن، اندر وينل ڪوپن ۾ چمڪندڙ مٽڪيون، ڳل اندر پيهيل. ڪٻا. تڪليف سان ڪڃندڙ ساهہ ڪري، ڦهلجندڙ ـ سسندڙ ناسون، سمورا وار اڇا. هن هڏائين پڃري تي اڇي ڪيہ جهڙي ساڙهي، نيري ۽ سائي باردر سان. ڪيڏن پيرا ڏٺل خواب. پر اڻ چٽو ۽ مبهم! پهرين جاڻ هوندي بہ نہ سڃاڻي سگهيس، پوءِ مهتيل خواب لڳندي بہ سڃاڻي ورتائينس. هن بہ ڪيس ڏٺو. ڳالهايو. پر ڪيس اهڙي لڪا ڪانہ ڏنائين، تہ ڪو ڪيس ڄاڻي سڃاڻي.

۽ پوءِ ٿورڙي موقعن تي، ائين ئي رسمي ملاقاتون: هڪ ٻئي جا ڄاتل سڃاتل، ۽ پوءِ بہ اڻ ڄاتل، جنمن جا فاصلا!

هڪ ڏينهن:

پهرين پيرڊ هلندي ڪيس فون آيو: ”گرلس هاءِ اسڪول جي انچارج هيڊ مسٽريس فجر مهل گذاري وئي.“

سندس مٿان ڄڻ ڪنوڻ ڪري، سندس جسم، اتيئي ڪرسيءَ تي هڪ هنڌ ڄڻ ڄمي، پٿر ٿي ويو هجي.

اوچتي موڪل سببان، ٻاهر شاگرد گوڙ ڪندا ۽ خوش ٿيندا گهرن ڏانهن وڃي رهيا ها. ٽيچنگ اسٽاف سندس ڪمري ۾ گڏ ٿي چڪو هو ۽ جنازي ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ گڏجي هلڻ واسطي سندس انتظار ڪري رهيو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪالونزم جي سرجيت

(محمد ابراهيم جويي جي ترجمي ڪيل ڪتاب "فڪر جي آزادي" تي تبصرو)

سچ جيئن سمجهه ۾ اچي، تيئن ان کي ظاهر ڪرڻ گناهه ڪونهي. عقيدو ڪنهن تي زوري مڙهي نه ٿو سگهجي. عقيدو هر ڪنهن جي پنهنجي مرضيءَ جي ڳالهه آهي.

سيبا ستيان ڪاسٽيلو

اڄ ويهين صديءَ جي پوياڙي ۾ رهندي ۽ انهيءَ ٺوس حقيقت جي پڪ لاءِ ڪيلينڊر ۾ گهورينديءَ تاريخ کي نظر ۾ جهٽي، وڌيڪ پڪ ڪرڻ لاءِ پاڻ کي چڪ هڻي يا ڇهنڊڙي پائي، اهو ويساهه رکندي ته ويهين صديءَ جي پوياڙيءَ ۾ ئي پيا رهون. هي ڪتاب شروع ڪرڻ سان هن ڪتاب جي سگهه پڌري ٿيندي. هيءُ ڪتاب اهو پرم نه، پڪو ويساهه ڏياريندو ته سورهين صديءَ ۾ پساهه کڻي رهيا آهيون. ڪالونزم جي ڌهڪاءَ، جهل ۽ ڪٽرپڻي جي ڪوڙڪيءَ ۾ قاتل. مارا اسين کهڙي جڳ ۾ پيا رهون؟ ۽ جڏهن تاريخ جو معروضي عمل وقت کي اڳتي ڌڪي رهيو آهي، تڏهن نئين سر ڪالونزم جي سرجيت لاءِ ٿيندڙ ٻي لڄا. ٻي قوس سانپاها - ان کان ڪيڏو نه اڻ ڄاڻ آهيون(؟) پاڻ کي احساس جو چيڪو محسوس ڪندي (اندرئي اندر. محسوس ڪرڻ جي حد تائين) به زوريءَ اڻ ڄاڻ رکي اڪيون پوري روايتي ڪن لاٽار ڪري رهيا آهيون؟ سنڌيءَ ۾ ترجمي جي لاڳاپي سان، هن ڪتاب جي اهميت ۽ وڌائي انهيءَ ڪري آهي جو هيءُ پڙهندڙ کي تاريخ جي وهڪ ۾ ۽ وقت جي ماڻ ۾ پنهنجي حيثيت ۽ موجودگيءَ جي سرت ڏياري ٿو. ايڏو بنيادي ڪم سرانجام ڏيندي، هيءُ ڪتاب پنهنجي ليکي به پچڻ جو حق رکي ٿو: سورهين صديءَ ۾ رهندي. اوهان کي ڪا گهٽ محسوس ڪانه ٿي ٿئي؟ اوهان جو ساهه نٿو ٻوساٽجي ۽ جي ٻوسٽ جو اهو احساس نه ٿيو آهي ته پوءِ اهڙي ٻي حسيءَ تي تاريخ جي ڦنڪار آهي ته پوءِ هن ٻوسٽ مان جان آجي ڪرائڻ لاءِ ڪي همت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پير...؟

محمد ابراهيم جويي ڪتاب جي اصل روح کي هاجو رسائڻ ۾ ڪٿي به ڪو جهڪ يا رهند ڊيڻ ڪان سواءِ سنڌي ۾ آندو آهي. بين لفظن ۾ سنڌيلائيز ڪيو آهي. سواءِ هن زور آوريءَ جي ته سنڌيلائيز ڪندي ڪندي، جويي صاحب پنهنجي ناصحاڻي گفتگوءَ وارو انداز ٽنبي، وڏيڪ اثرائتو بنائڻ جي پاڻ، نگيندڙ پرم هيٺ لوئي پوئي هن جو ستر وجائي ڇڏيو آهي. ترجمي ڪندڙ جي هتڙادو ٽنبيل پناڙ، پڙهندڙ پاران ٽيمپو کي جهٽڻ واري اتساهه کي ڪاپاري ڌڪ هڻي ٿي. هن ڪتاب جي اوريجنلٽي اهائي آهي ته، واقعا پنهنجو پريور تاثر ڇڏين. جيڪي واقعا تاريخ جو هڪ پوائنٽو پاڳو آهن. ۽ انهن واقعن کي ٿي زيوگ، فڪشنل روپ ڏنو آهي. ڪامياب ۽ پرپور. جڏهن ته جويي صاحب ترجمو ڪندي (يا سنڌيلائيز ڪندي) پنهنجي مڙهيل ناصحاڻي انداز ۽ انهيءَ ۾ خطيبانه منطق جي آڌار تي جڙيل جملن اندر ڪتاب جي اصل روح کي لوئي پوئي ڇچاڙي ڇچاڙي نستو ڪري ڇڏيو آهي. ڪتاب جو اصل روح، رهند يا جهڪ اڇڻ بنان اجائي خطبي واري ڊيگهه ۾ ساڻو ٿيل تڪل.

ڪتاب جو اصل ليکڪ، استيفن زيوگ جي اصل ڪتاب جو سرو آهي "The right of heresy" جيڪو بهرين ٿي نظر سان ليکڪ جي مراد ۾ ڪتاب جي تت کي پڌرو ڪري ٿو. جميل، روايتي. بااختيار ۽ زوريءَ مڙهجندڙ مذهب يا عقيدي خلاف راءِ رکڻ ۽ انهي جي اظهار جي آزاديءَ جو حق (Heresy: Right opinion opposed to the usual or conventional authorized religion or belief).

هن ترجمون ڪيل ڪتاب تي محمد ابراهيم جويو پاران ڏنل سرو "فڪر جي آزادي" جويي جي روايتي دور انديشي (يا مصلحت پرستي؟) واريءَ ڪاسٽيليائي تدبر جو شڪار ٿي مروتجي ويو آهي. فڪر جي آزاديءَ واري ٽلهي ليکي (Generalized) ڪري ڏنل سرو، هن "خاص" ڪتاب واري "موضوع" (Heterodoxy) ۽ انهيءَ جي مضمون (Subject matter) سان نه نهڪي ٿو ۽ نڪوئي ان کي اصل ڪتاب جي سري وانگر پهرين نظر سان ڪميونيڪيٽ ڪري ٿو

اسٽيفن زيوگ سڌو سنئون، بااختيار، روايت ۾ جميل ۽ متان ڪان زوريءَ مڙهجندڙ عقيدي، مذهب خلاف ٿيڻ جي حق کي اجاگر ڪرڻ جي نيت رکي ٿو. انهيءَ ۾ ڪو شڪ ناهي ته، ترجمي ڪرڻ سان ابراهيم جويي جي به ساڳي ئي نيت آهي، پر سندن پاران ڏنل ٿلهي ليکي سرو، ”فڪر جي آزادي“ جميل، بااختيار ۽ زور آور عقيدي خلاف چٽي اظهار ۽ وڌيڪ اهم ته Revolt جي حق واري ڏس کي پهرين نظر سان اجاگر نٿو ڪري. (اها ڏار بحث جوڳي ڳالهه يا موضوع آهي ته هيرسي جو پراڻو موضوع جيڪو يورپ ۾ سورهين صديءَ جي پڇاڙيءَ تي آخري ڇڙهيون هڻي، ڪِيس ڪري ختم ٿي چڪو آهي. سواءِ به اسان وٽ ظلم، ڏهڪاءَ اختلاف رکندڙ کي شڪار ڪرڻ، ويندي، تاريخ نوس حقيقتن کي مروڙڻ جو اهم وسيلو آهي. انتهائي شرمناڪ حد تائين!) انڪري ”آزادي“ رڳو ”فڪر“ تائين محدود رهڻ جو پرم پيدا ڪري ٿي. جڏهن ته آزاديءَ جون حدون. فڪري اختلاف کان شروع ٿي، اظهار ۽ عمل جي سرحدن کي به ڇهن ٿيون ۽ انهن سرحدن ۾ اهو عمل قيرقار به آڻي ٿو.

سال ٿيا طارق عالم کي ڪنهن ’ٽيبل ٽاڪ‘ ۾ چيو هئم ، ٽئين دؤر وارن افسانا نگارن منجهان هي واجب العظمت ڪهاڻيڪار، ’ماڻڪ‘ ئي ته اهڙو آهي، جنهن جَي نظر انداز ٿيڻ جو جيترو ڏک پهتل اٿم، شايد ئي ڪنهن ٻي جو هوندم. ۽ پوءِ هيئن به چيو هيو مانس، جمال ابڙي ۽ نسيم کرلَ کان پوءِ جديد سنڌي افساني ۾ آرٽ، ڪرافٽ، نئين حِسيت ۽ اوريجنيلٽيءَ جو ’مائل اسٽون‘ به، هو ئي ته هئو. ’ماڻڪ‘،منير احمد، منير سنڌي! فخر اٿم، ’ماڻڪ‘ جهڙو ليکڪ پوءِ مون کي ايترو ته ويجهو ٿيندو ويو جو 1980 ع جي آخر ڌاري، پنهنجي ناول ”ساهه مٺ ۾“ جو مسودو First reading لاءِ هٿ ۾ ڏيندي چيو هئائين ’اشاعت لاءِ تون ئي هي ناول مون کي Assess ڪري ڏي نصير‘.! مادِل ڊڪٽيٽر ۽ فوج جي هاڃن بابت هِن، پراسرار ناول کي رات جي سناٽن ۾ مون اجا ٿورو ٿورو ڪري پڙهيو ئي پئي، جو ’ماڻڪ‘ جي آپگهات جو اطلاع مون تائين پهتو. الاس !هاڻي ڇا ڪريان؟ سو انَ ارڏي ناول کي اشاعت لاءِ مون،موهن ڪلپنا ڏانهن ڀارت روانه ڪري ڇڏيو.اجا ! ’ماڻڪ‘ هن ناول کان سواءِ ’حويليءَ جا راز‘، ’لڙندڙ نسل‘ ’پاتال ۾ بغاوت‘ ۽ ڪهاڻي ڪتاب ’سونهان ۽ اڻ سونهان‘ جهڙا شاهڪار ڪتاب به ته لکيا هئا. هاڻي ڀارت مان سنڌس ناول ’ساهه مٺ ۾ ’ شايع ٿي هِتي پهتو، ته سنڌ وارن نقادن کي ته جهڙو ڪر ماٺ ئي لڳي وئي، تڏهن هِن ناول کي Applause جو پهريون وڏو اعزاز به بخشيو، ته ناميارو نقاد ’شري هيري شوڪاڻيءَ‘. ۽ ايئن پرئين پارَ کان پاڻ اسان کي اطلاع ڏيندي هي به ٻڌايائون، ته هئه منَشو.. هئه پاڻڪو.. جديد ’سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ اندر جي بيقراري ۽ ارڏائيءَ سان اُتڪاريءَ جو فن، به ’ماڻڪ‘ تي ختم ئي سمجهو ختم. تڏهن اڄ هيري صاحب جي اهڙيءَ بي باڪ راءِ سان سهمت ٿيندي، پنهنجي هِن ’ماڻڪ‘ کي آئون عظيم ايراني افسانه نگار صادق هدايت ۽ West جي جديد ڪهاڻيڪارن ’ڪافڪا‘ ۽ ’ڪاميو‘ جِي Continuity مان هڪ ڄاڻندي، ’ماءُ پبليڪيشن سکر‘ ۽ ’ممتاز بخاريءَ‘ کي ’ماڻڪ جي بريف ڪيس مان ’هٿ آيل‘ ’بحتاءُ ناولٽ‘ ۽ ڪن سنڌس ٻين اهم مسودن کي هن ڪتاب ۾ شايع ڪرڻ تي دل جي گهراين سان آشيرواد ڏيندي، لک لک آفرينون پڻ پيش ڪري رهيو آهيان.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نصير مرزا

پڙهندڙ نسُل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪَ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻرندڙ، جُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، ياڙي، ڪاٺُو، ياجوڪڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان اِنهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنى e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَـنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪـو بـہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهـڙي دعوىٰ ڪري ٿـو تـہ پَـڪَ ڄاڻو تـہ اُهـو ڪُـوڙو آهـي. نـہ ئي وري پَـنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪـڏهن ڪـو اهـڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَـنَ بہ مختَلِف آهـن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. بيـن لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ ٽالي لِڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَـنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِيـن. اهڙي حالت ۾ پَـنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَـن پـاران ڪـتابن ڪـي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن ڪي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ ڪان پو ٻيـو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪـو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَـن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پڄاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گـيـتَ بہِ ڄـڻ گـوريـلا آهــن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هـو ٻـوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريـتـيءَ تـي راتـاهـا ڪــن ٿـا، موتي مَنجهہِ پهـاڙ ڇُـپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄـڪـلـهہ نـيـلا پـيـلا آهـن؛

گـيـتَ بہِ ڄـڻ گـوريـلا آهــن........

... ...

هي بـيـتُ اَٽي، هي بَم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽڃاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاٿي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني جي نشاني آهي.

پَڙهڻ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڇي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَڙهَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پَڙهندڙ نَسُل جا پَڙهَ سيني کي **ڇو، ڇاالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

ونڻ ونڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سنڌس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو پورو سات نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book